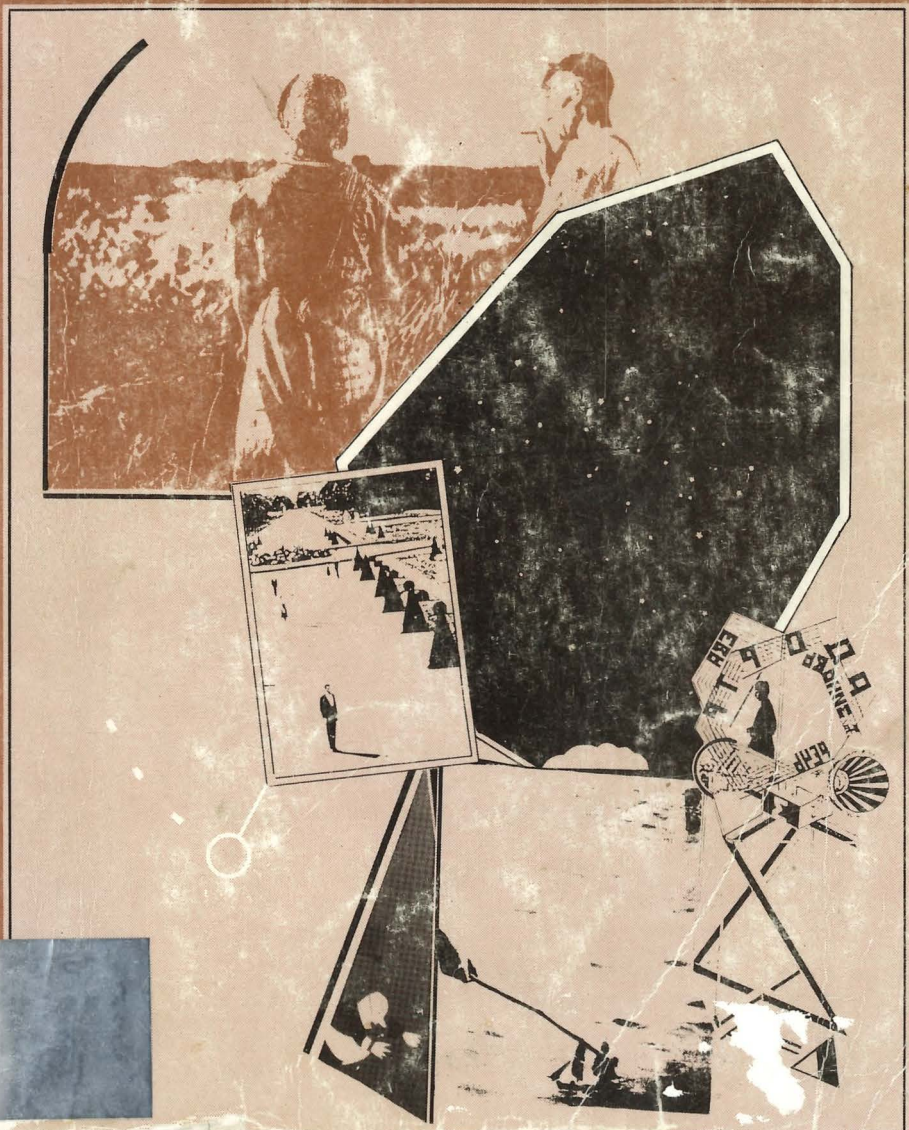

Robert Jungk • Norbert R. Müllert

TULEVAISUUS *Verstaat*

käsikirja demokratian elvyttämisen mahdollisuuksista

300.2

Robert Jungk • Norbert R. Müllert

TULEVAISUUS *Verstaat*

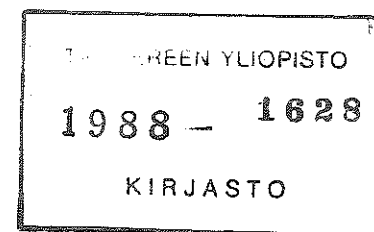
Suomentanut Kai Vaara

Julkaisija
Keskinäisen Sivistyksen Seura
— Suomen Lataamo

Kustantajat
Helsingin Yliopiston Ylioppilaskunta, Kansan Sivistystyön Liitto ja
Ruohonjuuri Oy
Tulevaisuusverstaat
— käsikirja kansanvallan elvyttämisen mahdollisuuksista
saksankielisestä alkuteoksesta
Zukunftswerkstätten, Wege zur Wiederbelebung der Demokratie
ja sen tanskankielisestä laitoksesta suomentanut Kai Vaara
© 1981 by Robert Jungk and Norbert R. Müllert
© 1984 by Politisk Revy
© 1987 by Suomen Lataamo

Printed in Finland 1987 by
Waskipaino, Karkkila

ISBN 951-96101-0-3

LATAAMO

Tärkeää on, että ryhmät, jotka miettivät uudistuksia, auttavat yhteiskuntaa kokemaan, mihin se pystyy.
Félix Guattari

Uudistusten takana on aina pieniä ryhmiä, aktiivinen vähemmistö — vieläpä silloin, kun ne antavat vastauksen enemmistön tarpeisiin.
Serge Moscovici

Kirjoittajat

Robert Jungk syntyi Berliinissä 1913. Vuodesta 1933 hän työskenteli Ranskassa ja tasavaltalaisessa Espanjassa dokumenttifilmien parissa. 1940 -1945 hän kirjoitti "Weltwoche" sanomalehteen Sveitsissä. Vuodesta 1968 hän on opettanut tulevaisuudentutkimusta Länsi-Berliinin Teknillisessä yliopistossa ja vuodesta 1974 hän on toiminut "Mankind 2000" -ryhmän puheenjohtajana. Nykyään Robert Jungk elää Salzburgissa Itävallassa. Hänen monista kirjoistaan tunnetuimpia ovat "Atomivaltio" ja "Tulevaisuus on jo alkanut".

Norbert Müllert on syntynyt vuonna 1939. Hän tutkii teollisuussivivilisaation rajoja ja mahdollisuuksia sellaisiin elämisen ja tekniikan muotoihin, jotka olisivat yksityisten ihmisten hallittavissa. Hän luennoi Länsi-Berliinin Teknillisessä yliopistossa tietoteknologian yhteiskunnallisista vaikutuksista sekä kansanopistoissa työn tulevaisuudesta. Lisäksi Norbert Müllert pitää joogakursseja ja tulevaisuusverstaaita. Hänen kirjansa käsittelevät pehmeää teknologiaa, vaihtoehtoisia elintapoja ja tietosuojaa.

Sisältö

Juha Savander: Esipuhe Inhimillisten tulevaisuuksien luomisesta	1
Robert Jungk: Esipuhe - kokemuksia tulevaisuusverstaista	5
I.	
Tulevaisuus koskee meitä kaikkia	8
Demokraattinen systeemi vuotaa	8
Mitä tulevaisuusverstaissa tapahtuu? - Yleiskatsaus	13
Välinpitämättömyydestä osallistumiseen	14
Hyödyntämätön energianlähde	17
Inhimilliset tulevaisuudennäkömät ovat välttämättömiä	19
Etsitään: Sosiaalisia keksintöjä	21
Kuinka sosiaalinen luovuus on tähän asti syntynyt	24
"Vuosi 2000" -ryhmät	25
Kansalaistoiminnan uusi tehtävä	27
II.	
Käytännön kokemuksia	29
Asuinalue saadaan pelastetuksi	29
Kuvaus erään tulevaisuusverstaan kulusta	32
Teema, paikka ja valmistautuminen — Valmisteluvaihe	32
Miten työskentelyn kohdealueet löydetään — Ongelmavaihe	35
Kuvittelemisen: Kahden ryhmän esittely — Mieli- kuvitusvaihe	42
Pitkä matka käytännön askeliin — Todellistamisvaihe	48
III.	
Verstastyön vaiheet	54
Yleiskatsaus	54

Valmisteluvaihe	55	Erään hankkeen kehittyminen	
Edellytykset — Ryhmien koko — Verstaan ohjaaminen —		Verstastoiminnan jatkaminen	124
Aloittaminen — Keskinäinen tutustuminen —		(1. Kokonaiskäsityksen hankkiminen —	
Johdanto — Ajan käyttö — Teemojen hahmottaminen —		2. Välttämättömät tehtävät tavoitteen saavuttamiseksi —	
Tilajärjestelyt — Yhteenveto		3. Toimintahankkeen toteuttaminen —	
Ongelmavaihe	64	4. Hankkeen merkitysten arviointi)	
Tavoite — Arvostelmien kokoaminen — Keskustelusta		Ne saataman rahat	130
luopuminen — Arvostelmien käsittely; pisteäänestys		"Netzwerk Selbsthilfe" — oman avun verkosto	132
ja otsikointi — Otsikoinnin ja pisteäänestyksen vertailua —		Mitä on "menestys"	133
Visualisoinnin tekniikka — Yhteenveto		Tulevaisuusnäkymien leviäminen	134
Mielikuvitusvaihe	75	Kriittiset tilanteet ja kriittiset	
Mielikuvituksen herättäminen — Mielikuvitusharjoitukset —		vaikuttajat muutoksen edistäjinä	135
Aivoriihi - Ideakekkerit — Ohjaajan rooli —		Kuinka vastustus voitetaan	138
Aivoriihen säännöt — Yhteenveto			
Todellistamisvaihe	86	VII.	
Todellisuusshokki — Todellistamisvaiheen kulku —		Verstasaapinen	141
Arvioinnin mahdollisuuksia — Tulokset —		Lyhyt johdatus päivä- ja viikonloppuverstaisiin	141
Toiminnan jatkaminen — Ohjaajan rooli —			
Ajankäytön ongelmia — Esimerkki verstaan lopettamisesta —		Kirjallisuutta	155
Menestymisen kriteereitä — Yhteenveto		Jälkikirjoitus: Kai Vaara	157
IV.			
Kuinka osallistujat muuttuvat	96		
Mikä auttaa — ja mikä estää	96		
"Walesa-vaikutus"	99		
Kuinka päästä puhekyvyttömyydestä	100		
V.			
Mielikuvituksella rutiinia ja alistumista vastaan	103		
Rohkeutta uudisajatteluun	103		
Ja tulkaa lasten kaltaisiksi ...	104		
Leikki: eräs tapa arjen unohtamiseksi	107		
Uusien roolien esittäminen	109		
Luovuustreenit — eräs uusi "voimistelumuoto"	110		
(1. Loogiset menetelmät —			
2. Intuitiiviset menetelmät —			
3. Kriittiset menetelmät-			
Alistumisen voittaminen	118		
Näkökulma: Kokeileva yhteiskunta —			
elävä kansanvalta	120		
VI:			
Mitä tulevaisuusverstailla voi saavuttaa	122		
Saada ideoita ja kehittää suunnitelmia —			
paneutua asioihin — toteuttaa hankkeita	122		

Kuinkahan meidän oikein käy?

Näin kysyvät ihmiset entistä huolestuneempina. "Käy" -tämä sana kuvastaa käsitystä tai asennoitumista, jonka mukaan elämäämme määräisi persoonaton ja välttämätön kohtalo, johon meillä ei ole mitään vaikutusmahdollisuutta. Tämä "käy" on niiden pelkojen summa, joita päivittäin kohtaamme, voimatta niille mitään, ja se tulee ilmi vallitsevissa lohduttomissa näkymissä ja merkeissä. Tämä "käy" merkitsee sopeutumista sietämättömään. "Käy" kertoo turvattomuudesta ja voimattomuudesta.

Miten pääsemme eteenpäin?

Näin kysyvät itseltään yhä useammat ihmiset, jotka eivät halua elää tulevaisuuspelon varjossa. Niille, jotka eivät vain odota "tulevaa kohtaloamme" vaan ravistavat alistumisen kaavun päältä, on tämä kirja omistettu - apuvälineeksi heidän pyrintöilleen löytää omat polkunsa elää ja selviytyä.

Robert Jungk Norbert R. Müllert

Esipuhe Inhimillisen tulevaisuuden luomisesta

Nykyaikaisen tulevaisuuden tutkimuksen voidaan katsoa alkaneen vasta 1950-luvulla, mutta tiedollinen pyrkimys hahmottaa tulevaisuutta ja tietää tulevasta on ikivanha. Menetelmät ovat vaihdelleet lampaan maksasta ennustamisesta monimutkaisiin tietokonemalleihin.

Tämä kirja kertoo tavallisten ihmisten mahdollisuuksista vaikuttaa tulevaisuuteensa — meidän kaikkien yhteiseen tulevaisuuteen — vapauttamalla mielikuvituksensa luovan työn menetelmien avulla.

Tulevaisuusverstaas on menetelmä, jonka avulla ihmiset yhdessä hahmottelevat mahdollisia ja toivottavia tulevaisuuksia nykyhetken ongelmista käsin sekä selvittävät, mitä mahdollisuuksia heillä on toteuttaa toivomiaan tulevaisuuksia.

Tämä on tulevaisuuden suunnittelun ja tutkimisen kansanvaltaistamista. Sinänsä merkittävä käänne tulevaisuuden tutkimuksen lyhytaikaisessa historiassa, tutkimuksen, jossa yhä vaikuttavat sen perimmältään sotilaalliset ja teknologiset lähtökohdat.

Tulevaisuuden tutkimuksessa pyritään tapahtumien ennakoinnin lisäksi tutkimuskohteen (laajasti ottaen koko yhteiskunnan) vaihtoehtoisten kehitysmahdollisuuksien ja tavoiteltavien kehityssuuntien selvittämiseen. Osana selvitystyötä on myös toimintavaihtoehtoihin liittyvien arvotavoitteiden analyysi.

Keskeinen tulevaisuuden tutkimuksen tehtävä on nykyhetken elämän edellytysten määrittelemineen. On nähtävä ne tekijät, jotka nyt ovat olennaisia ja annettava selkeä käsitteellinen asu niille. Täten täytyy myös epäsuorasti asettaa kyseenalaiseksi sellaista, mikä on keskeisintä elämänmuodossamme, sitä joka antaa mielen elämällemme. Tämä on usein sellaista, josta luopuminen ei ole edes ajateltavissa.

Yhteiskunnan teolliselle kehitysvaiheelle oli ominaista sopeutuva suhtautuminen tulevaisuuteen. Ennustamalla tulevaa kehitystä ja sopeuttamalla oma toiminta etukäteen siihen saavutettiin parempia tuloksia kuin pelkästään nykytilanteeseen sopeutumalla. Ennustaminen perustui ajatukseen, että menneisyyden kehityslinjat jatkuvat tulevaisuudessaakin. Sopeutuva suhtautuminen ei ota huomioon, että myös nykyhetkellä aikaansaadut päätökset muokkaavat tulevaisuutta eivätkä menneisyyden kehityslinjat välttämättä jatku muuttumattomina.

Nykyisin esitetyt, voittopuolisesti teknisiä seikkoja korostavat tulevaisuuden ennakoinnit jättävät tärkeät inhimilliset tekijät etupäässä vaille huomiota ja pyrkivät muuttamaan tulevaisuutta sellaiseksi, että inhimilliset tekijät heikentyisivät ja ehkä lopulta häviäisivät kokonaan. Historiasta on tuttua, että tieto jolla on takanaan riittävästi aineellisia ja ideologisia voimavaroja, pyrkii tekemään itsensä oikeaksi jopa vastoin ilmeisiä tosiasioita — ja vielä enemmän sellainen tiedoksi katsottu tulevaisuuden tavoite, jota tosiseikatkaan eivät rajoita.

Tulevaisuus voidaan tuntea vain useina vaihtoehtoina, joista mikä tahansa voi toteutua. Luova suhtautuminen tulevaisuuteen merkitsee, että hahmotetaan ensin keitä ja missä ollaan ja mitkä ovat mahdolliset maailmat. Näistä syntyy käsitys siitä, minne voidaan mennä ja miten, mitkä ovat päämäärät ja vaihtoehtoiset etenemistiet: valitaan politiikka ja tehdään suunnitelmat.

Niitä tekijöitä, jotka ovat merkityksellisiä nykytilannetta kuvattaessa ja jotka ovat välttämättömiä tulevaisuuden kehitystä hahmoteltaessa, ei voida valita minkään muodollisen järjestelmän tai teorian pohjalta. On vain yritettävä löytää ne tekijät, jotka ovat olennaisia tilanteen dynamiikan kannalta, siis ne edellytykset, joista koko nykytilanne riippuu ja jotka muuttuessaan voivat johtaa olennaisiin, koko tilannetta koskeviin muutoksiin. Erilaiset tulevaisuutta ennakoivat skenaariot voivat antaa todellista tietoa tulevaisuudesta vain, jos skenaariot yhteen asetettuina ottavat huomioon kaikki olennaiset muutosten vaihtoehdot.

Tulevaisuuden tutkimuksen "isä", Ossip K. Flechtheim, joka vuonna 1943 loi käsitteen futurologia, tarkoitti sillä tulevaisuutta koskevien kysymysten kriittistä ja systemaattista käsittelyä. Hänen mukaansa futurologian keskeisiä tehtäviä

pitäisi olla mm. sodan estäminen, nälän ja kurjuuden poistaminen, kamppailu riistoa vastaan, yhteiskunnan demokratisoiminen, luonnon riistokäytön lopettaminen, taistelu vieraantumista vastaan ja lopuksi uuden Homo Humanuksen luominen.

Tulevaisuuden tutkimuksen taustalla oli siis jo alun perin vahva eettinen arvolataus, se oli kantaa ottava. Futurologian tehtävänä on vaikuttaa niin, että tulevaisuus on olennaisesti erilainen kuin menneisyys — parempi. Tulevaisuutta pyritään tutkimaan, ei ainoastaan siksi että tiedettäisiin siitä jotain, vaan myös siksi että muovattaisiin tulevaisuutta toiveiden mukaisesti. Tämä tiedonintressi tulevaisuudesta, josta kokemukset tosiasiaissa puuttuvat.

Jungkin ja Müllertin kirja liittyy yhteiskuntakriittisesti, humanistisesti ja ekologisesti suuntautuneeseen tulevaisuudentutkimusperinteeseen, joka sai alkunsa viisikymmenluvun keskivaiheilla Ranskasta ja jonka piiristä tunnetaan sellaiset nimet kuin deJouvenel, Galtung, Flechtheim, Ingelstam, Toffler ja Jungk itse. Tämän kuusikymmen- ja seitsenkymmenluvulla yhä enemmän kannatusta saaneen näkemyksen mukaan tulevaisuutta ei enää luonnehdi kasvu ja rikkaus vaan lisääntyvä puute ja kurjuus.

On olemassa kuitenkin todellinen vaara, että synkät tulevaisuuden kuvat luovat todella, "itseään toteuttavina ennusteina", juuri sen onnettomuuden jota ne manaavat esiin. Tämä tulevaisuus on ehkä todennäköinen, mutta se ei ole toivottava.

Onko meillä vielä toivoa? Olisiko ajateltavissa, että ihmisten omien toivekuvien julkistaminen voisi vielä vaikuttaa kohtaloon alistumisen valtavirtauksia vastaan? Voisiko luovien ja rakentavien, inhimillistä olemassaoloa koskevien kuvitelmienväistyminen kasvaa riittävän voimakkaaksi muuttamaan kehityksen suunnan sekä teollisuusmaissa että kolmannessa maailmassa?

Tulevaisuudenverstaat tarjoavat johdonmukaisen menetelytavan tavallisten ihmisten piilevän luovuuden vapauttamiseksi heitä itseään koskevissa tulevaisuuden kysymyksissä. Se yhdistää tulevaisuuden tutkimuksen ja luovuuden tutkimuksen kehittämät menetelmät ihmisten vapauttamiseksi.

Luovuustutkimuksessa on kehitelty erilaisia menetelmiä luovuuden aktivoimiseksi. Näitä menetelmiä on tähän asti

hyödynnetty milteipä yksinomaan elinkeinoelämässä. Sen sijaan luovuuden aktivoiminen niin ihmillisen yhteiselämän kuin yhteiskunnallisten organisaatioiden ongelmiin on ollut uskomattoman vähäistä. Tuntuu siltä, että ihmillisen luovuuden vapauttamista eivät pelkää ainoastaan "vallanpitäjät", vaan yhtäläillä "vastavoimien" johtajat, jotka tietoisesti tai tiedostamattaan vievät luovan vapautumisen mahdollisuuden niiltä, joiden hyväksi he luulevat toimivansa.

Tämä kirja perustuu ajatukseen siitä, että mikäli mahdollisimman monet kansalaiset omista ongelmanasetteluistaan kykenevät kehittämään myönteisiä tulevaisuudennäkymiä ja toimimaan niiden eteen, kasvaa mahdollisuus siihen, että niistä tulee totta: sana muuttuu lihaksi.

Jungkin ja Müllertin omin sanoin: "on välttämätöntä yrittää luoda toivoa ja luottamusta tulevaisuuteen levittämällä ja kokeilemalla uusia sosiaalisia keksintöjä ja tällä tavoin kääntää ajatukset lamauttavaa kohtaloon alistumista vastaa. Tulevaisuusverstaat ovat eräs tie tähän suuntaan."

Juha Savander

Esipuhe suomalaiseen laitokseen

Kokemuksia "tulevaisuusverstaista"

Aloittaessani viisikymmentäluvun lopulla Wienissä "tulevaisuusverstaiden" järjestämisen, tärkeimpänä tavoitteenani oli kansalaisten, "ruohonjuuritason" aktivoiminen kritisoidaan yhdessä vallitsevia olosuhteita sekä valmistamaan ehdotuksia toivottavasta tulevaisuudesta.

Vasta vähitellen minulle selvisi, että olin tehnyt "sosiaalisen keksinnön", yhteiskunnallisen ja yhteisöllisen keksinnön. Olin ottanut demokratia-käsitteen vakavasti ja yrittänyt antaa "demokselle" (kansaa) mahdollisuuden osallistua poliittiseen prosessiin intensiivisemmällä ja mielikuvitukseksikaammalla tavalla kuin edustuksellisessa demokratiassa tavallisesti on asianlaista. Olin näin pannut alulle jotakin uutta, jota itse asiassa olisi ollut syytä toteuttaa käytännössä jo paljon aikaisemmin.

Niin kauan kuin ihmisten keskinäinen eristäytyminen oli pikemminkin poikkeus kuin sääntö, eivät he hevin huomanneet että vain harvat heistä toivat ideoitaan esiin ja muut olivat vain enemmän tai vähemmän mykkiä kuuntelijoita. Vasta kun vallan ja vaikutuksen keskuksat etäännyivät kauemmaksi ihmisistä, he alkoivat huomata ettei heidän haluttu tekevän muuta kuin äänestävän vaaleissa. Heidän äänäänään ihmisinä ei haluttu kuulla.

"Tulevaisuusverstaisten" alkuvaihe ei ollut helppo. Kansalaiset eivät yksinkertaisesti olleet tottuneet itse esittämään ehdotuksiaan. He reagoivat ainoastaan siihen, mitä politiikan ammattilaiset heille esittivät, mutta hallinnossa heillä ei ollut sijaa - vaikka kansanvallan alkuperäisen idean mukaan pitäisi olla.

Ennenpitkää erityisesti Länsi-Saksassa, mutta myös muissa läntisissä valtioissa syntyi "kansalaisaloitteita", toimintaa, jolla haettiin uusia "alhaaltapäin nousevia" vaikuttamisen ja päätöksenteon tapoja. Aluksi "tulevaisuusvers-

tas"-menetelmä otettiin käyttöön tällaisen kansalaistoiminnan yhteydessä, mutta hyvin nopeasti myös yksittäiset kunnat, nuorisokeskukset ja ammattiyhdistykset alkoivat kokeilla tätä tapaa keksiäkseen uusia yhteiskunnallisia mahdollisuuksia. Viimein myös poliittiset puolueet — kuten sveitsiläiset sosiaalidemokraatit ja vihreät Baden-Württembergissä — yrittivät tällä tavoin aktivoida jäsenistöään ja saada heidät tuntemaan, etteivät he ole alistetussa asemassa vaan päinvastoin arvostettuja työtovereita.

Ehkä tämä yritys demokraattisen käytännön elvyttämiseksi olisi lyönyt itsensä nopeammin lävitse, jos sen juurruttamiseksi ja levittämiseksi olisi kehitetty johtoryhmään tukeutuva systemaattinen strategia. Mutta se olisi ollut vastoin menetelmän peruseräätettä, joka nimenomaan hylkää kaikki "keskitetyn johdon" muodot epädemokraattisina ja joka sen sijaan tukeutuu niiden aloitteisiin, jotka on opetettu aloitteettomuuteen.

Pyrin tällöin — ja niin teen edelleenkin — luottamaan siihen, että välttämätön uudistuminen tapahtuu ilman mitään erityistä propagandaa, pelkän esimerkin voimalla ja tiedon kulkiessa ihmiseltä ihmiselle. Siksi kesti myös useita vuosia ennenkuin kirjoitin kirjan "tulevaisuusverstaista". Toivoin, ettei tämä idea liian aikaisin vääristyisi ohjeilla ja säännöillä.

Tämä suhtautumistapa todella edistikin vapaata ja mielikuvituksesta vaihetta idean kehittämisessä ja on näin huomattavasti rikastuttanut sitä. Nykyisin "tulevaisuusverstaista" ei enää järjestetä pelkästään politiikan — erityisesti paikallis- ja aluepolitiikan — saralla. Niinpä — minun tietämäntäni — myös kasvatustieteilijät ovat yhä useammin tarttuneet tähän menetelmään (esimerkiksi Lüneburgin kasvatustieteellisessä korkeakoulussa ja Osnabrückin yliopistossa), kun on havaittu että nuorten ihmisten oppimismotivaatio kohoaa ja heidän kiinnostuksensa kasvaa, jos heitä kannustetaan itse kehittelemään tulevaisuuttaan koskevia ideoita. Erilaiset ammattilliset yhteenliittymät ovat saaneet huomattavan hyviä tuloksia yrittäessään tällä tavoin yhteisesti arvioida "tulevaisuuden ongelmia ja mahdollisuuksia".

"Mitkä tehtävät odottavat huomispäivän insinöörejä?" "Miten toimittajat haluavat ja miten heidän pitäisi työskennellä?" "Millaista tulevaisuutta toivovat julkisen alan työntekijät?"

"Mitä latojat haluavat tehdä vuonna 2000?" Tällaisia teemoja olen asianomaisten ryhmien kanssa työstänyt. Jokaisella kerralla osoittautui, että työtä koskevat odotukset ja sen päivittäinen käytäntö olivat kilometrien päässä toisistaan. Juuri näiden syrjäytettyjen toiveiden hahmottaminen sai osallistujat kuitenkin jynssäämään esille ruostuneet ihanteensa ja tahtomaan muutosta, se vei heidät päivittäiseen taistoon rutinisoitumista vastaan.

Tällä tavoin "tulevaisuusverstaat" saavat toivon jälleensyntymään ja kohtaloon alistumisen väistymään. Rohkeus ajatella ja keksiä itse vahvistuu siinä määrin, että taipumus passiivisuuteen ja sopeutumiseen, joka on meissä kaikissa, on voitettavissa.

Onnistuneen tulevaisuusverstaan tuntee siitä, että se tarjoaa osallistujilleen huvia, vahvistaa heidän itseluottamustaan ja saa jokaisen mukanaolijan tuntemaan, että heidän ajatuksensa ovat arvokkaita, että heidän elämänsä on mielekästä. Tämän kollektiivisen luomisprosessin myötä syntyy uusia yhteisöjä, joita yhdistää paitsi kokemus yhteisestä luovasta toiminnasta myös yhteinen tehtävä, antaa oma — vaatimaton mutta välttämätön — panoksensa kriisissä olevan maailman muuttamiseksi ja parantamiseksi.

Voimakkaimmillaan olen havainnut tämän menetelmän terapeuttisen vaikutuksen tulevaisuusverstaissa, joita olen tehnyt yhdessä työttömien kanssa. Omaa tilannettaan koskevien yhteisten keskustelujen tuloksena he ovat vakuuttuneet mahdollisuudesta olla "toisella tavalla työtä tekeviä", ts. mahdollisuudestaan työskennellä yhdessä itse keksimissään hankkeissa, joissa he laajasti voivat päättää työnsä tavoista ja tavoitteista. Sen sijaan että he olisivat vain vieraantuneita, ulkoapäin määräytyviä "rattaita koneistossa" kuten tähän asti, he yrittävät — ensi vaiheessa vain ajatuksissa — tulla itsemääräytyviksi "luojiksi". Julkisen tuen avulla tällaiset aloitteet voitaisiin muuttaa "unista" todellisuudeksi. Tämä merkitsisi, että pääoman "reserveistä" tulisi uusien sosiaalisten muotojen pioneereja.

Salzburg, lokakuussa 1984 — R.J.

Tulevaisuus koskee meitä kaikkia

Demokraattinen systeemi vuotaa

"Tulehan kerrankin mukaan keittiöön!" Näin kehoitti eräs kotiäiti. Hänet oli "uudelleenistutettu" vanhasta, melko suuresta, keskustan lähellä olleesta asunnosta "periferiaan", tyyppilliseen ja ahtaaseen parin huoneen asuinkomeroon. "Vain mies kykenee suunnittelemaan tällaista. Nainen olisi tajunnut itsestään, ettei tällaisessa sardiinipurkissa voi työskennellä. Mutta meiltähän ei kukaan kysy etukäteen".

Tällaisia valituksia alkaa kuulla päivittäin. Huolimatta kaikista puheista "vetää kansalaiset mukaan", tehdään päätöksiä, joilla on ratkaiseva vaikutus satojen tuhansien ihmisten arki- ja työelämään, heidän tietämättään ja heidän päätöksensä yläpuolella.

Tätä asianlaitaa ei muuta rahtuakaan — vaikka suunnitelmia asetetaan näytteille ja järjestetään "kansalaiskokouksia" — lyhyesti sanoen mikään nk. "julkinen suunnittelu":

Ne, joita asiat koskevat, ovat aina myöhässä!

He eivät ole niitä, jotka hallitsevat. He reagoivat vain uudistuksiin, joiden järjestelyissä ja valmisteluissa heillä ei ole ollut mitään osuutta. Kun he saavat tietää asioista, kun heitä "informoidaan" — mikäli niin ylipäätään tapahtuu — on nimittäin tärkein jo aikoja sitten ratkaistu. Kun suunnitellut asuntopoliittiset, tekniset tai taloudelliset muutosesityk-

set julkistetaan, niin että kansalaiset voivat tulla "kuulluiksi" tai "osallistua", ovat nämä esitykset jo pääasiassa valmiita tuloksia moniportaisesta prosessista, joka etenee tiettyjen tarpeiden määrittämisestä mahdollisten ratkaisuehdotusten muotoiluun ja valintaan ja lopulliseen hanke- tai projektikuvaukseen.

Ratkaisevassa aloitusvaiheessa, siis juuri silloin, kun toiveet ja toteutusehdotukset hahmotetaan, on lähes poikkeuksetta vain pienellä ammattipiirillä (sekä politiikan ja yrityselämän johtajilla) sanansa sanottavana.

Mitä he päättävät ja esittävät julkisuudessa jonakin itse määrittämään ajankohtana, on suurimmaksi osaksi huolellisesti valmisteltu satojen ja taas satojen työtuntien aikana, ja sen vaikutus yltää pitkälle tulevaisuuteen.

Tämä pitkän tähtäyksen suunnittelu, joka määrää elinehdoja kymmenestä kahteenkymmeneen vuoteen, jopa vieläkin pidemmäksi ajaksi, on kehitetty vasta toisen maailmansodan jälkeisenä aikana. Siitä on tullut vaikutusvaltaisen ja harvalukuisen eliitin työkenttä, jossa nämä ihmiset pyrkivät järjestämään tulevaisuuden yhdensuuntaiseksi omien arvostustensa ja etujensa kanssa.

Näitä "kohtalontehtailijoita" ei voida valvoa, heitä varten ei ole mitään tehokasta kontrollia. Vaikuttamisyrietykset saadaan aikaiseksi - parhaassa tapauksessa - vasta kun uudet hankkeet jo ovat kehittäneet oman, itsenäisen elämänsä, ja kun se, mikä vielä eilen oli vain eräs mahdollisuus, esitetään nyt pakottavana välttämättömyytenä.

Näin voidaan tehdä epäuskottaviksi kaikki ne, jotka ryhtyvät vastustamaan sellaisia uusia luomuksia kuten atomivoimaloita, betonislummeja, moottoriteitä, lentokenkkiä, automatisointia, kongressi- ja ostoskeskuksia, elintarviketeollisuutta, kasvavaa tietokoneistumista, kaikkialla läsnäolevaa yksityiselämän valvontaa sekä jatkuvasti lisääntyvää varustautumista. Ohittamattomiin, asiallisiksi luonnehdittuihin välttämättömyyksiin vetoamalla heidät voidaan osoittaa edistyneen hysteeriseksi vihollisiksi. Lopulta heille ei jää muuta ulospääsyä kuin hampaat yhteen puristettuina parakaista epätoivoisesti "Ei!" vääjäämättömälle kehitykselle, jota julkisesti ohjataan heidän parhaakseen - ja joka tapauksessa heidän rahoillaan.

Kasvava vastustus olemassaolomme lisääntyvää epäinhimillistymistä kohtaan voi joissain tapauksissa ehkäpä

toimia jarruna, mutta sinänsä se ei riitä tuottamaan käännettä. Siksi on aivan välttämätöntä, että hallitut ja harhautetut kehittävät omia tulevaisuudenkuvia, jotka he voivat rinnastaa valtaapitävien ennusteiden ja hankkeiden kanssa.

Mutta mistä löytyvät ne keskusteluyhteydet, vaihtoehdotoryhmät, yhdistykset, eturyhmät ja instituutiot, joissa kansalaiset, viljelijät, työläiset ja toimihenkilöt voivat kehittää tulevaisuuden elämänyhteyksistä omia ihmisarvoisia kuvitelmiin, jotka ovat yhtä kattavia kuin ne kuvitelmat, joita valtio ja teollisuus kehittävät?

Näin on syntynyt jälleen yksi reikä tähän jo ennestään epätäydelliseen demokraattiseen systeemiin. Vielä kerran ihmiset jaetaan hallitsijoihin ja hallittuihin, suunnittelijoihin ja niihin, joita "suunnitellaan", tietäviin ja tietämättömiin, aktiivisiin ja passiivisiin. Mutta tänään tämä epäsuhte on entistäkin vähemmän hyväksyttävää, sillä korkealle kehittyneen tieteellisen tekniikan aikakaudella päätöksentekijät määräävät nyt tosiasiallisesti ... elämästä ja kuolemasta.

Tulevaisuus kuuluu kaikille. Mutta missä ja milloin kaikilla niillä, jotka haluavat, on mahdollisuus luoda toiveitaan, ideoitaan ja ehdotuksiaan niin, että he tulevat kuulluiksi — ettei heidän enää tarvitse tuntea itseään alistetuiksi ja vieraantuneiksi, vaan että he päinvastoin voivat nähdä itsensä vaikutusvaltaisina ja mukana luomassa maailmaa, jossa he ja heidän lapsensa tulevat elämään.

Seuraavilla sivuilla esittelemme tällaisen välttämättömän ja uuden tekijän, jolla voidaan syventää demokratiaa ja elvyttää kiinnostusta yhteiseen: tulevaisuusverstaat. Viimeisten kahden vuosikymmenen aikana on toteutettu lukemattomia tulevaisuusverstaaita — eri aiheista ja erilaisten osallistujaryhmien kanssa, monissa maissa ja kaupungeissa:

- "Kahdennenkymmenennen vuosisadan museossa" (Wien) nuoret puhuivat kuvitelmistaan koulun uudistamiseksi ja ympäristönsuojelun parantamiseksi;

- Gatovissa, Berliinin lähellä, julkisen alan työntekijät valmistivat esityksen "kansalaisyhtävällisestä virkamiehestä";

- Helsingørissä (Tanska) pelastettiin tylsä kansainvälinen

konferenssi, kun osallistujat keksivät uusia elävämpiä kongressimuotoja ja samantien yrittivät soveltaa joitakin ideoitaan;

- Washington D.C.:ssä (USA) ministeriöiden työntekijät kehittivät pari sataa byrokraatiaa purkavaa ehdotusta;

- Viidestoista piirikunta Pariisissa oli vähällä jäädä suururakoinnin alle, kunnes asukkaat esittivät vastasuunnitelman;

- Lodèvessa (Ranska) yhdistettiin energiakriisin ratkaisemista koskevat arviot toisiinsa;

- Dietzenbachissa (Länsi-Saksa) ammattiyhdistysväki suunnitteli mahdollisuuksia vaihtelevammiksi varastotyöjärjestelyiksi;

- Duisburgissa (Länsi-Saksa) uuden nuorisotalon tulevat käyttäjät valmistivat talonkäyttösuunnitelman;

- Manchesterissa (Englanti) teknisen korkeakoulun työntekijät luonnostelivat "sosiaalisesti vastuullista tekniikkaa" käsittelevän opintojakson.

Kaikissa tulevaisuusverstaissa kiinnostus on ollut elävämpää kuin perinteisissä kokouksissa ja kursseissa. Osallistujat ovat huomanneet, etteivät he ole vain kuulijoita, vaan osallistuvat luomiseen ja kykenevät itse vastaamaan häntäänsä. Heidän uinuva luovuutensa on tullut herätetyksi, halutuksi ja saanut mahdollisuuden ilmetä avoimesti. Kokemuksemme on, että joka ikinen kerta osallistujat menevät koteihinsa tietoisina siitä, että he ovat edesauttaneet parempaa yhteiskuntaa, jonka hyväksi he nyt aktiivisesti kykenevät toimimaan.

Tulevaisuusverstaan teema määräytyy ensisijassa henkilökohtaisten, paikallisten tai alueellisten ongelmien mukaan (kuten viheralueiden rakentaminen, yritysten sulkeminen tai työntekijöiden erottaminen, vaaralliset teollisuuslaitokset, tyytymättömyys ammattiehtoihin jne.). Mutta "verstaalaiset" huomaavat pian, että laajat kansalliset ja kansainväliset ehdot ja kytkennät ovat heidän vaikeuksiensa takana.

Juuri tässä tilanteessa he usein rohkaistuvat ja uskaltavat tarttua näihin suurempiin ongelma-alueisiin — eikä vain kriittisesti vaan myös rakentavasti.

Tulevaisuuden mahdollisuuksiin paneutuminen on välttämätöntä
Tulevaisuuden mahdollisuuksien kanssa työskenteleminen on innostavaa
Sosiaalisen mielikuvituksen laaja-alaisen kehittämisen päätehtävät:

- Tulevaisuuden yhteiskunnallisten instituutioiden luominen
- Väkivallattomien menetelmien luominen sosiaalisia, poliittisia ja taloudellisia muutoksia varten
- uusien muotojen luominen työllistämistä, toimeentuloa ja toimeliaisuutta varten
- uusien arvojen, ihanteiden ja tavoitteiden löytäminen
- luovan yhteiskunnan aikaansaaminen

Sosiaalisen mielikuvituksen monipuolisen käytön mahdollisuudet:

- Ongelmanratkaisu organisaatioissa kuten
 - yrityksissä
 - kouluissa ja nuorisokeskuksissa
 - ammatillisissa järjestöissä
 - kansalaisliikkeissä, -aloitteissa ja toimintaryhmissä
- Luonnokset
 - henkilökohtaisiksi elämänsuunnitelmiksi
 - perhe-elämän perspektiiveiksi
- Elävöittäminen
 - seminaareissa
 - kokouksissa

Mitä tulevaisuusverstaassa tapahtuu? - Yleiskatsaus

"Meillä on luullakseni tarkoitus työskennellä täällä tulevaisuuden kanssa kuin jossakin verstaassa. Mutta ollakseni rehellinen, en osaa kuvitella kuinka se tapahtuu!" Näin kertoi eräs puutarhuri odotuksistaan. Tulevaisuusverstaassa "puuhataan" todella tulevaisuuden kanssa, tosin vertauskuvallisesti, käsityksiin ja ideoihin keskittyen, kuin käsityönä. Verstaas ei ole sidottu mihinkään määrättyyn paikkaan; se voidaan toteuttaa kaikkialla, missä ihmisillä on ongelmia joihin he etsivät ratkaisuja, kaikkialla missä ihmiset voivat tavata ja keskustella toistensa kanssa. Olennaista on, että he ryhmässä paneutuvat työskentelemään heille keskeisten asioiden kanssa ja että he ilmaisevat toiveitaan ja kuvitelmiinsa vapaasti, suunnaten katseensa tulevaisuuteen.

Tulevaisuusverstaassa työskentelyn päämääränä on kaikkien kiinnostuneiden kansalaisten vetäminen mukaan tapahtumakultuuriin, joissa syntyy päätöksiä ja jotka muutoin jäisivät poliitikkojen, asiantuntijoiden ja suunnittelijoiden hallintaan. Haluamme antaa yksittäiselle ihmiselle rohkeutta ja näyttää, että hän varmasti osaa olla mukana suurista asioista puhuttaessa. Sillä myös hänen kokemuksensa sekä niistä nousevat toiveet ovat tärkeitä tulevaisuuden muovaamisessa.

Milloin ja miten ne otetaan huomioon? Kuka on kiinnostunut näistä kokemuksista ja toiveista, koska ja kenen kanssa niistä voi puhua?

Tulevaisuusverstaas voi olla foorumi, jossa kansalaiset yhteisesti pyrkivät luonnostelemaan toivottavia ja mahdollisia - joskin toistaiseksi myös mahdottomia - tulevaisuuksia sekä selvittämään keinoja näiden luonnosten toteuttamiseksi.

Tyypillisessä tulevaisuusverstaassa on valmisteluvaihe ja kolme verstaasvaihetta - jotka voivat muodostaa lähtökohdan toimintahankkeelle, "jatkuvalle verstaalle":

- **Valmisteluvaihe** sisältää teemasta päättämisen ja tiedottamisen sekä käytännön järjestelyt kuten esimerkiksi paikan valitsemisen. Lisäksi tähän vaiheeseen kuuluu työ-
materiaalin hankkiminen, mikä tarkoittaa ennen kaikkea

seinille ripustettavia paperirullia tai - arkkeja sekä paksuja tusseja. — Verstastyölle on nimittäin luonteenomaista, että kaikkien kolmen vaiheen aikana syntyvät huomiot ja ideat kirjoitetaan lyhyinä tunnussanoina näkyville niin, että kaikki voivat ne lukea.

- **Ongelmavaiheella** aloitetaan varsinainen verstaasi ja siinä esitetään aihetta kohtaan koettu epätoivo, kritiikki ja kielteiset näkökohdat. Kaikki tämä kirjataan paperiarkeille ja järjestetään sitten aihepiireiksi.

- Tämän jälkeen seuraa **mielikuvitusvaihe**. Siinä vastataan aiemmin esitettyyn kritiikkiin ja valituksiin omilla toiveilla, haaveilla, kuvitelmillä ja vaihtoehtoisilla ideoilla. Kaikkein kiinnostavimmat näistä tuumista valitaan pienryhmissä ja työstetään edelleen ratkaisuehdotuksiksi (unelmaluonnoksiksi).

- **Todellistamisvaiheessa** palataan takaisin nykytodellisuuden, sen valtasuhteisiin, lakeihin ja määräyksiin, punnitaan kriittisesti mahdollisuuksia toteuttaa aloitteita, etsitään olemassaolevat esteet (selvittämällä niitä itse tai asiantuntijoiden lausuntojen avulla) ja heittäytyään vielä kerran mielikuvitusretkelle kukistamaan näitä esteitä ja suunnittelemaan toimintahanketta tai tapahtumaa.

Välinpitämättömyydestä osallistumiseen

Yleisimmät suunnittelueksperttien vastaväitteet tulevaisuusverstaista — ja muita sellaisia tulevaisuutta hahmottavia yrityksiä kohtaan, joissa ihmisille sallitaan ratkaiseva vaikutusvalta omaan tulevaisuuteensa — kuuluvat seuraavasti: "Tavalliset ihmiset" tietävät aivan liian vähän voidakseen tehdä "todellisia" tulevaisuudensuunnitelmia. Heidän koulutuksensa on riittämätön, heidän tietonsa puutteellista ja heidän näkökulmansa liian suppea.

Vastaväite: Olisihan näiden tietojen välittäminen mahdollista! Ammattiväen arvio: Mahdotonta, se vaatisi vuosikausien koulutusta. Ja sen lisäksi keskeisenä, välttämättömänä edellytyksenä on kyky ajatella abstraktisti ja analyttisesti,

laajoja asiayhteyksiä ymmärtäen.

Kysymys: Eikö juuri ammattiväen riippuvuus teoriasta, heidän käytännön asioista tekemänsä abstraktiot, ole syynä siihen, että heidän tulevaisuuskuvaelmansa ovat niin tylsiä, niin vieraita elämälle ja vihamielisiä ihmisille?

Ammattisuunnittelijoiden puolustus: Kuinka kaikki yksittäiset toivomukset voitaisiin ottaa huomioon? Sehän veisi anarkiaan ja kaaokseen.

Vasta-argumentti: Viranomaisten ja liikkeenjohdon suunnitelmat ja aikomukset epäonnistuvat yleensä kuitenkin jollakin tavalla, kun asianosaiset ihmiset tyrmäävät ne epäinhimillisinä ja vaarallisina. Mikäli väestön vetäminen mukaan tulevaisuuden suunnitteluun todellisesti ja oikeaan aikaan ei onnistu, eivät ihmiset myöskään koe sitä omakseen ja samastu siihen. Tavallisen teknokraattisen menetellytävän mukaan suunnitelmat painetaan läpi - vieläpä valtaa käyttäen.

Vuosikausia on kuultu valituksia kansalaisten välinpitämättömyydestä ja kiinnostuksen puutteesta. Mutta tällainen suhtautumistapa katoaa, kun ihmiset kokevat voivansa todella olla mukana valmistelemassa ja päättämässä. Välittömänä psykologisena vaikutuksena huomataan, että:

- Ihmiset, jotka muutoin ovat tottuneet siihen, että heidän näkökulmansa sivuutetaan "epäpätevänä", saavat itseluottamusta.
- Ennenpitkää he luopuvat passiivisesta ja alistuneesta asennoitumisestaan ja alkavat nähdä itsensä aktiivisesti osallisina kunnallisissa, alueellisissa, kansallisissa ja kansainvälisissä prosesseissa.
- Heidän omat elämäkokemuksensa, jotka ovat välttämättömiä tulevaisuuden hahmottamisessa inhimilliseksi, kuullaan viimeinkin ja otetaan vakavasti.
- Autoritaarisen kasvatuksen ja haasteiden puutteen kuivattamat mielikuvituksen lähteet alkavat jälleen pulputa.
- Koska heillä tässä uudessa "demokratiaelimestä" ei ole mahdollisuus vain kuunnella — kun he eivät vain ota vastaan vaan myös antavat - he ovat myös toisella tavoin valmiita käyttämään ulkoapäin tulevia tietoja ja ehdotuksia, ts. oppimaan niistä ja toimimaan niiden mukaisesti.
- Konkreettisten tulevaisuuskuvioiden keskinäinen kehittäminen

luo voimakkaan elämyksellisen yhteyden osallistujien välille.

Tällaiset yritykset demokratisoida tulevaisuuden laatimista voidaan nähdä merkittävänä käänteenä tulevaisuudentutkimuksen vielä lyhytaikaisessa historiassa, tutkimuksen jonka — yhä vaikuttavana - perimmäisenä lähtökohtana on moderni sotilaallinen ja teollinen hallinnointi.

Toisen maailmansodan lähetessä loppuaan tartuttiin amerikkalaisten sotilaallisissa "ajatustehtaissa" ensimmäisinä tulevaisuuden strategisten mahdollisuuksien tutkimiseen ja niihin vaikuttamiseen tämän tutkimuksen avulla. Heidän maalaillemilleen tulevaisuudenkuville olivat leimallisia entistä mahtavampia teknologiset rakenteet, ja he katsoivat poliittisten systeemien ja taloudellisten konsernien välisen kilpataistelun kaiken kehityksen päävoimaksi. Tämän tulevaisuudentutkimuksen tärkein edustaja oli Herman Kahn, joka julkaisi ensimmäiset tutkimustuloksensa ollessaan työssä USA:n ilmavoimien perustamassa Rand corporation -yhtiössä.

Amerikkalaiset tulevaisuudensuunnittelijat pyrkivät inhimillisen tiedon ja taidon pysyväisluontoiseen kasvattamiseen. Kaikkien siviili- ja sotilashankkeiden piti jatkuvasti olla suurempia ja suurempia, nopeampia ja nopeampia, laajempia ja laajempia. Avaruuden ja merenpohjan valloittaminen, ajatuskapasiteetin hallinta ja laajentaminen, elämän luominen ja kontrollointi — tällaisia tavoitteita kohti he halusivat ponnistella.

Futurologiaa pidettiin näihin aikoihin julkisuudessa - kuten tietysti määrin edelleen - lupauksena maailmasta täynnä valtavia teknisiä saavutuksia. Ihmisen tutkimiselle ja teolliselle kehitykselle perustuvan kaikkivaltiuden täytyi lakkaamatta kasvaa - huolimatta lisääntyvistä riskeistä ja katastrofaalisista takaiskuista.

Aivan liian vähän tiedetään siitä, että tämän käsityksen ohella — ja vuosien myötä sille yhä selvemmin vastakkaiseksi kääntyen — kehittyi sosiaalikirittisesti, humanistisesti ja ekologisesti suuntautunut tulevaisuudentutkimus. Se sai alkunsa viisikymmenluvun keskivaiheilla Ranskassa, piireissä, joiden keskushahmoina olivat *Gaston Berger* ja *Bertrand de Jouvenel*. Ensi vaiheessa se ei saanut suurempaa

vastakaikua, kunnes sen paivoarvo ja merkitys 60-luvulla kasvoi opiskelijaliikkeen ja 70-luvulla öljykriisin myötä. Sen mukaan tulevaisuutta ei enää luonnehdi kasvu ja rikkaus vaan lisääntyvä puute ja köyhyys. Tärkeimpänä tehtävänä ei ole herruus vaan vastuullisuus, ei koneiden kehitys vaan ihmisten varjeleminen ja kehittyminen, ihmisten, jotka luonnollisen ympäristön tavoin ovat sokean edistyksen uhkaamia.

Realistisempi näkökulma yhä synkkenevään ihmiskunnan tulevaisuuteen aiheuttaa väistämättä alistumista ja epätoivoa. Kun 14-21-vuotiailta nuorilta Sveitsissä, Ranskassa ja Saksassa julkisessa kilpailussa kysyttiin heidän kuvitelmiään vuodesta 2000, lähes poikkeuksetta kaikki hahmotellivat kauhukuvia, joissa sodat, vallankumoukset ja katastrofit olivat hallitsevina. Ja harvat "myönteiset" visiot tulevaisuuden kaupungeista, liikennesysteemeistä ja avaruusseikkailuista herättivät kylmässä massiivisuudessaan pikemminkin pelkoa kuin toivoa.

Yksi kilpailuista oli saksalaisen radioaseman järjestämä, ja sen syvästi pessimististen osanottajien kanssa järjestimme tulevaisuusverstaan, jossa he kehittivätkin aivan toisenlaisia, toivorikkaita ja iloisia tulevaisuudennäkymiä. Kun kysyimme heiltä, kuinka tämä ilmeinen ristiriitaisuus oli selitettävissä, vastasi eräs osallistujista aivan arkisessa tilanteessa: "Sehän on selvä: Kilpailussa meiltä kysyttiin, minkälaista tulevaisuutta me odotamme. Tänään meiltä kysyttiin, minkälaista tulevaisuutta me toivomme itsellemme."

Hyödyntämätön energianlähde

On olemassa valtava energianlähde jota tänä päivänä ei juuri lainkaan käytetä: toivevoimat miljoonissa ja taas miljoonissa ihmisissä — toivevoimat, jotka joko jäävät kesännolle tai kanavoituvat umpikujiin, kun niitä manipuloidaan "ylhäältä".

Miten näihin lähteisiin päästään kiinni?

Robert Jungk muistelee:

"Ensimmäiset yritykseni 60-luvun puolivälissä saada nuoret työläiset ja virkamiehet Wienissä hahmottamaan toiveitaan huomispäivän maailmasta epäonnistuivat tosi murheellisesti. He olivat joko vaiti tai yksinkertaisesti vain apinoivat sitä, minkä propaganda ja mainonta heihin oli istuttanut.

Menin kotiin syvästi pettyneenä. Mutta se oli perinpohjin väärä reaktio. Olin odottanut liikoja. En käsittänyt että menisi aikaa, ennenkuin haudatut omakohtaiset kuvitelmat ja toiveet pystyisivät lävistämään kaikki epäuskon ja puutteellisen itsetunnon kerrokset, jotka vuosikausien kuuliaisuus oli kasannut ihmisiin.

Pelokkaiden saaminen puhumaan — niiden, jotka on hiljennetty ja kasvatettu "kulutuskäyttämiseen" — vaatii suurta kärsivällisyyttä ja eläytymiskykyä. Seuraava kerta ei sujunut sen paremmin — aluksi. Kunnes tulin kärsimättömäksi ja nurisin tätä "kuurouttavaa hiljaisuutta" vastaan, eräs joukossa puolustautui: "Miksette itse kerro meille, mitä tulevaisuudelta on toivottava? Sehän on Teidän työtänne tulevaisuudentutkijana, ei meidän."

Tietysti: He odottivat oppivansa "paremmin koulutetuilta", niinkuin he olivat tottuneet ajattelemaan koulu- ja opiskeluaikoinaan sekä ensimmäisinä päivinään työpaikoilla. Oma ajattelu, kuvittelu ja toivominen oli perusteellisesti ajettu heistä ulos.

Tämä kaikki tapahtui juuri ennen kuin olin pettyneenä valmis luopumaan koko aisiasta. Tässä näkyi kaikki, mitä ylimieliset tarkoittavat sanoessaan: "Kansa" ei tiedä mitä se haluaa. Sille on kerrottava mitä se tahtoo. Sitä on käskettävä. Kansaa on johdettava.

Mutta päivä tämän fiaskon jälkeen, joku kääntyi juuri perustamamme "Tulevaisuuskysymysten instituutin" puoleen.

Eräs seminaarin osallistujista pyysi päästä puhumaan kanssani kahdenkesken. Edellisenä päivänä hän ei ollut uskaltanut sanoa mitään peläten tulevansa naurunalaiseksi. Hän oli nimittäin kehittänyt idean aurinkoenergian varaamiseksi. Sen on täytynyt olla vuosi 1965 — aikaa, jolloin aurinkoenergian käytännöllistä hyödyntämistä pidettiin silkkanä taivasteluna. Sen hän oli saanut kuulla useammin kuin kerran. Patenttitoimistossa, pankeissa, viranomaisilta. Kunnes hän viime aikoina itsekin oli luopunut uskonnosta

koko asiaansa.

Aloin tällöin oivaltaa, kuinka ratkaiseva syy kansalaisten passiivisuuteen on se mielikuvitusvihamielisyys, mikä leimaa yhteiskunnallista elämäämme. Seuraavassa tapaamisessa — niiden harvojen kanssa, jotka edellisen kerran pettymysten jälkeen olivat vaivautuneet paikalle — aloin kysellä heidän elämäkokemuksiaan "estäjistä":

Saitteko lapsena ollessanne leikkiä mitä halusitte?

Kerroitteko unelmistanne vanhemmillenne?

Keskeyttivätkö aikuiset teitä jatkuvasti?

Mitä teiltä odotettiin?

Mikä oli kiellettyä?

Onko teistä kukaan kertoillut tarinoita omista seikkailuistaan?

Millaisia opettajanne olivat?

Tällä kertaa kukaan ei ollut vaiti. Kaikilla oli jotakin kerrottavaa omista "kasvattajistaan": Joku muisti, kuinka piirustuksenopettaja oli korjaillut hänen kauniin aaltoharjaisen talonkatonsa jäykin, suorin viivoin. Eräälle toiselle tuli mieleen, kuinka hänen äitinsä oli kieltänyt häntä puhumasta keksimäänsä hullua leikkikieltä.

Koimme keskustelun kuluessa uudestaan lapsuuden maailmojen hävityksen, mielikuvituksen haihduttamisen, ja samalla kaivoimme sitä uudelleen hitaasti esille, löysimme sen tosin haavoittuneena, raajarikkona, mutta yhtä elävänä kaikkien halveksittujen ja pahoinpideltyjen unelmien alta."

Inhimilliset tulevaisuudennäkymät ovat välttämättömiä

Moderni psykiatria on osoittanut millaisia sielullisia vammoja toiveiden tukahduttaminen — jopa täydellinen alistaminen — tuottaa yksittäisille ihmisille. Sen sijaan on aivan liian vähän tutkittu niitä vaikutuksia, joita yhteiskunnalle aiheutuu miljoonien yksilöiden mielikuvituksen rajoittamisesta. Yhteiskunnassamme ei esiinny ainoastaan informaation ja valtaetuoikeuksia vaan myös — mihin on kiinnitetty aivan liian vähän huomiota — mielikuvitus- ja suunnittelu- etuoikeuksia. Niitä ei tosissaan sallita enemmistön käyttä. Tä-

män valtavan potentiaalin vapautumista eivät pelkää ainoastaan vallanpitäjät; yhtä lailla sitä pelkäävät "vastavoimien" edustajat ja johtajat. Tiedostetusti tai tiedostamattaan he aivan liian usein vievät niiltä, joiden "hyväksi" he työskentelevät, mahdollisuudet tuoda esiin, kehittää ja edistää omia ajatuksiaan. Oletettavasti eräs syy edistyneen useinkin valitettuun epäinhimillistymiseen on siinä, että pieni ryhmä erityisen kunnianhimoisia, hyvin puhuvia ja energisiä persoonallisuksia asettaa tavoitteet niiden monien puolesta, joiden tarpeet ja odotukset ovat paljon inhimillisempiä ja läheisempiä.

Tämä mielikuvituksen valtavaan patoamiseen liittyvä kohtalokas laiminlyönti on korjattavissa tulevaisuusverstaiden avulla. Mitä monilukuiset tulevaisuusverstaat saattaisivat merkitä koko yhteiskunnallisessa kehityksessä? Olisiko ajateltavissa, että ihmisten omien moninaisten toivekuvien esiintuonti voisi heikentää vallitsevia kohtaloon alistumisen tendenssejä? Olisiko inhimillistä olemassaoloa koskevien luovien ja rakentavien kuvitelmien rikkaus niin vahva, että se muuttaisi ilmapiirin niin teollisuusmaissa kuin kolmannessakin maailmassa?

Hollantilainen filosofi ja yhteiskuntatieteilijä Fred L. Polak on historiallisin esimerkein osoittanut, miten käsitykset tulevista oloista ovat vaikuttaneet historialliseen kehitykseen. Mikäli näitä näkemyksiä leimaa pelko ja epäily, niin ne todella luovat — "itseään toteuttavina profetioina" — juuri sen pirun, jota ne maalaavat seinälle. Mutta jos jokin sukupolven sijaan onnistuu kehittämään myönteisiä tulevaisuuden näkymiä, joiden sisältöön monet voivat samastua, kasvaa mahdollisuus siihen, että ne toteutuvat.

Kuten tulevaisuusverstaat jo käytännössä ovat osoittaneet — huolimatta kaikista oikeutetuista peloista sotia ja katastrofeja kohtaan — yhäkin on olemassa hyödyntämättömiä toive- ja kuvittelupotentiaaleja, jotka vain odottavat ilmenemismahdollisuuttaan. Ja se suuntautuu aivan toisaalle kuin aiempien sukupolvien odotukset.

60-luvun lopulta lähtien monet läntiset sosiologit (kuten Rokeach, Inglehart, Hildebrandt, Dalton, Galtung ja Lazlo) ovat lukemattomissa tutkimuksissaan yksimielisesti osoittaneet, että suuren yleisen keskuudessa on olemassa voimakas "ei-materiaalisten arvojen" tarve. Länsisaksalaisen väestön "ensisijaisten poliittisten tavoitteiden" listalla olivat

vuonna 1969 ensimmäisinä: "Avoimuus uusille ideoille" ja "Nykyistä suuremmat pyrkimykset ymmärryksen ja sovinnon saavuttamiseksi muiden kansojen kanssa", joita seurasi "Rohkeus kulkea uusia teitä". Rokeach mainitsee kuuluisassa teoksessaan Value Survey, että vuonna 1974 arvoasteikossa oli ensimmäisenä "perheturvallisuus", toisena "rauha maailmassa", kolmantena "vapaus", neljäntenä "itsekunnioitus", kun taas "elämä hyvinvoinnissa" oli vasta kahdeksantena ja "sosiaalinen tunnustus" vasta kahdeksannellatoista sijalla.

Valitettavasti yhteiskuntatieteilijät ovat tyytyneet ainoastaan rekisteröimään näitä varsin yleisluontoisia toiveita. He ovat järjestäneet ja analysoineet niitä, yrittämättä saada vastaajiaan havainnollistamaan ja täsmentämään käsityksiään. Kuitenkin juuri toiveiden konkretisointi olisi välttämätön edellytys sille, että muutokset arvoissa myös vaikuttaisivat tulevaisuuden muotoutumiseen.

Etsitään: Sosiaalisia keksintöjä

Tunnettu kansantaloustieteilijä Fritz Machlup, on kerran sanonut, että aikamme suurin keksintö on "keksintö siitä, miten keksitään". Näin hän on ilmaissut jotakin ajallemme tyypillistä. Tuotannollisia oivalluksia ei enää jätetä sattuman varaan, vaan niitä hankitaan määrätietoisesti. Luovuuden tutkimus, joka on itsenäinen tieteenala, käsittelee mielikuvitusta, sen edellytyksiä, synty- ja ilmenemismuotoja, voidakseen näiden pohjalta kehittää ideoinnin tekniikkaa.

Tällä vuosisadalla, erityisesti 60-luvulla ja siitä eteenpäin, on kehitetty joukko erilaisia menetelmiä joilla aktivoidaan inhimillistä erityiskykyä ratkoa ongelmia tai keksiä uutta. Näitä metodeja ovat tähän mennessä kokeilleet etupäässä elinkeinoelämän johtajat ja niitä on käytetty lähes yksinomaisesti uusien tuotteiden suunnittelussa. Sensijaan uskomattoman vähän on luotu uutta inhimillisen yhteiselämän tai yhteiskunnallisten instituutioiden kehittämiseksi. Näillä alueilla kaivataan yhteiskunnallisia ja yhteisöllisiä eli "sosiaalisia keksintöjä", uusia "sosiaalisia luomuksia".

Uusien yhteiskunnallisten ja poliittisten ideoiden tarve on aikamme tieteellisteknisen vallankumouksen vuoksi erityi-

sen suuri. Kaupunkimme, jakelujärjestelmämme, poliittiset instituutiomme, koko arkielämämme ei enää pärjää niiden ongelmien kanssa, joita uudet tuotantomuodot, uudet yhdysliikenteen välineet ja lisääntyvä ympäristön kuormitus tuottavat.

Lait ja valvontatoimet, joiden tulisi vastata uusien teknisten luomusten biologisiin, ekologisiin, psykologisiin ja yhteiskunnallisiin vaikutuksiin, eivät yksinään täytä näiden asettamia vaatimuksia. On välttämätöntä kehittää perustavanlaatuisesti toisenlaisia lähestymistapoja, jotta voisimme selviytyä esimerkiksi seuraavista kriiseistä:

- rationalisoinnin tuottama työttömyys
- ammatillisen tiedon nopea vanheneminen jatkuvien teknisten uudistusten vuoksi
- yhä vaarallisempien teollisuustuotteiden ja -laitosten aiheuttama lisääntyvä uhka elämälle ja terveydelle
- kaupunkien kasvu ja suurten ihmisjoukkojen yhteentunteminen taloudellisen ja ammatillisen keskittymisen vuoksi
- liikenteen ruuhkautuminen
- informaatioylikuormitus
- lainsäädännön salamyhkäisyys, "läpinäkymättömyys"
- asuinalueiden rumuus ja epämuksuisuus
- ennenaikaiseläkkeet ja niiden vaikutukset
- yksinäisyys ja vieraantuuminen
- suoritusyhteiskunnassa vanheneminen
- kilpavarustelu ja yleinen pelko turvallisuudesta.

Eikö ideoiden systemaattinen tuottaminen ja jatkuva kokeileminen ihmisten yhteiselämän ja yhteiskunnan inhimillistämiseksi ole jopa välttämättömämpää kuin uusien teknisten keksintöjen ja luomusten tuottaminen?

Englantilaisen taloustieteilijän J. M. Keynesin mukaan tämä laiminlyönti johtuu siitä, että ihmisten mielipiteet ja arvostukset muuttuvat yleensä paljon hitaammin kuin heidän aikaansaamansa koneisto, jonka tahdissa he eivät henkisesti kykene pysymään. Fyysikko Max Planck oli sitä mieltä, että syvästi inhimilliset muutokset tapahtuvat vain sukupolvien vaihtuessa; uudet käsitykset yleistyvät vasta kun niiden vastustajat ovat kuolleet.

Molemmat edellä esitetyt näkökulmat lähtevät siitä, että ihmiset ja heidän instituutionsa sopeutuvat uuteen tekniikkaan

ilman ratkaisevia vaikeuksia, vaikkakin tietyllä viiveellä. Mietteillä nobelisti Denis Gabor puolestaan kysyy, eikö tämä "huono avioliitto" inhimillisten ominaisuuksien ja moninaisten keksintöjen välillä olisi pelastettavissa tietoisella analyysi-, ongelmanratkaisu- ja välitysprosessilla. Toisin sanoen: Ei tule odottaa vaan on tehtävä jotakin.

Kanadalainen D. Stuart Conger vaati jo vuonna 1970, että valtion oli perustettava sosiaalisen keksimisen keskuksia (Social Invention Centers), joissa yritettäisiin löytää keinoja köyhyyden, rikollisuuden, perheiden hajoamisen, huume-ongelmien ja väkivallan vähentämiseksi — tai jopa niiden voittamiseksi — määrätietoisesti kehittämällä sosiaalisia keksintöjä ja uudistuksia. Tässä yhteydessä hän esitti myös syitä, miksi tällaisia yrityksiä yhteiskunnallisesti suuntautuneen luovuuden kehittämiseksi ei aiemmin oltu tehty:

1. Olemme taipuvaisia tarkastelemaan yhteiskunnallisia ongelmia inhimillisen heikkouden tuloksina. Suhtaudumme niihin aivan liian pinnallisesti turvautumalla kasvatukseen, rankaisemiseen tai vain sietämällä niitä sen sijaan, että tunnistaisimme niissä kärsimyksen, joka vaatii meiltä syvällisempää paneutumista.
2. Emme ole tunnustaneet yhteiskuntamme sosiaalisen kehittymisen merkitystä ja näin olemme aliarvioineet sosiaalisten keksintöjen mahdollisen merkityksen yhteiskuntamme parantamisessa.
3. Eturyhmät, jotka pelkäävät yhteiskunnallisten parannusten vaikutuksia, määräävät nykyään asioiden käsittelytavat.
4. Yhteiskuntatieteilijät vierastavat sosiaalisten keksintöjen tekemistä. He pitävät pääsääntöisesti enemmän arvossa analysoimista kuin sellaisten tarkastelutapojen keksimistä, jotka voisivat viedä yhteiskunnallisiin muutoksiin.

Ketkä ylipäätään voivat nykyään tehdä yhteisöllisiä ja yhteiskunnallisia keksintöjä ja ehdottaa sosiaalisia uudistuksia? Ennen kaikkea ihmiset, joilla on vain vähän tai ei mitään menetettävää: alistettujen ja yhteiskunnallisesta päätöksenteosta osattomien valtava enemmistö. Tavallinen vastaväite on, että helppohan heidän on ehdottaa uusia ratkaisuja ja muutoksia, kun he ovat onnellisen vapaita objektiivisista välttämättömyyksistä. Mutta juuri tämä heidän etunsa onkin. Sillä juuri he voivat olla ennakkoluulottomampia kuin ne joilla on valtaa: he kykenevät vielä näkemään mahdolli-

suuksia, joihin laskelmoivien asiantuntijoiden katse ei yllä tai jotka näyttävät epärealistisilta tai saavuttamattomilta. Juuri tässä on se valtavien mahdollisuuksien kesanto, jonka vapauttamisesta ja hyödyntämisestä viimeinkin on kysymys.

Kuinka sosiaalinen luovuus tähän asti on syntynyt?

Conger kuvaa "sosiaalista keksintöä" uutena lakina, uutena organisaationa tai uutena menetelytapana, joka muuttaa ihmisiä, heidän suhdettaan itseensä tai toisiinsa. Muutamisesta tällaisista menneisyyden luomuksista on pidetty kiinni aina meidän päiviimme saakka.

Tärkeimpiin historiallisiin lakeihin kuuluvat mm:

Koodattu laki (Mesopotamia, 1700 e.Kr.), hintojen säännötely (Hettiitti-valtio, 1300 e.Kr.), köyhyyslainsäädäntö (Englanti, 1388), lastensuojelulaki (Childrens Act, Englanti, 1601), kansalaisoikeudet (Bill of Rights, Englanti, 1689), yleinen kouluelvöllisyys (Preussi, 1717), työttömyysvakuutus (Basel, 1789), oikeus salaiseen äänestykseen (Englanti, 1872).

Esimerkkeinä organisaatioista tai instituutioista, jotka ovat tuloksia sosiaalisista keksinnöistä, Conger mainitsee mm. seuraavat:

Koulut (sumerilaiset, 2500 e.Kr.), oikeusistuimet (sumerilaiset, 2400 e.Kr.), pankit (Babylon, 1700 e.Kr.), kansanedustajisto (Islanti, 930), valamiesoikeusistuimet (Englanti, 1696), oikeusjärjestys vankiloille (Englanti, 1777), sokeain koulut (Pariisi, 1784), kibbutsi (Israel, 1905), neuvostohallinto (Venäjä 1917-1920), kansainliitto (Geneve, 1920), yhteismarkkinat (Bryssel, 1955-65), atomikoeräjäytyssovitukset (Pugwash-konferenssi, 1962-66).

Esimerkkeinä merkityksellisistä menettelytavoista voidaan mainita mm:

Papyrusrulliin kirjoittaminen (Egypti, 2100 e. Kr.), organisoitu hyväntekeväisyys (Egypti, 2100 e.Kr.), demokratiointi (Ateena, 510 e.Kr.), paikallishallinto (Rooma, 100 e.Kr.), valtion vannominen oikeuden edessä (Englanti, 1327), uutisvä-

litys sanomalehtien välityksellä (Augsburg, 1609), rauhantoukka (USA, 1815), naisten äänioikeus (Wyoming, 1868), vapauttamisen oikeusapu (New York, 1877), sairausvakuutus (Saksa, 1877), luonnonsuojelu (Basel, 1910), istumalakko (Ranska, 1936), mielipidetutkimukset (Wien; Princeton, 1936-38), informaatioteoria (Cambridge, USA, 1944), sosiaalisten systeemien tietokonesimulaatio (Philadelphia, 1947), paljasjalkalääkärit (Kiina, 1948), modernit kansalaisaloitteet ja -toiminta (Hollanti; Länsi-Saksa, 1960-luvulla), asuinyhteisöt (Ruotsi 1930; Länsi-Saksa 1968), talonvaltauksset (Hollanti, 1976), oman avun verkosto (Berliini, 1978).

Luonnontieteellisten löytöjen ja keksintöjen alullepanijat ovat aikakauslehtiartikkelien ja patenttioikeuksien avulla miltei aina jäljitettävissä. Uutta sosiaalista ideaa on sen sijaan vaikea yhdistää tiettyyn henkilöön tai paikkaan. Sellaiset ajatukset ovat usein tuloksia lukuisista keskusteluista, arvioinneista ja väliaikaisista yrityksistä, jotka voivat viedä vuosikautia ja tuskin koskaan tapahtuvat tarkkojen kokeellisten ehtojen vallitessa. Lisäksi ajatusten kirjallisen esittelyn tekevät usein henkilöt, jotka eivät ole niiden varsinaisia luoja.

"Vuosi 2000 -ryhmät"

Joskus 60-luvulla nuori tulevaisuudentutkimus, joka siihen asti oli pyhittäytynyt tieteen ja tekniikan löytöjen tieteelliseen ennustamiseen, alkoi kiinnittää enemmän huomiota myös välttämättömiin yhteiskunnallisiin uudistuksiin. Mm. seuraavat tutkijat kääntyivät sitä vastaan, että tulevaisuus "vallattaisiin" yksipuolisesti teknokraattisilla ennusteilla ja suunnitelmilla:

Bertrand de Jouvenel (Ranska) — prospektiivinen ajattelu, Yona Friedman (Ranska) — osallistuminen, Denis Gabor (Englanti) — sosiaalinen innovaatio, Johan Galtung (Norja) — rauhantutkimus, Ossip K. Flechtheim (Länsi-Saksa) — poliittinen futurologia, Fred Polak (Hollanti) — tulevaisuuskuva,

Bart van Steenberg (Hollanti) — kriittinen tulevaisuuden tutkimus,
 Lars Ingelstam (Ruotsi) — tekniikan yhteiskunnallinen määrittäminen,
 Donald Michael (USA) — pitkän tähtäimen suunnittelu,
 James Dator (USA) — sivilisaation tulevaisuus,
 Alwin Toffler (USA) — ennakoiva demokratia,
 Yujro Hayashi (Japani) — tulevaisuuden kommunikaatiokentteet,
 Eleonora Masini (Italia) — etiikka ja tulevaisuus
 Pavel Apostol (Romania) — marxilaiset tulevaisuusperspektiivit,
 Robert Jungk (Itävalta) — sosiaalinen mielikuvitus,
 Igor Bestushev-Lada (SNTL) — sosialistinen yhteiskunta ja tulevaisuus.

He kaikki ovat puhuneet "tulevaisuuden vaihtoehtojen löytämisen" puolesta — ja miltei poikkeuksetta lähteneet ensivaiheessa siitä, että "löytäjät" tulisivat intellektuaalisen eliitin piiristä.

Kansainvälisessä tulevaisuudentutkijain konferenssissa Oslossa (1967), Kiotossa (1970), Bukarestissa (1972), Roomassa (1973) ja Berliinissä (1979) esitettiin yhä useammin sosiaalisesti suuntautuvia tulevaisuuskonceptioita. Ne koskivat sellaisia alueita kuin kaupunkikehitys, kasvatus, työelämä, tekniikan inhimillistämisen jne. Mutta valtion ja yrityselämän vähäinen kiinnostus esti näiden sommitelmien esittämisen, konkretisoimisen ja kokeellisen tutkimisen. 1974 teki nk. Future Group (Glastonbury, Connecticut, USA) —yksityinen neuvontainstituutti, jonka perustajat olivat entisiä, teknisiin tulevaisuudennäkymiin keskittyviä *Rand Corporationin* työntekijöitä — joukon kiinnostavia sosiaalisia uudistusehdotuksia:

- elinikäiset sopimukset, jotka takaisivat työntekijöille ennalta määrättyä suuremman taloudellisen turvan ja tekisivät mahdolliseksi työn ja vapaa-ajan paremman jakamisen,
- varmistettu vuosittainen minimitulo kaikille, kansallisen palkan (työstä riippumatta),
- kunnallinen sosiaalirakenteen muutos asukkaiden tarpeiden mukaiseksi,
- vanhempien kansalaisten aseman parantaminen,
- lomat "osana työaikaa", ts. palkallisina opintovapaina.

Nämä eivät todellakaan ole erityisen omaperäisiä tai radikaaleja ideoita. Valitettavasti eivät poliitisesti ja taloudellisesti vastuulliset tahot halunneet eivätkä tukeneet näiden ehdotusten syventämistä, kehittelyä tai kokeilua.

Paljoa paremmin eivät myöskään menestyneet nk. "Vuosi 2000 -ryhmät", joita 70-luvun kuluessa syntyi Yhdysvaltain eri osavaltioissa, ja joiden pyrkimyksenä oli oppia tuntemaan kansalaisten toiveet vuotta 2000 ja sen jälkeistä aikaa ajatellen.

Erityisen onnistunut, ainakin alkuvaiheessaan, oli ohjelma, jota kutsuttiin nimellä Alternatives for Washington. Yli 60 000 tämän Yhdysvaltain luoteisen osavaltion kansalaista otti osaa ohjelmaan. Esiinnostetut ongelmat ja niiden ratkaisuehdotukset välittyivät tiedotusvälineiden avulla miljoonille ihmisille. Mutta aktiivisten kansalaisten toiveet — he olivat kaivanneet sekä vaatimattomampaa taloudellista kasvua, ylimitoitettujen kaupunkikeskittymien purkamista että konkreettisia toimenpiteitä elämänlaadun ylläpitämiseksi ja elvyttämiseksi — eivät juurikaan tulleet esiin lakiasäätävissä elimissä. Kansanedustajat kokivat tullessa ohittetuiksi, eivätkä he nähneet ulkoparlamentaarisia ryhmiä avustajinaan vaan pikemminkin kilpailijoina, jotka tekivät kärkeänsä edustuksellisen demokratian periaatteen.

Samalla tavoin epäonnistui hanke Hawaii 2000, jonka v. 1970 käynnisti Hawaijin kuvernööri yhteistyössä tulevaisuudentutkijoiden kanssa. 22 toimintaryhmää, jotka koostuivat 30-40:stä mielipidejohtajasta, kehittivät tosin erittäin kiinnostavia ideoita osavaltion inhimillisempää ja parempaa tulevaisuutta varten, kun osavaltio oli suurissa vaikeuksissa häävöittävien monokulttuurien takia ja joudutaan liian riippuvaiseksi amerikkalaisista sotilastukikohdista. Mutta sammat poliitikot torjuivat tämän "mielikuvituksen yliannoksen". He eivät kokeneet tätä aluksi suuria odotuksia herättänyttä hanketta apuna vaan kilpailijana ja uhkana omalle asemalleen.

Kansalaistoiminnan uusi tehtävä

Näitä lähes tyhjiin valuneita amerikkalaisia yrityksiä herät-

tää eloon sosiaalista mielikuvitusta yhdistää eräs piirre: niitä toteuttivat sellaiset kansalaisryhmät, jotka muutoin eivät olleet poliittisesti aktiivisia.

Menestys voisi kuitenkin olla toinen, jos tällaisten uudistusesitysten tekijöinä olisi aktiivisia ryhmiä tai yhdistyksiä, kuten kansalaisaloite- tai -toimintaryhmiä, jotka ajaisivat uudistusten toteuttamista tai ainakin niiden kokeilemistä, jotka siten tarttuisivat tehtäväkenttään, mikä olisi laajempi kuin näiden ryhmien toistaiseksi pikemminkin puolustuksellinen toiminta. Näin vallitsevia olosuhteita voitaisiin pitää kriitiikin ja vision ruuvipenkissä. Sillä protesti toimii paljon vakuuttavammin, kun se nojaa vahvaan käsitykseen siitä, miten pitäisi ja voisi olla. Tällaisia toivottuja tulevaisuusnäköaloja voitaisiin julkistaa ja levittää "toivonlehdissä", ja niitä voitaisiin esittää teattereissa, filmillä ja televisiossa inno-

tamaan edelleen keskustelua ja näkymien hahmottelua. Seuraava askel olisi — siinä määrin kuin se on mahdollista — kokeellinen testaaminen ja seuranta sekä näiden pohjalta tehtyjen mallien arvioiminen. Näiden päätelmien pohjalta esityksiä paranneltaisiin, otettaisiin käyttöön tai hylättäisiin, mikäli tuloksena olisi täydellinen epäonnistuminen.

Tämä ei kuitenkaan tapahtuisi ilman sisäistä ja ulkoista vastustusta. Ja silti on välttämätöntä, että sosiaalisia keksintöjä levittämällä ja kokeilemalla yritämme luoda luottamusta ja toivoa tulevaisuuteen, niin että monet ihmiset alkaisivat vastustaa lamaavaa kohtaloon alistumista. Tulevaisuusverstaat ovat eräs tie tähän suuntaan.

II. Käytännön kokemuksia

Asuinalue pelastetaan

Kun tulevaisuudesta halutaan puhua keskusteluihin tottuneiden ihmisten kanssa, on aluksi puhuttava heidän suhteestaan menneisyyteen ja nykyaikaan. Muistot ja kokemukset voivat raivata tietä hypylle tuntemattomaan. Nopein ja suotuisin lähestymistapa tulevaisuusverstaaseen on ryhmän ajankohtainen hätätilanne — tilanne, joka synnyttää apeutta ja neuvottomuutta, koska "ylhäältäpäin" tarjottuja ratkaisuja ei voida hyväksyä ja koska omia käytännöllisiä vastaehdotuksia ei ole.

Tällainen oli tilanne, kun viime vuosisadalta peräisin oleva löuhimotyöläisten asuinalue uhattiin purkaa modernien kerrostalojen tieltä. Asukkaat asettuivat vastarintaan — eivät vain tekemällä kirjallisia valituksia vaan myös suoralla toiminnalla, estämällä maanmittarin työn, jonka he kokivat kotipaikkansa hävittämisen ensi askeleeksi. Maanomistajien ja viranomaisten puolesta toimivat "saneeraajat" väittivät, että tässä nyt oli tarpeellista ja toivottavaa muutosta vastustamassa joukko yksittäisiä valittajia ja vanhoillisia ihmisiä jotka laiskuuttaan mieluummin mätänevät vanhoihin, epäterveellisiin ja rumiin pikku taloihin kuin muuttavat valoisiin, hygieenisiin — tosin kallimpiin — kerrostalo-osakkeisiin.

Onneksi Eisenheimissa asui yhteiskunnallisesti aktiivinen professori Roland Günther, joka jo aiemmin oli puolustanut alueen ihmisten etuja. Hän tunsu meidän yrityksemme saada kansalaiset osallistumaan tulevaisuutensa rakentamiseen ja kutsui meidät Eisenheimiin. Näin hän aktivoi asukkaat uudella ja epätavallisella tavalla. Toiminta aloitettiin siivoamalla, kunnostamalla ja maalaamalla eräs vanha no-

keentunut hiililämmitteinen pesutupa, joka oli kauan ollut käyttämättömänä. Näin eisenheimilaiset loivat itselleen koostumispaikan, jossa he sitten innostuneina keksivät tuosinoittain ehdotuksia alueen modernisoimiseksi omien tarpeittensa mukaisesti.

Osallistujien ehdotukset kirjattiin suurelle paperiarkille. Haluttiin kirjastoa, nuorisotaloa, paikallislehteä — ja häpeäpaalua, jossa voitaisiin julkistaa maanomistajien juonet ja laiminlyönnit. He suunnittelivat mihin ja miten saataisiin aikaiseksi paikka, jossa saksalaiset ja vierastyöläiset voisivatavata, mitä jalankulkijoiden hyväksi olisi tehtävä, miterappeutuneet vessat voitaisiin kunnostaa. Eisenheimista tulisi mallialue, jolla olisi oma itsenäinen kulttuurielämä ja jonka asukkailla olisi monenlaisia mahdollisuuksia kerääntyä yhteen ja pysyvästi osallistua kunnan kehittämiseen.

Tällaisia siis olivat nämä "vetelät ja takaperoiset" ihmiset joista ne olivat puhuneet, jotka parempaa korkoa saadakseen halusivat saattaa Eisenheimin maan tasalle. Tällaista nimittelyä ei voinut enää kukaan hyväksyä. Toimimalla aktiivisesti ja mielikuvituksekskaasti tulevaisuusverstaassa eisenheimilaiset olivat selvästi osoittaneet, että he osasivat paitsi torjua ja vastustaa myös esittää ehdotuksia ja suunnitelmia. He eivät olleet vain nimiä palkkalistoilla, työvoimaa jota voidaan hätyytellä mielin määrin, vaan ihmisiä, joilla on oma äänensä ja arvokkuutensa. Ja viranomaiset vetivät vesiperän: Eisenheimia ei hävitetty vaan se pelastettiin ja tehtiin inhimillisemmäksi asukkaiden toiveiden mukaisesti.

Kuten tämä esimerkki osoittaa, käännyimme tulevaisuusverstaiden avulla kansalaisten puoleen koskettaen suoraan heidän elämäntuntojaan, niin myönteisiä kuin kielteisiäkin elämäkokemuksia. Se mitä harmaassa arkipäivässä joudutaan nielemään, voidaan ilmaista ei ainoastaan avoimesti vaan myös käyttökelpoisina haasteina. Apeuden ja epäuskon ilmaukset — kuten "jos meillä vain olisi jotain sanottavaa" tai "tiesin, että siinä kävisi näin" tai "kukaan ei koskaan kysy meiltä, me saamme vain maksaa lisää veroja" — otetaan ja käytetään perustaksi itsenäiselle, luovalle arvioinnille. Alkuvaiheessaan verstaas vastaa toiveeseen tulla kuuluksi. Se tarjoaa asianosaisille venttiilin katkeruuden purkamiseen ja samalla myös ratkaisuehdotusten tekemiseen. Tämä luo edellytyksiä sille, ettei enää sulateta mitä tahansa vaan onnistutaan löytämään mahdollisuudet asettua muu-

toin vääjäämättä päälle kaatuvia suunnitelmia ja järjestelyjä vastaan, nousta holhousta vastaan.

Tulevaisuusverstaas on idealaboratorio, joka on kaikille avoin ja jossa kukin voi löytää itsensä:

- ongelmavaiheessa, jossa kukin esittää teemaan liittyvät ongelmat ja jossa tehdään väliaikainen yhteenveto,
- mielikuvitusvaiheessa, jossa kehitellään myönteisiä, omiin toiveisiin perustuvia ratkaisuesityksiä.
- todellistamisvaiheessa, jossa kriittisestä yhteenvedosta ja myönteisistä ehdotuksista hahmotetaan toteutuksen kulua.

Henkilökohtaisen mielikuvituksen korostuminen ryhmässä on täysin vastakkaista tavalliselle, puhtaan loogiselle tavalle ajautua päivästä toiseen. "Tieteellisen", jatkuvasti perusteleavan ja todistelevan työtavan tietoinen syrjäyttäminen antaa tilaa välittömien elämäntuntojen ja -tilanteiden peilaamiselle ja myös irrationaalisille elementeille kuten jokaisessa ihmisessä uinuville tunteille, haaveille ja toiveille. Tulevaisuusverstaassa tätä ihmisolemuksen puolta ei enää aliarvosteta. Päinvastoin: sitä pidetään tärkeänä perusosana tulevaisuudelle, josta ihmiset lihallaan ja verellään päättävät ja josta he kantavat vastuun. Tämä on tuttu ilmiö psykologiassa: avoimesti ilmaistut toiveet vaikuttavat mieleen toteutuen tavalla tai toisella. Juuri ilmeisen mielettömiltä vaikuttavat ja avuttomasti ilmaistut ehdotukset vievät tulevaisuusverstaassa usein rakentaviin ratkaisuihin.

Vaikka tulevaisuusverstaassa spekuloidaan ja haaveillaan antamalla vapaus luovuudelle ja mielikuvitukselle, ei se kuitenkaan merkitse pakoa vallitsevista poliittisista ja taloudellisista olosuhteista. Mutta ennenkuin käymme esteisiin käsiiksi, meidän on otettava selvää, mitä me asetamme niitä vastaan. Näin emme enää vain reagoi annettuihin tosiasioihin, vaan muotoilemme oman tahtomme ja esitämme ehdotuksemme ja suunnitelmamme. Otamme aloitteen itsellemme. Esitämme vaatimuksia, väitteitä ja vastaväitteitä sekä vaadimme kokeiluja ja vasta-argumentteja. Tämän prosessin tarkoitus on muuttaa todellisiksi mahdollisimman monta sirua korkealentoisista kuvitelmistamme. Jotta kykenisimme tähän, meidän on perehdyttävä asioihin, saatava mukaan asiantuntijoita, arvioitava valta-asetelmia ja löydettävä tukijoita.

Tulevaisuusverstaas voidaan ymmärtää paikaksi, jossa hy-
lätään annetut ajatus- ja käyttäytymustavat ja jossa kukin
osallistuja voi vapaasti ilmaista vaatimuksensa. Sinne tulee
ihmisiä, joita koskettaa tai kiinnostaa tietty epäkohta tai
haaste ja jotka ilman ennakkoehtoja yhdessä etsivät tulevai-
suuteen suuntautuvia ratkaisuja ja siten alkavat vihdoin it-
senäisesti muovata elämäänsä.

Kuvaus eräästä tulevaisuusverstaasta

Etenemis- ja työskentelytavan havainnollistamiseksi ker-
romme eräästä tulevaisuusverstaasta, jonka teemana oli
"Tietoteknologian yhteiskunnalliset vaikutukset". Kuvauk-
sessa painotamme erityisesti seuraavia seikkoja:

- miten verstaas syntyi ja kehittyi,
- mitä saatiin aikaan,
- miten eri vaiheet kytkeytyivät toisiinsa,
- mitä ongelmia ilmaantui ja miten ne ratkottiin,
- miten ihmiset osallistuivat ja miltä heistä tuntui.

Valitsimme tämän verstaan esimerkiksi siksi, koska se kä-
sitteli ongelmakenttää, joka vasta vähitellen on alkanut saa-
vuttaa laajaa julkisuutta. Ajatelkaamme vaikka tehtaiden ja
konttorien automatisointia, elektronisia kotitalouskoneita,
uusia viestimiä kaapelitelevisioista videolaitteisiin jne. Tä-
män kehityksen taustalla on tietoteknologia ja erityisesti
sen pienoismuoto: mikroelektronikka. Monilla alueilla on
käynnissä syvällisiä muutoksia. Siksi on tärkeää pysähtyä
miettimään, kuinka laajalti ja miten haluamme tai voimme
elää "mikroprosessorien valtaamassa" maailmassa. Seuraa-
va kuvaus antaa siihen virikkeitä.

Teema, paikka ja valmistautuminen - Valmisteluvaihe

Eräessä tapaamisessa Lechissä, Itävallassa, piti käsitellä
teemaa "Tietokone ja yhteiskunta". Jotta emme olisi sortu-
neet tavallisiin väittelyihin tietokoneiden puolesta tai niitä

vastaan, valitsimme asian käsittelytavaksi tulevaisuusvers-
taan. Työtappaa suosivat sitäpaitsi vielä ulkoiset tekijät: pieni
paikkakunta Alpeilla sekä riittävästi aikaa. Tiedotimme
verstaasta otsikolla "Tietoteknologian yhteiskunnalliset vai-
kutukset". Ilmoittautuneet saivat viikkosen, jossa selvitettiin
sisällöllistä puolta. Näin osallistujat saivat mahdollisuuden
valmentautua tietokoneproblematiikkaan ja muodostaa
etukäteen oman mielipiteensä.

Otteita ennakkotiedoista:

Näkökulmia:

- Kun sellaiset iskusanat kuten "informaatioyhteiskunta",
"tietokoneaikakausi" tai "kotimikrovallankumous" yleis-
tyvät;
- kun tietokonealasta tulee kasvu- ja avaintoimintaa par-
excellence (ennen kaikkea);
- kun tietokoneet, erityisesti pienoismuodossaan (mikro-
elektronikka) tunkeutuvat yhä useammille työn ja elä-
män alueille;
- kun monenlaiset työt, lisääntyvässä määrin myös luovat
toiminnot (esimerkiksi ammattikoulutus ja suunnittelu-
työ), siirtyvät tietokoneille;
- kun tietokoneet edesauttavat ylläpitämään informaatio-
etumatkaa ja valtasuhteita sekä tukevat kontrolli- ja val-
vontatoimintaa;
- kun kansalaiset alkavat puolustautua tietokoneistuneita
olosuhteita vastaan — esimerkiksi henkilötietosysteem-
ejä, henkilötietojen käsittelyä ja luovuttamista vastaan;
- silloin on perustavanlaatuinen yhteiskunnallisen ja am-
matillisen rakenteen muutos käynnissä.

Joitakin tietokoneistunutta elämää luonnehtivia avain-
käsitteitä:

- tekstinkäsittelysystemit tietokoneohjattuja koneita var-
ten;
- paperiton konttori;
- tehtaas ilman työntekijöitä

- täydellisesti muuttunut työmaailma;
- uudet suoritus- ja valvontanormit;
- sosiaalisen aseman alenemisen ja ammattitaidon vanhenemisen pelko;
- uudet ammatti- ja työllistämialueet;
- "multi-channel society" (monikanavayhteiskunta);
- kaapelitelevisio;
- telekommunikaatio;
- kotitietokone;
- informaatio- ja kommunikaatiotulva;
- marionetti-ihmiset;
- eristäytyminen;
- mahdollisuudet kykyjen mukaiselle kehitykselle sekä kansalaisdemokratialle.

Kysymyksiä:

Aiheuttaako tietokoneistaminen inhimillisten kykyjen voimakkaan laajenemisen niihin mahdollisuuksiin, joita ohjelmoitu opetus sekä ohjelmien ja kommunikaation monipuolisuus tarjoavat halutun tiedon tai viihdykkeen saavuttamiseksi? Takaako tämä moninaisuus sosiaalista yhteydenpitoa, inhimillistä yhteisyyttä, tietokonedemokratiaa sekä yhteiskunnallisia muutoksia lisääntyvän vapauden ja yhdenvertaisuuden hengessä?

Vai kehittääkö tietokoneistaminen elektronisia elinsuunnitelmia, eräänlaisen toisen inhimillisen ja yhteiskunnallisen hermojärjestelmän? Syntyykö näin riippuvuutta teknisistä laitteista ja tietokonetuottajista, tietopankeista ja tiedonvälittäjistä, joilla on "täysi-ikäinen" kansalainen kaapelissaan ja mahdollisesti tieto siitä, mitä hän ostaa ja kuluttaa, mitä hän tekee ja lukee, kenen kanssa hän seurustelee ja mitä hän poliittisesti ajattelee?

Vai luoko tietokoneistaminen uudet massamarkkinat keuhkotekoisille tarpeille, toimien inhimillistä yhteiselämää vaativan? Missä määrin näin kehittyy yhä hienosyisempiä riippuvuuksia teknisestä koneistosta, joka ei salli minkäänlaisia itsemääräytyviä kehitystä?

Työtapa:

Tulevaisuusverstaan avulla haluamme aluksi nähdä, mi-

ryhmän jäseniä ensi sijassa kiinnostaa. Siitä eteenpäin tullaan toimimaan eniten kiinnostavan teemakokonaisuuden puitteissa. Esimerkkien pohjalta — osallistujien tulee tuoda esiin omat tietokoneistumiseen liittyvät kokemuksensa — tutkitaan valittua teemakokonaisuutta, keskustellaan ja arvioidaan sitä sen inhimillisiä ja yhteiskunnallisia seurauksia ajatellen.

Organisatorisiin puitteisiin kuului "ystävällinen" ympäristö (huone, tilat, sijainti) ja työmateriaaleina suuria paperiarkkeja, teippiä ja erivärisiä tussikyntiä. Näiden lisäksi käytössämme oli kirjoituskone ja kopiokone. Automaatti huolehti kahvin ja teen tarjonnasta.

Päästäksemme helpommin verstastoimintaan sisään järjestimme esitapaamisen, johon osallistui 17 taustaltaan varsin erilaista ihmistä. Atk-opiskelijoiden, insinöörien ja yhteiskuntatieteilijöiden lisäksi joukkoon mahtui myös tuomari ja luonnonlääkitsijä. Johdannoksi selvitimme, mikä tulevaisuusverstaas on, mihin se pyrkii ja miten se etenee.

Seuranneessa keskustelussa osallistujat halusivat tietoa mm. siitä, kuinka kaikki käytännössä sujuisi, mitä heillä tulisi olla mukanaan ja paljonko aikaa olisi varattava. Kun osoitautui, että muiden päällekkäisten menojen vuoksi ryhmä voisi helposti hajota, keskityimme ensi sijassa sopimaan aikataulusta. Kolmesta käytössämme olevasta päivästä määräsimme kullekin verstaan vaiheelle yhden iltapäivän - pitäen kuitenkin mahdollisuudet muutoksille avoimina: tarpeen vaatiessa voisimme kenties työskennellä iltaisinkin. Lopuksi ehdotimme, että kävisimme iltapäivällä yhdessä uimassa, jolloin voisimme tutustua toisiimme rennommissa merkeissä.

Vaikka kaikki eivät ottaneetkaan osaa tähän uintiretkeen, oli se kuitenkin erittäin hedelmällinen verstaan kulkua ajatellen. Keskustelimme rattoisasti kaikenlaista ja kerroimme kiinnostuksistamme, suunnitelmistamme ja töistämme, ja löysimme näin kosketuskohtia ja yhteisiä suuntautumisia.

Ongelmavaihe

Kun seuraavana päivänä tapasimme eräässä luokkahuo-

neessa, oli itsestään selvää, että pöydät siirrettiin nurkkaan ja tuolit asetettiin puoliympyrään seinälle ripustettujen pariarkkien eteen. Seuraavana päivänä katosi myös suurin osa tuoleista. Istuimme nyt makuualustoilla, mikä edelleen lievensi huoneen ankaruutta.

Sen jälkeen kun osallistujat olivat esitelleet itsensä ja tulevaisuusverstaan peruspiirteet pyynnöstä vielä kerran oli selvitetty, aloitimme ensimmäisen vaiheen. Verstaan teema TIETOTEKNOLOGIAN YHTEISKUNNALLISET VAIKUTUKSET kirjoitettiin suurilla kirjaimilla seinäledelle, ja osallistujia kehoitettiin esittämään kaikenlaisia mieleentulevia kriittisiä näkökohtia.

Kysymys kuului: mistä emme pidä, mitä meillä on tietokoneiden käyttöönottoa vastaan, mitä kritisoitavaa siinä yli päätään on?

Ongelmavaihe — Arvostelmien kooste (suluissa olevat luvut viittaavat seuranneeseen pisteäänestykseen, vrt. edempänä)

- seurustelu tietokoneen kanssa on vastuutonta
- tietokone-ekspersteistä on muodostunut tekninen eliitti (3)
- atk-opinnoissa kaikki epäusko on kiellettyä
- ihmisiä ei informoida tietokoneiden vaikutuksista vaan he jäävät niiden yllätyshyökkäyksen jalkoihin (13)
- tietokoneiden avulla rakennetaan "pintamaailmaa" (4)
- tietokoneiden yksipuolinen käyttö — kaikki on optimoitu ja automatisoitu (11)
- tietokoneet pakottavat liiallisiin yleistyksiin, esim. sosiiaalitieteissä
- tunkeutuminen yksityisalueelle — kotimikrot — tendenssinä epäinhimillistyminen (14)
- tietokoneet luovat pelkoa (3)
- anonymiteetti (nimettömyys): kone ihmisten välissä (5)
- luovatko tietokoneet enemmän ongelmia kuin ratkaisevat?
- tietokoneet luovat työpaikkoja?
- tietokoneista ja tietokoneteollisuudesta tullaan riippuvaisiksi
- ammattiyhdistykset eivät esitä mitään vaihtoehtoja esim. konttorirationalisointien yhteydessä (3)

- syntyy näennäiseroottisia suhteita tietokoneisiin, esim. tietokonefetisisti, pakonomainen ohjelmoija
- tietokoneet aiheuttavat rajoittumista — ihmisen/ohjelmoijan ohjelmoituminen (5)
- kokonaisnäkemysellisyys häviää, seurausten arviointi on mahdotonta (5)
- ongelmat sysätään asiantuntijoille (2)
- tietokoneesta tulee fetissi, statussymboli, väline vaikutusvallan saavuttamiseksi (7)
- jättiläismäisten koneistojen rakentaminen
- kukaan ei tiedä mitä laitteeseen kätkeytyy, mitä siinä tapahtuu
- en tiedä, mitä minusta mihinkin on rekisteröity (6)
- ei ole olemassa mitään tehokasta tietosuojaa (5)
- tietokoneet hallitsevat enenevässä määrin myös vapaa-aikaa (2)
- tietokoneistumisprosessit eivät ole tajuttavissa, ei ole olemassa kontrollia tai näkemystä
- tavallisten kansalaisten on vaikeaa päästä käyttämään tietokoneita
- suuri pääomavaltaisuus - tietokoneiden on oltava käytössä vuorokaudet ympäriinsä
- kone määrää työrytmin (2)
- tietokone on rationalisointiväline - ja siten inhimillistämiseksi vastakohtainen
- mikroelektroniikkaa ei aseteta kyseenalaiseksi — kasvuideologia (2)
- tietoteknologian seurauksia ei käsitellä opinnoissa (11)
- ei ole olemassa mitään tietosuojatietoisuutta
- vastuu sysätään tietokoneille (2)
- tietoteknologia vie yhteiskunnan ja ihmisen takavarikkoon
- yhä laajemmalle leviävän käsityksen mukaan tietokone osaa enemmän kuin ihminen
- ilman tietokonetta ei kyetä selviytymään, esim. taskulaskimet kouluissa
- tietokoneet merkitsevät määrällisen ajattelun yliarvostusta
- mahdollisuus ihmisen ja hänen työnsä valvomiseen (13)
- yhteiskunnallista kustannus-hyöty -analyysiä ei tehdä tietokoneitten hyödyntämisen ja sen seurausten suh-

- asiantuntijat luulottelevat hallitsevansa tietoteknologiaa
- tietokonetuottajien monopoliasema

Kritiikin keruu keskeytettiin runsaan kolmen vartin kuluttua. Näiden kielteisten näkökulmien, arvostelmien, pohjalta on löytönyt löydettävä kiinnostavimmat ongelmakokonaisuudet. Aikapulan vuoksi ei ollut mahdollista järjestellä ja strukturoida kaikkia arvostelmia, yhdistäviin näkökulmiin, ongelmaksi - kuten esimerkiksi ammatti-intressien tekniikan epäluotettavuuden, epäinhimillisyyden jne muuttamiseen. Siksi lähdimme yksinkertaisemmin liikkeelle. Kritiikki luettiin kohta kohdalta ääneen ja lyhyesti selvittäen niin, että kaikki tarkoittivat avainkäsitteillä kutakuinkin samaa. Tämän jälkeen kukin osallistuja sai seitsemän ääntä, jotka hän sai jakaa haluamallaan tavalla yhdelle tai useammalle arvostelmalle. Näin menetellen löysimme nopeasti ne ongelmakompleksit, jotka enemmistö meistä selvästi katseli tärkeimmiksi ja joiden pohjalta meidän oli tarkoitus työskennellä eteenpäin. Eniten pisteitä saivat:

1. Tunkeutuminen yksityisalueelle — kotitietokoneet tendenssinä epäinhimillistyminen (14)
2. Väestöä ei informoida tietokoneiden vaikutuksista vaan se jää niiden yllätyshyökkäyksen jalkoihin (13)
3. Ihmisten ja heidän työnsä valvonnan mahdollisuudet (13)
4. Tietoteknologian seurauksia ei käsitellä opinnoissa (11)
5. Tietokoneiden yksipuolinen käyttö — kaikki on optimoitu tavan ja automatisoitava (11)

Selvittääksemme mitä kritiikkivalikoiman taakse kätkeytyvät kävimme ne läpi yhden kerrallaan. Tärkeimmät argumentit koottiin yhteen seuraavasti:

1. Tunkeutuminen yksityisalueelle

Mikroprosessoriohjatut pelit (esim. shakkiohjelmat, tv-pelit) laajentavat yksityisalueen tietokoneistumista.

Yhä useampia henkilökohtaisia tietoja rekisteröidään; valtiolla elinkeinoelämä "luovat" dataihmisiä.

Kone erottaa ihmisen lähimmäisestään.

Vaara: yksityisalueen fetisointi - uuden yksityisfääriin luominen tietokoneen avulla.

Miksi nämä laitteet tulevat? Keinotekoisesti luotujen "asiain" väittämättömyyksiä vuoksi? Mainosten ja kulutus- pakon vuoksi? Markkinoita luovien konsernien vaikutuksesta? Rationalisointitoimenpiteiden vuoksi?

Mitkä rakenteet luovat näitä väittämättömyyksiä (ei: kuka ne luovat)? Kasvuideologia? Kapitalistinen taloudellinen systeemi? Meidän on oltava mukana vaikuttamassa näihin rakenteisiin: mihin me johdamme tekniikkaa? (Eikä: mihin tekniikka johtaa meidät?)

Uusien tiedotusvälineiden uhka, erityisesti kaapelitelevisio.

2. Yhdenmukaistettu ja yllätetty väestö

Väestöä ei ole informoitu siitä, mikä tietokone on, mitä se osaa ja mitä ei.

Tietokoneeseen liitetään yli-inhimillisiä kykyjä; useimmille kansalaisille se pitää sisällään jotain mystistä; "tietokone puolijumala"!

Sokea luottamus tietokoneeseen johtaa kriittisen arvostelu- kyvyn aliarvioimiseen.

Kun tiedetään liian vähän, syntyy tietokonepelko, joka ensi sijassa perustuu kokemuksiin yksilön omalla työpaikalla. Kansalaiset yllättyvät ja ahdistuvat havaitessaan, että heidän henkilökohtaisia tietojaan rekisteröidään, koska he ovat tietämättömiä sen seurauksista. Tiedotusvälineissä, lehdis- sä, televisiossa ja radiossa näitä seurauksia enimmäkseen vähätellään.

3. Mahdollisuus valvontaan

Pysyvä kontrolli työpaikalla - uudet mahdollisuudet mikroelektroniikan avulla.

Uudet rekisteröintijärjestelmät luovat perustaa informaatiojärjestelmille, erityisesti henkilökuntavalvonnalle.

SIPAS-systeemi tekee täydellisen kontrollin mahdolliseksi - ei vain työssä vaan myös kaikkia muita yrityksen sisäisiä toimintoja koskien.

"Isosta Veljestä" tulee todellisuutta!

Seurauksia: työpaine ja stressi kasvavat, toveruus ja yhteisvastuullisuus vähenevät. Työläisten ja toimihenkilöiden vapaa-ajan käyttöä voidaan myös enenevässä määrin kontrolloida.

(1. ja 3. aihepiirit voidaan yhdistää: *Ihmisten valvonta työssä ja vapaa-aikana.*)

4. Vaikutuksia ei käsitellä opinnoissa

Opetuksen *tekniset ja yhteiskunnalliset näkökohdat* eroavat toisistaan. Syy: erikoistumiseen liittyvä sokeus.

Opettajan oma tausta ratkaisee, liittyykö hän yhteiskunnallisia asioita ammattialaansa.

Tekniikanprofessorien todistelutapoja: "Se on uskonasi, siitä ei voi sanoa mitään!", "Sitä teidän on kysyttävä sovellogeilta ja politiikan tutkijoilta!", "En ole pätevä sanoma mitään yhteiskunnallisista seurauksista".

Teknikon ammattikuva: hänen koulutuksensa on yksipuolista; ei ole hänen asiansa perehtyä seurauksiin.

Yhteiskunnalliset, sosiaalitieteelliset teemat eivät ole riittävästi tasmällisiä; ne eivät ole kvantifioitavissa, määrällistävissä. Teorian ja käytännön jyrkkä erottaminen.

Monia opiskelijoita ei myöskään kiinnosta vaivata päätään tekojensa seurauksilla.

5. Yksipuolinen hyväksikäyttö

Työprosesseja tarkastellaan ainoastaan sillä silmällä, kuinka ne ovat automatisoitavissa.

Tietojenkäsittelijän näkökulma on yksipuolinen: hän näkee kaiken laskutoimituksina.

Mikä on mielekästä käsitellä tietokoneella - ja mikä *ei ole* ?

Tietokoneiden käyttöönottoa pidetään elämäntutkimuksellisesti filosofisena ongelmana.

Rationalisointi ja automatisointi antavat lupauksen entistä suuremmasta tuotanto- ja hintamanipuloinnista.

Syy: maailmanlaajuinen kilpailu!

Tuottaja- ja kuluttajaintressit.

Käytimme noin kaksi tuntia näiden viiden aihepiirin käsitteilyyn. Sen jälkeen erosimme. Kaiken kaikkiaan tänä iltapäivänä olimme yhdessä noin neljä tuntia. Tämä ei suinkaan tarkoita, että olisimme yhtäjaksoisesti paneutuneet tehtävään, päinvastoin, yritimme kaikin tavoin välttää painostusta. Tapaamista luonnehti ystävällinen ilmapiiri — merkittävistä mielipide-eroista huolimatta. Välillä puhuimme varsin henkilökohtaisista asioista, tai joku ehdotti, että menisimme ulos juomaan kupit kahvia. Kaikki eivät tietenkään olleet pitkän kokouksen aikana yhtäjaksoisesti paikalla.

Luokkahuone, josta tänä iltana läksimme, ei ollut enää mikään tahansa huone, vaan "meidän" huoneemme: aloimme tuntea sen "kodiksemme". Iltapäivän kuluessa sen ulkonäkö oli nimittäin muuttunut: seinät oli tapetoitu seinälehdillä, istuimme töittemme tulosten keskellä: lauseita, puolinaisia lauseita, punaisia, sinisiä, vihreitä ja mustia avainsanoja ympärillämme — huoneen tähänastinen anonyymi sisustus oli peittynyt "verstaselämän" alle.

Kuvittelu: Kahden ryhmän esitykset - Mielikuvitusvaihe

Jatkaaksemme suoraan edellisen päivän tuloksista jaoimme aluksi kopiot seinälehdistä tehdyistä muistiinpanoista. Koska mielikuvitusvaiheen työskentelyä varten valittavista ongelmakentistä oltiin voimakkaasti eri mieltä, päätimme jakaantua kahteen kuvitteluryhmään, jotka mahdollisuutensa mukaan yrittäisivät kytkeä useampia ongelma-aihepiiriä argumentteja yhdeksi väitteeksi. Johdannossa mielikuvitusvaiheeseen korostimme erityisesti, ettei mielikuvituksen ja unelmien kehittäminen ole mitenkään helppoa, se kiihdyttää vapautumista päivittäisen elämän siteistä. Neuvomme osallistujia tämän vaiheen kuluessa pitämään lakkaamatta mielissään seuraavia lähtökohtia:

- Tässä hetkessä todellisuus ei merkitse meille mitään.
- Saamme ajatella aivan mitä tahansa, kaikki on mahdollista.
- Meidän tulee antaa ajatustemme lentää rajoituksitta ja sallia unelmien ja haavekuvien virrata.

Tunnelman laukaisemiseksi aloitimme ryhmäleikillä. Era osallistujista ehdotti, että keksisimme yhdessä tarinan, jotta kukin vuorollaan veisi sitä eteenpäin lisäämällä siihen yhden lauseen. Koomisia sekaannuksia ja käänteitä syntyi pian ja alun jännittyneisyys haihtui nopeasti. Tämän jälkeen jakaannuimme kahteen kuvitteluryhmään.

Ryhmä 1

Kritiikitunnukset, joista ensimmäisen ryhmän oli mielikuvitukseksikaasti ja luovasti lähdetävä liikkeelle, olivat

- väestöä ei informoida tietokoneiden vaikutuksista vaan se jää niiden yllätyshyökkäyksen alle (tunnus 2);
- tietoteknologian vaikutuksia ei käsitellä opinnoissa (tunnus 4).

Ryhmä aloitti keskustelemalla siitä, mikä näitä kohtia liittyisi toisiinsa ja miten ne olisi yhdistettävissä yhdeksi kuvitteelliseksi teemaksi. Ei kestänyt kauan, kun kokoava teema oli löytynyt ja muotoiltu myönteiseksi lähtökohdaksi mielikuvitusvaiheeseen:

Kenenkään ei pidä jäädä tietoteknologian jalkoihin – ei y-

teiskunnassa eikä opiskelussa!

Kysymykseksi muotoiltuna se kuului: Millaisia tulisi yhteiskunnan ja opintojen olla, jotta kaikki kansalaiset olisivat hyvin perillä asioista eikä kukaan voisi jäädä jalkoihin? Mitä toivomuksia meillä on?

Aivoriihessä kehitelimme vastausyrityksiä ja yhdistimme nämä kuvitelmat seuraaviksi aihepiireiksi.:

TIEDONVÄLITYS

- kattavampaa tietoa ja aikaisemmassa vaiheessa; tietoa ei ole välitettävä vain asiakohtaisesti vaan myös laajempiin yhteyksiin liittyen sekä tunteella;
- omaa kokemusta ja oppimista on syvennettävä asettamalla itse kysymyksiä ja tutkimalla niitä.

TIETEEN JA OPISKELUN ON OLTAVA LÄHEMPÄNÄ KANSALAISIA

- uusien teknisten luomusten yhteiskunnalliset vaikutukset on arvioitava todella vakavasti, mikä edellyttää yksittäisaloilta kokonaisnäkökulmaa;
- on esitettävä avoimesti, miksi tiede toimii määrättyllä tavalla;
- on julkistettava kuka rahoittaa tutkimusta ja kuka hyötyy tieteellisistä tuloksista;
- oppiminen ei tapahdu ainoastaan tutkintoa varten, aiheisto on myös sisäistettävä;
- projektiopiskelu;
- tutkimuksen oltava kansalaisten kontrollissa;
- kansalaiset, tieteentekijät ja opiskelijat määräävät tutkimusvaroista;
- opiskelijat saavat vaikutusvaltaa erityisaiheiden, kilpateemojen, stipendiprojektien ym. kehittämisessä;
- edistyksen ei tule tapahtua itsestään, vaan sen tulee suuntautua enemmistön tarpeiden mukaan;
- tekniikan ja tietokoneiden käyttöönottoa ei voida hyväksyä pelkin taloudellisin perustein.

YMMÄRRETTÄVYYS KANSALAISILLE

- ammattikielen purkaminen; kaikki tiedemiehet ja asiantuntijat il-

- maisevat itseään kielellä, joka on tavallisen kansalaisen ymmärrettävissä;
- erityinen ammattipätevyys ja asiantuntijavalta painuvat takalalle.

KANSALAISTEN VAIKUTUSVALTA

- jokaisella kansalaisella on laaja ja perusteellinen yleistieto, jonka avulla he nopeasti kykenevät paneutumaan uusiin asu- ja elämäntapoihin;
- kansalaiset määräävät uudistuksista.

Näiden toivenäkymien pohjalta päätimme nyt paneutua lähemmäksi toiseen kuvitteluteemaamme: "tieteen ja opiskelun on oltava helpompaa kansalaisia". Jotta saisimme aikaan jotain konkreettista ja samalla mielikuvituksellista päätimme laatia yhdessä utoopisen tarinan tehtaasta ja yliopistollisesta laitoksesta.

Tehtaassa tuotetaan tietokoneohjattuja hälytysjärjestelmiä sairaaloihin. Tuotannon uudelleenarviointi tulee välttämättömäksi sillä eräs potilas kuolee, kun järjestelmä ei toimi. Tuotanto keskeytetään ja kaikille järjestelmän käyttäjille tiedotetaan sen mahdollisesta pettävydestä. Samanaikaisesti kansalaisille selvitetään ymmärrettävällä kielellä systeemin toiminta, sen puutteita analysoidaan ja kuolemantapaukseen liittyvät asianhaarat tuodaan avoimesti päivänvaloon.

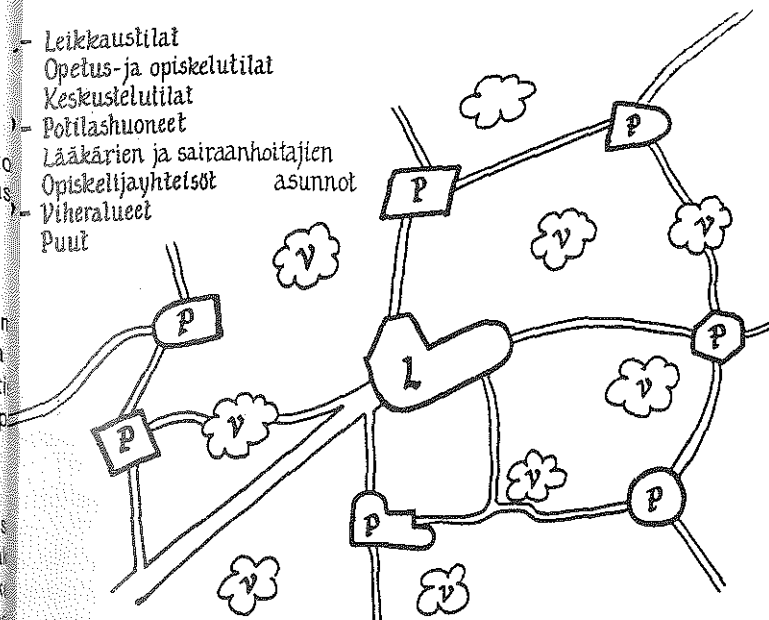
Koska tehdas on valtiollinen ja väestöllä valtaa päätöksenteossa, vaaditaan huonosti toimineen järjestelmän hylkäämistä ja uuden suunnittelua sen tilalle.

Eräs yliopistollinen laitos ottaa suorittaakseen tehtävän arvioimaan hälytysjärjestelmien välttämättömyys sairaaloissa sekä etsiä muita mahdollisia ratkaisutapoja. Tutkimukseen osallistuu tasavertaisina insinöörejä, professoreja, projektiopiskelijoita, tehtaan työntekijöitä, lääketieteen opiskelijoita, potilaita, sosiologeja ja kiinnostuneita kansalaisia ym.

Eräs työryhmä ryhtyy perusteellisesti selvittämään ongelmien ratkaisutapojen selvittelyä. Huomataan, että hälytysjärjestelmän välttämättömyys johtuu sairaaloiden suuruudesta ja monimutkaisuudesta, jotka aiheuttavat niistä "läpinäkymättömiä". Vastaukseksi tähän he kehittivät uuden sairaalatyypin.

Kansalaissairaala - Terveystalo

- Leikkaustilat
- Opetus- ja opiskelutilat
- Keskustelutilat
- Potilashuoneet
- Lääkärien ja sairaanhoitajien asunnot
- Opiskelijayhteisöt
- Viheralueet
- Puut

- sairaala viheralueella;
- potilaat tuovat mukanaan omat huonekalunsa;
- makuupaikkoja omaisten ja muiden asianosaisten käytettävissä;
- sairaalakollektiivin muodostavat lääkärit, sairaanhoitajat, muuhenkilökunta, potilaat, opiskelijat ja asianosaiset;
- joka talossa asuu yhteisöllisesti lääkäriperhe, sairaanhoitajia, henkilökuntaa ja opiskelijoita;
- opiskelijat opiskelevat käytännönläheisesti ja asuvat sairaalakompleksissa;
- paikalla sijaitsee itsehallinnollinen kulttuurikeskus.

Tulos: Tässä ihmisläheisessä sairaalatyypissä ei enää ole käyttöä tietokoneohjatulle hälytysjärjestelmälle. Samassa talossa asuvat lääkärit, opiskelijat jne. huolehtivat turvaamistehtävästä. Tehdas suositteluaan uudistamaan tuotantonsa sillä tavoin, että se voi osallistua kansalaissairaalan toteuttamiseen.

Tällaisia unelmanäkymiä kehittyi ryhmässä spontaanisti keskustelun kuluessa. On kiehtovaa kokea, kuinka kah-

deksan henkilön ryhmässä syntyy ajatuksia, joihin tartutaan, joita kehitellään ja jotka yhtäkkiä kaikki osoittautuvat oikeiksi. Tällaisen tarinan tekeminen yhdessä ei perimmänsä ole ilmaus muusta kuin ryhmän mielikuvituksen leynnosta. Sen hauskuus ja innostavuus kävi ilmi myöhempi päivällisellä. "Meidän sairaala" puhutti edelleen: "meidät tulisi olla vielä paljon konkreettisempia - ehkä voisimme yhdessä kuvitella yhden päivän kulun lääkärin, opiskelijan t potilaan näkökulmasta, ehkä voisimme perusteellisesti avioida, millaista tekniikkaa tällaisessa sairaalassa käytettäisiin..."

Ryhmä 2

Toinen ryhmä lähti liikkeelle seuraavista kritiikkitunnuksista

- Tietokoneiden tunkeutuminen yksityisalueelle (tunnus 1).
- Ihmisten ja heidän työnsä valvonnan mahdollisuudet (tunnus 3).
- Yksipuolinen käyttö: kaikki on automatisoitava ja opimotaitava (tunnus 5).

Tämä ryhmä lähti liikkeelle toisin kuin ensimmäinen. Se pyrki kehittämään yksittäistä utopiaa vaan ratkaisi tehtävänsä hahmottamalla vaatimuksia, ideoita ja toiveita. Tässä sen pöytäkirja:

Aluksi kehitelimme myönteisiä tavoitteita, ideoita ja mahdollisuuksia näistä ongelma-aihepiiristä varsin umpimähkäisesti. Sitten yritimme järjestää ne uudelleen ja pääsimme seuraavalla tavalla jaotteluun:

- a) tietokoneiden käytön torjuminen tietyillä elämän- ja käytöalueilla;
- b) tietokoneiden yhteiskunnallisesti mielekäs käyttö;
- c) tietokoneiden käytön perusteellinen harkinta -- uudeleenyjako ja -organisointi (a:n ja b:n yhdistelmä).

a) Tietokoneiden käytön rajoittaminen

- Henkilökohtaisten tietojen keruu kiellettävä: mitä tekemistä viranomaisilla ja yrityksillä on minun yksityiselläni kanssa?
- Ensimmäisenä kahdeksana kouluvuotenaan ei lasten tulisi käyttää taskulaskimia.

Ei tietokoneille perustuvia opetus- tai oppimismenetelmiä. Tietokoneohjelmille perustuvista kyselykokeista luopuminen; kokeiden ja tenttien on perustuttava ihmisliseen kommunikaatioon.

Ihmiselämää koskevan mielettömän ja tarpeettoman tietokoneidenkäytön kieltä - esim. lasten sukupuolen määrittäminen, keinotekoinen hedelmöittäminen, kuoleman siirtäminen (kuten Titon tapauksessa -oikeus luonnolliseen kuolemaan).

Mikroelektronikan ja tietoteknologian kehittelyn ja tuotannon pysäyttäminen; tietokoneiden vähittäinen poistaminen siten, ettei uusia asenneta eikä vanhoja viallisia korjata.

Ei uusia tietokoneita ylipäätään enää maailmaan.

b) Tietokoneiden yhteiskunnallisesti mielekäs käyttö

Tietokoneilla tulisi korvata yksitoikkoisia ja typeriä töitä. Tietokoneita tulisi käyttää työkaluina ja apuvälineinä. Tietokoneiden käyttäminen sotien välttämiseksi. Kenraalit saavat käytettäväkseen tietokoneita, joilla he voivat jäljitellä taistelujaan ja sotaretkiään. Tietokoneita voisi käyttää apuvälineinä aggressioiden torjumisessa.

Tietokoneet voisivat auttaa ihmisten virhetoimintojen ehkäisemisessä - esim. moottoriteiden "aaveautoilijat". Aaveautoilijat on eräs Länsi-Saksan moottoriteillä tunnettu ilmiö, jossa autoilija syystä tai toisesta joutuu väärälle ajoradalle ja tosiasiallisesti ajaa väärää liikennesuuntaa - niinkauan kuin sitä kestää.

On otettava käyttöön vain sellaisia tietokoneita, joita käyttäjät ymmärtävät ja osaavat hoitaa; tietokonesysteemien koon rajoittaminen.

c) Tietokoneiden käytön perusteellinen harkinta

Enemmän henkilökohtaista yhteydenpitoa viranomaisiin; mielekästä automatisointia; ei tietokoneita, jotka lisäävät kansalaisten ja viranomaisten välimatkaa ja persoonaton-ta kontaktia.

Lääketieteessä ihmisestä ei saa tulla vain numero. Se mihnkään aika, joka tietokoneiden käytöllä voitetaan on

- käytettävä näistä kolmesta kategoriasta:
 - yksilöiden päätöksenteko pätevyyden vahvistaminen
 - Työpaikat: työntekijöiden välistä vuorovaikutusta edistettävä. Enemmän huomiota ihmiselle.
- Lisäksi muotoiltiin myös joitakin vaatimuksia, joita ei voi liittää mihinkään näistä kolmesta kategoriasta:

- vähemmän asiantuntijoita
- tekniikan tulisi olla tajuttavampaa ja käyttökelpoisempaa
- vallitsevan käsityksen kääntäminen: keinotekoisien, teknisynteettisen ympäristön torjuminen - luonnollisen inhimillisen elinpiirin laajentaminen.

Tänä iltapäivänä verstastyö kesti kolmesta neljään tuntia. Aikaa on toki vaikea arvioida tarkasti, koska keskustelut ja kuivat ravintoloissa, jossa myös pöytäkirjat kirjoitettiin loppuun.

Pitkä matka käytännön askeliin - Todellistamisvaihe

Kolmantena iltapäivänä käsittelyn kohteena olivat "ryhmäfantasiat". Niitä oli arvioitava ja oli etsittävä keinoja ja etenemisteitä, joilla tietoteknologian kielteiset vaikutukset voitaisiin kohdata. Kun ryhmätöiden pohjustamisen yhteydessä selityksiä kaivattiin varsin vähän, leimahti kuvittelukokemusten kuvausten yhteydessä kiivas keskustelu. Keskeisenä kritiikkinä oli, että esitetyt "mielikuvitustuotteet" eivät ole muuta kuin unelmakulisseja; todellisuuteen oli takerruttu aivan liikaa; kukaan ei ollut uskaltanut itsensä ulkopuolelle. Eräs nainen puhui "mielikuvituskahleista", jota pitkään pidättelivät häntä, ja kun hänen lopulta onnistui vapauttamaan häntä, oli verstaas jo miltei lopussa. Kaikki olivat yhtä mieltä siitä, että he voisivat toistekin työskennellä tässä tavoin. Juuri tulevaisuusverstaan tapa lähestyä asioita on ollut haastava ja innostava, aikaa vain pitäisi olla enemmän käytettävissä. Jotkut toivoivat uutta työskentelyä, jatko-käyttökäytännön pohjalta, koska nyt ihmiset tunsivat toisensa paremmin ja olisi helpompaa estottomammin esittää omia toiveita ja ajatuksia -myös mielettömiä päänäp-

oja. Todellistamisvaiheessa oli nyt rakennettava silta toiveiden ja todellisten edellytysten välille. Tätä ajatellen eromme ryhmäpöytäkirjoista ne utopianäkymät, jotka vaikuttivat meistä erityisen huomionarvoisilta ja tärkeiltä. Pian leinälehdistä oli luettevissa lista keksinnöistä, toiveista, vaatimuksista ja ideoista. Kohta kohdalta kävimme sitä läpi etukätksemme toivomustemme suuntaisia, olemassaolevia kohteita, aloitteita ja esimerkkejä - tuloksena seuraava kirjava dataaulu:

Ehdotukset ja keksinnöt	Olemassa olevat toteutusyritykset
Väestön havainnollista opettamista ennen ratkaisuvia päätöksiä	Osittain kansalaistoiminnan ja -aloitteiden sekä itsehallinnollisten yritysten (kehitysmaaputiikit, Lip yms.) vaikutuksesta
Kansalaisten taatut vaikutusmahdollisuudet päätöksentekoprosesseissa	Kansanäänestykset (ydinvoima: Ruotsi, Itävalta), osallistuminen-kaupunkisuunnitteluun (Bologna, Pavia), osallistuminen uuden teknologian käyttöönottoon yrityksissä (esim. Skandinaviassa)
Opinnoissa: realistiset ongelmanasettelut, mahdollisuudet vastuuseen opintojen aikana	Projektiopinnot, itumuo-dossaan Bremenissä ja Kasselissa, Avoimet yliopistot (Englanti ja Tanska, Tvind-koulut ym.) uudet kansanopistot
Terveystalo: suuntautuminen perinteisten lääkäri - potilas -hoitohenkivurkamiseen	Italialainen demokraattinen psykiatria, joka pyrkii poistamaan "psykiatrien klinikka" -instituution (Trieste, Perugia-Arezzo jne.).

Sairaalakollektiivit (lääkärit, potilaat, hoitohenkilökunta...)	Helpommat olosuhteet pitkäaikaispotilaille (esim. vanhustenklinit, psykiatriset laitokset) kuin "normaaleissa" sairaaloissa. (Free Clinic Englanti), sosialistinen potilaskollektiivi (Heidelberg), Italian demokraattinen psykiatria	Mikroelektronikan käyttö lääkinnällisen hoidon hajauttamiseksi: itsevalvonta eksperttien (lääkärit) sijaan	Tietokoneet, jotka puhe- limitse ovat potilailla käytössä, vammaisten- näkö- ja kuulolaitteet (Lucas)
Opiskelijoiden ja muiden asianosaisten oikeus osallistua tutkimukseen		Liikenneonnettomuuksien estäminen mikroelektronisten ohjaussysteemien avulla ("aaveautoilijat")	Osittain toteutettu moottoritietunneleissa
Opiskelijoiden projektinähtävä työstä uudelleensuuntautuminen myös asianosaisten ihmisten myötävaikutuksella	Toteutunut osittain opiskelijaprojektien (esim. erikoistutkimusten) vaikutuksesta; esim. yhdyskuntasuunnittelijoiden ja arkkitehtien keskuudessa	Tietokoneiden käytön kieltö elämän pakon- omapidentämiseksi	Joissakin maissa (Englanti, USA, Skandinavia) keskustelu näistä kysymyksistä on alkanut
Tehdastyöntekijöiden työehtojen laajentaminen (sähköalalla)	Jotkut vaihtoehtot: työn kierto, työn monipuolistaminen ja laajentaminen (Job Rotation, Enlargement & Enrichment); useat perheyrytykset ja työyhteisöt	Tietokoneiden vähittäinen häviäminen — rikkinäisiä ei yksinkertaisesti korvata.	Ehkä Iranissa??
Opiskelijat asuvat siinä tehtaassa/sairaalassa, jossa he suorittavat projektiohjintojaan	Kiinassa kulttuurivallankumouksen aikana	Vain sellaisia tietokoneita, jotka ovat käyttäjän hallinnassa ja työrytmiin sopeutettavissa (sekä hard- että software)	Mahdollisesti CNC-työkalukoneet, joissa on manuaalinen ohjelmointin hallinta
Kulttuurijärjestelyt tehtaissa/sairaloissa	Osittain lastensairaloissa; psykiatrisissa klinikoissa Italiassa	Mikroelektronikan käyttöönotto yksitoikkoisten ja tylsentyöprosessien automatisoimiseksi	Eriytyypiset robotit, joita otetaan käyttöön myös ihmistenvapauttamiseksi terveydelle vaarallisista ja fyysisesti kuormittavista työprosesseista Kaikkien sellaisten tietopankkien purkaminen, jotka tallettavat enemmän kuin nimen, osoitteen ja puhelinnumeron
Teknisten varoitusjärjestelmien korvaaminen ihmisillä	Maanjäristyksistä varoittaminen Kiinassa eläimillä seuraamalla		

...tä toiminnallisten mahdollisuuksien ja ehdotusten suurta
...enttä emme ehtineet käsitellä kuin pinnallisesti. Olisim-
...e voineet arvioida yksittäisten kohtien kannatettavuutta
...della vasta, jos olisimme voineet syventyä niihin ja hank-

kia niistä lisätietoja ja materiaalia. Tästä ongelmasta pääsimme äänestämällä. Enemmistö oli sitä mieltä, että eri vaiheissa kansalaisia olisi valistettava ja opetettava tietokoneistamisen ongelmasta ajatellen. Tässä yhteydessä olisi myös välttämätöntä ja järkevää järjestää tapahtumia toimintaa, koska

- tietoa välittävät näinä aikoina miltei yksinomaan firmojen jakonsernit, jotka ovat kiinnostuneet vain tietokoneistamisen mahdollisimman suuresta menekistä,
- teknologiaan liittyviä vaaroja vähätellään, jos niistä päätään mainitaan mitään; myönteisiä puolia sen sijasta korostetaan,
- pätevä ja kriittinen informaatio tietoteknologian hyödyistä vaikutuksista ja vaaroista on edellytyksenä sille, että kaikki väestöryhmät kykenisivät päättämään ja kantamaan vastuuta.
Millaista laaja, kriittinen ja väestöä kannustava opetusryhmän mukaan voisi olla, selviää seuraavasta ehdotuksesta luettelosta:
- kiertonäyttely — esim. samaan tyyliin kuin kuuluisa näyttely ”Umdenken — Umschwenken” saksankielisillä alueille,
- sellaisten infolehtisten jakaminen, jotka kaikille ymmärrettävällä tavalla selvittävät tietoteknologian luonnettuja seurauksia inhimilliselle ja yhteiskunnalliselle elämälle,
- tietoteknologian yhteiskunnallisista vaikutuksista käyty keskustelun kytkeminen alan opintoihin vaarallisten kiertosuuntien ehkäisemiseksi,
- tietosuojaa koskeva valistuskampanja väestön liikkeeseen ja ajattelemaan saattamiseksi,
- jotta ihmiset saisi puheisiin ja jotta heihin todella saisi kontakti, ei leikkimieli saa loistaa poissaolollaan,
- tiedonvälitysmahdollisuuksia: näytelmät, lyhyt- ja dokumentarit, jatkokertomukset, sarjakuvat ja videot ravintoloihin ym.
- salaisena pidettyjen tietojen julkistaminen ja välittäminen niille, joita asiat koskevat,
- hankekohtaiset ja käytännönläheiset tieteelliset tutkimukset yhdessä esimerkiksi tiettyjen yritysten henkilökuntien kanssa,
- valistustilaisuuksien järjestäminen ja työryhmän perustaminen myös yliopistobyrokratian arvostelemiseksi.

käpä yhdessä ammattiyhdistysväen sekä asianosaisten työntekijöiden ja toimihenkilöiden kanssa.

Myöhäisen ajankohdan ja sovitun illallisen vuoksi — kello oli 21.00 — lopetimme toteuttamiskelpoisten ajatustemme luetteloinnin.

Illallisella osallistujat kertoivat kokeneensa verstaatoiminnan mielekkääksi, koska heidän esittämänsä näkökantat ja ehdotukset eivät hävinneet keskustelun kuluessa niinkuin yleensä, vaan päinvastoin olivat osa yhteistä rakentavaa työprosessia. Silti toiminnalliset näkymät tuntuivat ikäänkuin valuneen hiekkaan. Niiden suhteen olisi pitänyt työskennellä edelleen valitsemalla joku hanke ja valmistamalla sen toteuttamista.

III. Verstastyön vaiheet

Yleiskatsaus

Tietokoneiden ongelmaa käsitelleessä esimerkissä näin jo miten tulevaisuusverstaas valmistellaan ja miten se etenee ilman että olisimme syventyneet organisatorisiin ja metodologisiin kysymyksiin. Tulevaisuusverstaas voidaan toteuttaa yksinkertaisesti ja ilman suuria kuluja, joten se on kaikkien halukkaiden ulottuvilla. Kuitenkin on tarpeen perehtyä kunnolla tähän menetelmään, sen systemaattiseen kulkuvaihe vaiheelta.

Varsinaisessa verstaassa on kolme vaihetta: ongelman kuvittelu- ja todellistamisvaiheet. Näitä vaiheita edeltävät valmistelutyöt ja niiden jälkeen tulevat jatkotoimenpiteet.

Verstasvaiheet

Katsaus päätoimintoihin

Valmisteluvaihe

Teemasta tiedottaminen; verstaas paikka; työmateriaalit (rullapaperi / suuria paperiarkkeja, tussikyntteippiä); johdanto työskentelymenetelmään.

Ongelmavaihe

Verstaas aiheeseen liittyvien ongelmien, kritiikin kokoaminen; arvostelmien merkitseminen muistiinpanoille tunnusanoina ja -lausekkeina; arvostelmakoosteista tärkeimpien ongelmien liittäminen; täsmentäminen ongelmaksi tai kriittiseksi väitteiksi.

Mielikuvitusvaihe

Aivoriihi kriittikkiväitteiden pohjalta; ratkaisut, ehdotukset ja ideat paperi-arkkeille; ratkaisujen täsmentäminen mielikuvitusteemoiksi tai utooppisiksi suunnitelmiksi.

Todellistamisvaihe

Ratkaisuehdotusten kriittinen jälki-puinti; toteutusmahdollisuuksien arviointi; toimintahankkeen tai tempauksen etenemisen suunnittelu.

Jatkotoimenpiteet

Raportin laatiminen; tulosten julkistaminen; jatkoehdotukset; projektin toteuttaminen (pysyvä verstaas).

Miltä nämä vaiheet yksityiskohdissaan näyttävät, mitä sääntöjä on aiheellista seurata ja mihin yhteisessä työskentelyssä suuntaudutaan - tätä kuvataan seuraavassa vaihevaiheelta.

Valmisteluvaihe

Valmistelutyöt

Verstaas ei vaadi suuria teknisiä tai organisatorisia toimenpiteitä. Ensinnäkin tarvitaan miellyttävä paikka — sisätiloissa tai ulkosalla. Tiedotus tapahtuu esimerkiksi lentokoneissa, antamalla sanan kulkea suusta suuhun tai käyttämällä radiota ja sanomalehtiä. Työskentelymateriaaleiksi tarvitaan suuria paperiarkkeja (tai rullapaperia), teippiä, erivärisiä ja -värisiä tusseja. Olisi erinomaista, jos käytössä olisi siirrettäviä seinälevyjä tai telineitä (paperiarkkien ripustusta varten), kirjoituskone (muistiinpanojen kirjoittamiseksi seinälehdtä) sekä kopiokone (muistiinpanojen ja pienimuotoisten tulosten kopioimiseksi).

Osallistujien koko

Osallistujien mukaan tulevaisuusverstaas osallistujien

enimmäismäärä olisi 15-25 henkilöä. Vain tämän kokoisessa ryhmässä yksittäisten henkilöiden on mahdollista ilmaista itseään avoimesti ja hahmotella sanottavaansa. Mitä osallistujia on enemmän, on samaa teemaa käsiteltävä, nakkaisryhmissä; tulosten vertailu on usein erittäin inno-

Verstaan ohjaaminen

Vaikka haluamme pitää ohjaajan auktoriteetin minimiverstas ei valitettavasti toimi täysin ilman ohjausta tai johtoa. Työskentelyn onnistumiseksi on välttämätöntä, että joku tai jotkut vievät verstaan vaiheesta toiseen niin että jokainen askel tehdään kunnolla ja että osallistujia tahdikka kannustetaan uusiin yrityksiin. Ohjaajan on tunnettava verstaan eri vaiheet läpikotaisin ja ymmärrettävä oma tehtävänsä kannustajana ja innostajana. Olisi suositeltavaa, että ohjaaja olisi jo osallistunut tulevaisuusverstaaseen.

Aloittaminen

On tärkeää, että aivan alkuhetkistä alkaen verstaassa vireä ja rentouttava ilmapiiri. Tätä edistää esimerkiksi se, että verstaassa sisustetaan yhdessä, paperiarkit ripustetaan seinille, pöydät ja tuolit sijoitetaan puoliympyrään, huolehditaan virvokkeista jne. Nämä toimet aikaansaavat keskustelun, joka kestää kauan kun ihmiset jo puhuvat innostuneesti keskenään.

On osoittautunut järkeväksi antaa tämän keskustelun ke- kua 10 -15 minuuttia sovitun alkamisajankohdan yli. Verstaassa saavutetaan kaksi asiaa: myöhästymiset eivät häiritse keskustelua ja ilmapiiristä tulee ystävällisempi.

Niinpä esimerkiksi kerran, kun käytössämme oli erittäin valkeaksi maalattu huone, saimme kuin saimmekin erittäin hyväksi erityisen hienon verstaasilmapiirin. Meidän oli itse huolehtia välttämättömästä rekvisiitasta ja materiaalista. Yksi ryhmä lähti hankkimaan paperia, tusseja ja telineitä toinen huolehti tarjoilusta. Jäljelle jääneet järjestelivät tuolinpaikkoja ja yrittivät tehdä huoneesta hitusen viihteisämmän. Verstaas eteni sopusointuisesti ja siitä muodostui menestys, sillä omien alkujärjestelyjen myötä löysimm helposti yhteisiä kosketuskohtia, jotka kantoivat läpi kol-

konlopun. Mikäli näitä kokemuksia halutaan kehittää pidemmälle, kannattaisi ehkä kokeilla yhteistä ruoanlaittoa, yöpymistä tms.

Keskinäinen tutustuminen

Alkuvaiheen rupattelusta siirrytään tutustumaan toisiin hieman lähemmin. Osallistujat saavat itse ratkaista, haluavatko he esittäytyä toisilleen. Useimmiten esitetään toivomus, että kukin kertoisi työstään tai tekemisistään ja siitä, mikä erityisesti on tuonut hänet tulevaisuusverstaaseen. Tällaiset esittäytymiset antavat myös kuvan ryhmässä vallitsevasta kiinnostuksen kirjosta.

Johdanto

Kun aikaa on kulunut puolisen tuntia, kerromme työskentelystä tulevaisuusverstaassa sekä selvitämme verstaatoiminnan historiaa, sen etenemistapaa ja tavoitteita. Sen jälkeen kuvaamme yksittäisiä vaiheita, jotka kirjoitamme seinille kaikkien nähtäväksi. Näin osallistujilla on koko ajan mahdollisuus hahmottaa verstaan etenemisvaiheet.

Esimerkki siitä, millaiselta johdatus verstaasideaan voi kuulostaa:

"Mikä tulevaisuusverstaas on ja mihin se pyrkii? Käytännön elämässä evätään täysivaltaisilta kansalaisilta suora vaikutusvalta. Meidän elämästämme, työstämme, ympäristöstämme ja tulevaisuudestamme päättävät ja sen suunnittelevat poliitikot, teollisuuden edustajat ja asiantuntijat. Jotta tämä suunta voitaisiin kääntää ja jotta voitaisiin osoittaa, että toisinkin voidaan toimia, ovat Robert Jungk ja hänen työtoverinsa noin viidentoista vuoden ajan kehittäneet tulevaisuusverstaasta. Lähtökohtana on, että ihmisten enemmistö, niillä joiden ääntä ei kuunnella, on paljon sanottavaa sellaisista asioista kuten asuinalueiden, kaupunkien, työpaikkojen, teollisuusalueiden, energianhuollon jne. kehittämisen sekä ylipäätään siitä mitä he tarvitsevat. Tarvitsee vain kysyä heidän kokemuksiaan ja tarpeitaan, niin aukeaa valtava ideoiden, ehdotusten ja oivallusten aarreaitta, mikä helposti kestää vertailun asiantuntijoiden esitysten kanssa. Tulevaisuusverstaassa tämä rikkaus kaivetaan esille. Vapaa-

ehtoinen yhdessäolo, helposti ymmärrettävä työtapa ja vähäiset aineelliset vaatimukset antavat kaikille asianosaisille ja kiinnostuneille mahdollisuuden tuoda esiin mielipiteensä, ideansa ja ratkaisumallinsa omalla kielellään, saaden muun vastakaikua. Kaikki ilmaukset kirjataan jatkuvasti seinäledille niin, että mikään ei unohdu ja että ne ovat kaikkien nähtävillä koko ajan.

Tulevaisuusverstasta voidaan kuvata eräänlaisena sosiaalisena kokeilulaboratoriona, jossa siihen osallistuvat kansalliset luonnostelevat ja pohtivat tulevaisuuden vaihtoehtoja.

Eteneminen oivalluksiin ja aloitteisiin käy kolmen vaiheita kautta:

1. *Ongelmavaiheessa* kuvataan käsiteltävää ongelmaa niin monipuolisesti kuin mahdollista, käyttäen apuna avainsanoja ja tunnuslauseita.

2. Kun ongelma on kartoitettu ja määritelty, se yritetään *mielikuvitusvaiheessa* kääntää myönteiseksi haasteeksi ratkaista ilman todellisuuden asettamia ehtoja ja rajoituksia.

3. *Todellistamisvaiheessa* tutkitaan mahdollisuuksia niiden mielikuvituksekkaiden ratkaisujen ja näkymien toteuttamiseksi, joihin on päädytty, ja jotakin yritetään jo saada käynnistetyksi.

Tämän lyhyen yleiskuvauksen lisäksi sanon vielä pari sanaa tulevaisuusverstaan tuloksista. Paitsi että melkein jokainen versta on ollut osallistujille elämys, on niistä myöskin noussut koko joukko aloitteita. Niinpä on luotu kekseliäisistä vastarinnan muotoja erään kokonaisen työläiskaupungin osan purku-uhan ja saneerauksen torjuntaan, järjestetty kansanopisto- ja yliopistokursseja sekä suunniteltu ja toteutettu valistuskampanjoita siviilirohkeudesta, työprosessin on järjestetty vaihtelevammiksi, idea "Oman avun verkosta" on pantu käyntiin jne.

Toivon että tässä yhteisessä tulevaisuusverstaassa nauhoitus ja hauskanpito ei jäisi kaiken "työn" ja keskustelun jalkajaksi. Erityisesti mielikuvitusvaiheen kannalta on tärkeää, että vapaudumme ajattelumme ahtaista uomista, uskaltamme unelmiin ja mielikuvitusleikkeihin.

Mitä minun omaan rooliini tulee, tarkoitukseni on johdattaa tulevaisuusverstasta sen eri vaiheisiin, asettamalla kysymyksiä, kannustamalla ja esittämällä haasteita. Yhdessä

idän kanssanne huolehdin raportoimisesta seinälehdillä ja siitä, että pelisääntöjen puitteissa pysytään. Tämän lisäksi pyrin mahdollisuuksieni mukaan osallistumaan ryhmään, siis ottamaan aktiivisesti osaa verstaatoimintaan."

Verstaan käyttö

Verstaan ohjelmantekovaiheessa on järkevää suunnitella yhdessä aikataulu, jossa jokaiseen vaiheeseen varataan tietty tuntimäärä. Tällainen aikataulu toimii suuntaa antavana luonnoksesta, jota ryhmä voi muuttaa tai kääntää pääläelleen sen mukaan, miten työskentely sujuu.

Tavallisin on yhden päivän kestävä *päiväversta*, jossa tavallisesti käytetään kaksi tuntia kritiikinkeruuseen ja ohjelmointiin, iltapäivällä pannaan vähintään kaksi tuntia kuvitusvaiheeseen ja iltaa kohden suuntaudutaan ensimmäisiin mahdollisiin toteuttamistoihin. Tämän tyyppinen versta selkeyttää tiukan aikataulun vuoksi kuria ja keskittymistä.

Lyhennetyin viikonloppuverstaan aikataulu näyttää seuraavanlaiselta: lauantain aamupäivästä iltapäivään "arvostelua", illemmalla yhteisen ruokailun jälkeen "kuvittelua" kohdalla, jota niin pitkään kuin jaksetaan ja sunnuntaina aamupäivällä "todellistamista".

Viikonloppuverstaassa on suotavaa aloittaa ongelmanvaihe perjantai-iltana, pyhittää lauantai fantasiointiin — pyrkien mahdollisesti alustavasti jo löytämään kosketuskohtia todellisuuteen — ja viimeistään sunnuntain aamupäivästä aloittaa toteuttamismahdollisuuksia.

Tulevaisuusverstaas Itsensä toteuttamista YÖSKENNELLEN

Kritiikkivaihe

Perjantai klo 18-21

Mielikuvitusvaihe

Lauantai klo 10-13

15-19

Todellistamisvaihe

Sunnuntai klo 10-13

14-16

Tyypillinen viikonloppuverstaan aikataulu

Ihanteellinen verstaasaika on kolme päivää. Kolmen päivän verstaassa on yksi päivä käytettävissä kutakin vaihetta varten. Jotta mielikuvitus lentäisi vapaasti ja rennosti, on päästävä irti arjen, työn ja kotiongelmien paineista. Väli- ja viikkotaukojen saavuttaminen on helpompaa, mikäli verstaasta on mahdollista käyttää pidempään.

Keskustelujen käynnistämiseksi olemme myös kokeilleet yhden tunnin verstaata. Esimerkiksi eräässä ay-tapaamisessa onnistuttiin aikaansaamaan elävä ja oivallisia näkökohtia tuottava tilanne puristamalla verstaan vaiheet yhteen päivään.

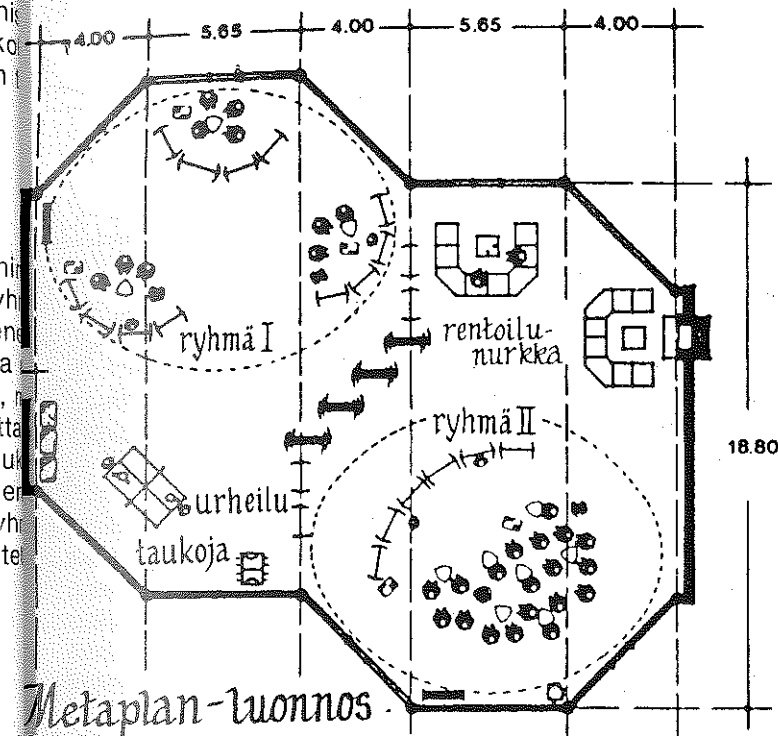
Teemojen hahmottaminen

Voi myös käydä niin, että jossakin kongressissa, seminaarissa tai muunlaisessa opintotilaisuudessa syntyy ryhmiä, jotka haluavat käyttää tukevaisuusverstaata, kun etenevät tavalliseen tapaan ei onnistu. Tässä tapauksessa ryhmien jäsenten on päästävä yhteisymmärrykseen siitä, mikä ongelma sopii useimmille työskentelyn kohteeksi. Jotta teema löytyisi nopeasti, on tarkoituksenmukaisempaa jakautua pieniin ryhmiin — esimerkiksi kolme henkilöä — jotka vartin aikana hahmottelevat koko ryhmän esittämän teemaehdotuksen. Ryhmän teema päätetään äänestämällä.

Huonejärjestelyt

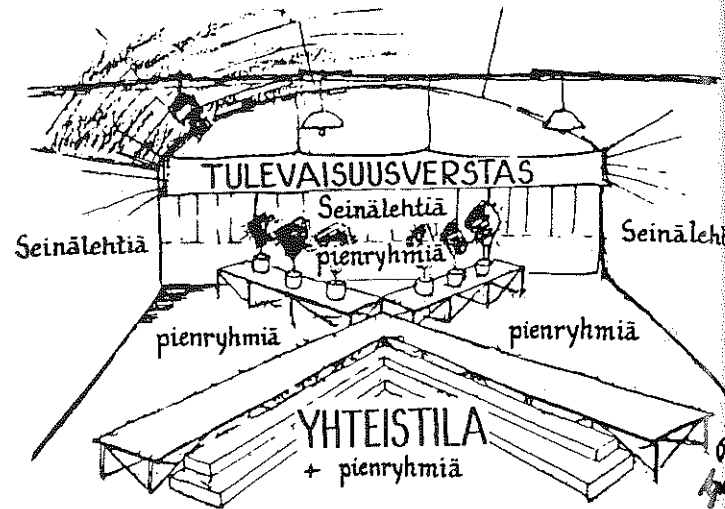
Huoneen sisustus ansaitsee erityisesti huomiota. Perinteiset tavat istua peräkkäin toistemme takana tai suuremman ympäristön ympärillä jarruttaisivat nimittäin verstaatyöskentelyä. Siksi huone on järjesteltävä niin, että jokaisen osallistujan on helppo nousta ja mennä seinälle kirjoittamaan tai piirtämään aina kun haluaa. Tähänastiset kokemuksemme viittaan siihen, että parasta on istua puoliympyrässä. Tämä käytettävissä ei ole siirrettäviä telineitä, voidaan käyttää yleensä käyttäviä; opetustiloissa on yleensä myös liikutettavia ja ulkona muistiinpanoarkit voidaan ripustaa puiden

oihin. Pienryhmissä työskenneltäessä voidaan asettaa huoneen nurkkiin. Verstaaryhmissä, jotka eivät ole kovin suuria (10 - 15 henkeä), olemme onnistuneesti työskennelleet myös levittämällä paperit lattialle — kuten myös itsestään. Järjestelyjä ajatellen esitämme seuraavassa luonnoksen, jonka on valmistanut "metaplan"-ryhmä Quickbornissa lämpurin lähellä:

Metaplan-kuvaus luonnos. Osoittaa huoneen sisustuksen ja ryhmien sijoituksen. Huoneen sisustus ansaitsee erityisesti huomiota. Perinteiset tavat istua peräkkäin toistemme takana tai suuremman ympäristön ympärillä jarruttaisivat nimittäin verstaatyöskentelyä. Siksi huone on järjesteltävä niin, että jokaisen osallistujan on helppo nousta ja mennä seinälle kirjoittamaan tai piirtämään aina kun haluaa. Tähänastiset kokemuksemme viittaan siihen, että parasta on istua puoliympyrässä. Tämä käytettävissä ei ole siirrettäviä telineitä, voidaan käyttää yleensä käyttäviä; opetustiloissa on yleensä myös liikutettavia ja ulkona muistiinpanoarkit voidaan ripustaa puiden

Fohnsdorfissa järjestämää tulevaisuusverstasta varten, sa teemana oli "Työtä toisin". Huoneen vastakkaiset nurjat yhdistettiin puisilla näyttämötelineillä. Näin saatiin aikaa neljä työtilaa. Etualalla oleva alue, johon kaikki saattoi kerääntyä, oli muita suurempi ja varustettu porraskenkeillä. Seinille oli ripustettu tyhjiä paperiarkkeja, joihin esitykset voitiin kirjata muistiin. Telineet oli somistettu huonekaskyillä, jotta ryhmät eivät häiritsisi toisiaan työskentelyn aikana.

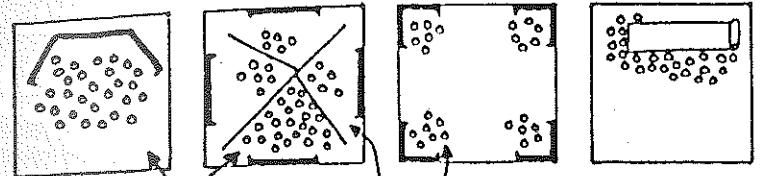
Yhteenvedo - valmisteluvaihe

Edellytykset

- Verstaasta ilmoitellaan omia kanavia pitkin tai julkisissa (sen mukaan, mikä on tarkoituksenmukaista). Esimerkiksi kiertokirjein tai lentolehtisin, lehdissä tai radiolähetksissä.
- Innostavat, miellyttävät tilat — mahdollisuuksien mukaan rentua, levätä, leikkiä ja pelata, syödä ja juoda.
- Työskentelymateriaalit: seinälehdet (suuret paperiteippejä, tusseja — ja näiden lisäksi mielellään siirrettäviä seiniä tai telineitä, kirjoituskone ja kopiokone.

Valmistelut

- Huoneen yhteinen sisustaminen, esimerkiksi ripustamalla seinälehdet, järjestämällä pöydät ja tuolit puoliympyrään.
- Erilaisia mahdollisuuksia huoneen käyttämiseksi:

YLEISKESKUSTELU pienryhmiä Seinälehti lattialla

O = osallistuja/tuoli — seinälehtiteline

Aloitukset

- Johdanto tulevaisuusverstaan ideaan:
 - a) Historia: kokeiluja parin vuosikymmenen ajalta.
 - b) Etenemistapa ja työtyyli: ongelman määrittäminen yhteisistunnoissa ja pienryhmissä; toivottavien ratkaisujen löytäminen; ratkaisuehdotusten testaaminen tarkastellen niiden toteuttamismahdollisuuksia.
 - c) Päämäärä: vaienneiden ja kielellisesti tottumattomien saaminen puhumaan, heidän houkuttelemisensa ulos passiivisuudestaan — kehittämällä sosiaalista mielikuvitusta laaja-alaisesti — puolueissa, ay-liikkeessä, yrityksissä ja virkakoneistossa toimivia jarruttavia voimia vastaan).

Aikataulu

- "Lukujärjestys" — laaditaan osallistujien kanssa yhdessä; riittävästi tilaa tauoille.
- Eripituisten verstaiden karkea aikataulu:
 - a) Kolmen päivän verstaas (yksi vaihe päivää kohden).
 - b) Viikonloppuverstaas ("ongelmavaihe" perjantai)iltana — "mielikuvitusvaihe" lauantaina, yrittäen illalla lähentyä todellisuutta — "todellistamisvaihe" sunnuntaina).
 - c) Lyhennetty viikonloppuverstaas ("arvostelu" lauantain).

aamupäivästä iltapäivään) "kuvittelu" lauantaina iltapäivällä - "todellistaminen" sunnuntaina).

d) Päiväverstas ("arvostelu" kaksi tuntia aamupäivällä, "kuvittelu" pari kolme tuntia aikaisin iltapäivällä ja "todellistaminen" pari tuntia illan suussa).

e) Pikaverstas keskustelujen käynnistämiseksi (kesk. noin tunti, kukin vaihe noin 15 minuuttia).

Erytystilanteet: aihepiirien täsmentäminen

- Osallistujia kiinnostavien aiheiden tunnukset kootaan seinälehdille (10 minuuttia).
- Yksittäisten tunnusten lyhyt selvittäminen, mahdollisten päällekkäisten kohtien yhdistäminen (20 min.).
- Pisteäänestyksen avulla valitaan ensisijaiset verstaasit. Jokaisella osallistujalla on esimerkiksi viisi pistettä, jotka hän voi jakaa mielensä mukaan eri tunnuksille.

Ongelmavaihe

Tavoite

Tässä vaiheessa alkaa varsinainen verstasyöskentely. Tavoitteena on löytää yhteiset lähtökohdat sen ongelmaan, tai sitten sen voi antaa virrata vapaasti ja lopettaa vasta käsittelemiseksi, joka on saanut meidät kokoontumaan yhteen, kun osallistujat huomaavat puhetulvansa alkavan ehden. Kaikki mahdolliset arvostelmat ja hurjimmatkin vastaväitteet vallitsevia oloja kohtaan on tuotava esiin ja kirjattava. Osallistujat saavat vihdoinkin purkaa ahdistuksensa, avoimiksi keutetut huolensa ja suuttumuksensa — samalla kun he myös kohtaavat muiden epäilyksen. Näin luodaan kriittinen näkökulma kokonaistilanteeseen.

Se miten tärkeää on ryhmässä tehty monipuolinen, kriittinen ongelman puiminen, saa tukea psykologi Jean Kléppiltä joka väittää, että juuri tyytymättömyyden selkeä muotoilu voi viedä täsmällisiin ratkaisuideoihin. Aiempi neuvottelu muus muuttuu yhteiseksi ja myönteiseksi kannustimeksi. Tämä menettely muistuttaa psykoanalyytikon toimintaa, jossa potilaan annetaan ennen vastausten etsimistä ensin ilmaista paineensa.

Arvostelmien kokoaminen

Kirjoitetaan sana ONGELMAVAIHE suurilla kirjaimilla seinälehdelle ja yllätetään sopivilla kysymyksillä osanottajia omaisemaan mielipiteensä. Niinpä ohjaaja voi esim. kysyä:

Mikä teitä ahdistaa?

Mikä teitä kiusaa ja ärsyttää?

Mitä arvosteltavaa siinä sitten on?

Tiivistäkää sanottavanne, yksinpuheluiden sijasta keksittäisiin tunnuksia, avainsanoja!

Kenenkään ei tulisi puhua enempää kuin 30 sekuntia kerrallaan: ajatukset on nimittäin kirjoitettava seinälehdille. Jokainen voi myös halutessaan kirjoittaa arvostelmansa itse joko

suoraan seinälle tai paperinpalalle, jonka sitten voi käydä

lennittämässä.

Aluksi mielipiteet tippuvat empien ja takerrellen. Tästä ei kuitenkaan tarvitse huolestua; on vain odotettava, sillä kaikki sanottu ja seinille kirjoitettu virittää uusia vastaväitteitä arvostelun aiheita. Eikä kestä kauaakaan kun esityksiä joko kaa lennellä niin, että on pyydettyä apua niiden kirjoittamisessa.

Yleensä ei kestä puolta tuntia enempää, kun seinälehdet pullottavat arvostelmista ja kriittisistä huomioista. Ongelmien keruulle voidaan etukäteen määrätä aikaraja (kolmen

tunnuksen mukaan puolesta tunnista kolmeen varttiin riittävä), tai sitten sen voi antaa virrata vapaasti ja lopettaa vasta

Kun arvostelmista tehtyjä pöytäkirjoja silmäilee tarkkaan, avoitsee yksittäisten vastaväitteiden ja valitusten välillä

postia yhteyksiä. Niinpä, ensi näkemältä ehkä yllättäen, tänä aikana "liikkuvuus" ja "eristyneisyys" yhdistettävissä

kun liikkuvuus ei tuo ihmisiä vain lähelle toisiaan vaan mikäli työn vaihtaminen on pakon sanelemaa — myös

ottaa ihmisiä toisistaan. Eräässä kouluongelmia käsitellessä tulevaisuusverstaassa huomattiin, että lasten "ylirallu

seminen" liiallisella vaikealla oppimateriaalilla — mistä kein on valitettu — tuottaa lasten oman ajattelukyvyyn alirallu

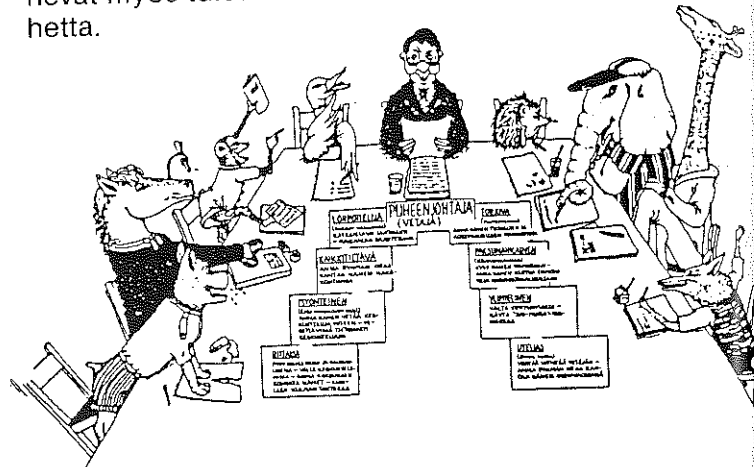
semusta. Se että arkipäivään kuuluvien erilaisten mielipiteiden

haa aiheuttavien asioiden välillä ei nähdä yhteyksiä ilman näkältaista yhdistelytyötä, osoittaa jälleen kerran miten

mielikuvituksemme on jäänyt kesannolle.

Keskustelusta luopuminen

Ongelmia koottaessa on vältettävä perusteellisempaa keskustelua. Mikäli sille joudutaan kuitenkin antamaan tilaa huomautettava, että aikaa sille tulee myöhemmin ja että tämä vaiheessa keskusteleminen keskeyttäisi sen prosessin, jonka dynamiikka riippuu ennen kaikkea siitä, että muut päähänpistot kirvoittavat esiin omia arvostelmia. Oheinen piirros on alunperin varmasti tehty konferensseja varten, mutta se osoittaa tyypillisiä käyttäytymistapoja, jotka aiheuttavat myös tulevaisuusverstaan ohjaajalle ajattelemisen vaikeutta.

Ongelmien työstäminen

Jotta seinämuistiinpanojen lukuisten aiheiden pohdinnasta päästään eteenpäin, on näitä valituksia, protesteja, syynä arvioita ja muita ongelmattunnuksia seuloitava, yhdisteltävä ja järjesteltävä ja valikoitava. Esitämme kaksi käytettyä soveltuvaa menetelmää: pisteäänestyksen ja otsikoinnin.

1. Arvostelmien valinta pisteäänestyksellä

Ensin käydään seinäkirjoitusten sisältö lyhyesti läpi, jotta kaikilla on tuntuma siitä, minkälaisia arvostelmia käytetään taakse kätkeytyy. Sen jälkeen osallistujia pyydetään pisteitä jakamalla kannattamaan niitä esityksiä,

joista tuntuu olennaisilta ja jotka heidän mielestään eivät saisi jäädä myöhemmän verstaskäsittelyn ulkopuolelle. Ohjaaja sanoo, kuinka monta pistettä jokaisella on käytettävissä. Niiden tulee olla kolmen ja seitsemän välillä. Mitä vähemmän kullakin on pisteitä annettavana, sitä pienempi haastus on tuloksena. Kukin voi antaa pisteet yhdelle tunnukselle tai jakaa ne useammalle. Tässä voidaan käyttää itseiläimäisiä merkkejä tai yksinlertaisesti vain vetää "pukkejä".

Pisteidenjako voi tapahtua avoimena tai salaisesti. Avoinnassa pisteäänestyksessä jokainen kirjaa pisteensä niiden tunnuksien kohdalle, joita pitää tärkeimpinä. Tässä voi kuitenkin ilmetä sellainen tiedostamaton vaikutus, että monia houkuttaa antaa pisteensä kohtiin, jotka jo ovat saaneet kannatusta. Tämä myötäilyilmiö on estettävissä salaisella pisteäänestyksellä, jossa kukin kirjoittaa valintansa paperille.

Esimerkki pisteäänestyksestä

Millä pisteäänestys näyttää, näkyy seuraavasta arvostelukoosteesta, joka syntyi erään asuinalueen ongelmia käsittelevässä tulevaisuusverstaassa. Yli kolmellakymmenellä osallistujalla oli kullakin kolme pistettä.

KRITIIKKIKOKOELMA PISTEÄNESTYS

"Asuinalueen ongelmia"

Sopusuhtalaisuuden puute
Peltitulva, liikaa autoja IIII (14)
Rakennuttajien temmelyspatikka
Ei valoa, ei värejä IIII (6)
Liikaa matkusta IIII (4)
Minakortitarkkellehtuurt II (2)
Liikaa tankkuautoja (8)
Paaroja jalankulkijoille IIII (11)
Llan ahdasta ja tungettua
Koiraparatiisi IIII (4)

Kilsch ja nostalgia
Yksilökoista massaa
Kulttuneet istutukset IIII (5)
Rumal ruutupaperimutkat
Huonot yhteydenpito-mahdollisuudet III (3)
Betoni päällystykset
Peltisalaatti IIII (6)
Rakennusmelu IIII (6)
Taitteen varjolla
Kurja kaluvalaistus

Kuullulla illaistn

Pulaa symboleista

Paikkojen kylmyys IIII ⑦

Pirstoutuneisuus IIII ④

Jakauntuneisuus risteyk-
sen vuoksi II ②

Törkeät julkisivut

Ei paikkoja lapsille IIII ⑦

Byrokraattinen maisema

Sortuneet rakennukset IIII ④

Sortuneet istutukset II ②

Suuret parkkipaikat IIII ⑤

Sydämellömät julkisivut

Belonikylmyys

Lukennemerkeiden hallit-
sevuus I ①

Ongelma-aihepiirit

**Käymme nyt läpi arvostelmavalinnat pisteidensaantijär-
tyksessä sekä ryhmitellen ne yhdistävien näkökulmien po-
jalta. Yhdistelemällä saadaan ryhmän intressit paremm-
esille.**

Voisimme esimerkiksi kysyä:

"Kohta 'peltitulva, liikaa autoja' sai 14 pistettä. Mikä vo-
olla siihen liittyvä yläkäsite?"

"Liikenne!"

"Seuraavaksi korkeimman pistemäärän on saanut 'vaar-
ja jalankulkijoille', kahdeksan pistettä. Sehän liittyy my-
liikenteeseen."

"Entä sitten seuraava arvostelmavalinta: 'paikkojen ky-
myys?'" "Sehän liittyy arkkitehtuuriin; paikat eivät ennen-
kää ole kuin kiveä ja betonia."

"Hyvä, otetaan arkkitehtuuri sitten toiseksi yläkäsitte-
si!" jne.

KRITIIKKI-aihepiirit

Liikenne

Peltitulva, liikaa autoja (14)

Vaaroja jalankulkijoille (8)

Ei paikkoja lapsille (7)

Peltisalaatti (6)

Suuret parkkipaikat (5)

Pirstoutuneisuus (4)

Jakauntuneisuus risteyksen (2)
vuoksi

Arkkitehtuuri

Paikkojen kylmyys (7)

Ei valoa, ei värejä (6)

Sortuneet rakennukset (4)

Liian ahdasta ja tungelua (4)

Munakoriarkkitehtuuri (2)

Sydämellömät julkisivut (1)

Luonto

Kuultuneet istutukset (5)

Sortuneet istutukset (2)

Muuta

Rakennusmelu (6)

Heikot yhteydenpito-
mahdollisuudet (3)

Vaihetulos: Ongelma-aihepiirit

Verstasryhmä voi nyt välittömästi valita "liikenteen"
mielikuvitusvaiheen lähtökohdaksi ja täsmentää mahdoli-
sesti vielä keskustelussa tähän aihepiiriin kuuluvia yksittäi-
siä arvostelmia. Mikäli jatkotyöskentely tehdään kahdessa
ryhmässä, valitaan toiseksi teemaksi "arkkitehtuuri". Tämä
menettely on yksinkertainen ja usein myös nopein toiminta-
tapa.

Vaihetulos: Ongelmateesit

Ryhmän yhteisen näkökulman selventämiseksi edelleen
voidaan tässä tilanteessa jakaantua pienryhmiin (kolmesta
viiteen henkeä), joiden tehtävänä on työstää ongelma-aihe-
piirin kohdat yhdeksi teesiksi tai väitteeksi. Kaikkien arvos-
telemien ei välttämättä tarvitse mahtua mukaan, kunhan
olennaisin saadaan ilmaistuksi. Kun pienessä ryhmässä in-
tensiivisesti paneudutaan esimerkiksi teemaan "liikenne",
savutetaan parempi ja syvällisempi ymmärrys arvosteltavis-
ta oloista.

Pienryhmien ongelmateesejä voisivat olla:

"Peltitulva on uhka jalankulkijoille ja vie lapsilta leikkimah-
dollisuuksia."

"Liikenne ja kadut pirstovat alueen ja tuhyt arvosteltavis-
ta oloista."

Pienryhmien arvosteluteesejä voisivat olla:

"Peltitulva on uhka jalankulkijoille ja vie lapsilta leikkimah-
dollisuuksia."

"Liikenne ja kadut pirstovat alueen ja tuhoavat inhimilliset
yhteydenpitomahdollisuudet — erityisesti vanhemmat ih-
miset tulevat harvoin toiselle puolelle katua."

"Liikenne (kadut, pysäköintimahdollisuudet, risteykset)
ovat ihmisiin nähden etusijalla."

Nämä pienryhmien kritiikkiväitteet käydään sitten yhdes-
sä läpi, niistä keskustellaan ja niitä mahdollisesti yhdistel-

lään. Lopuksi äänestetään, mistä väitteestä mielikuvitusvaiheessa lähdetään liikkeelle. Ryhmän suuruuden ja kiinnostuksen mukaan voidaan väitteitä kyllä valita useampikin

2. Arvostelmien valinta otsikoinnilla

Tässä kritiikin seulonnan perusteellisemmässä versiossa etsimme jälleen muutaman yläkäsitteen, joiden alle ryhmittelemme kaikki arvostelmat. Käymme ne läpi yhden toisen jälkeen ja etsimme jäsentäviä yhteyksiä. Koska suuressa ryhmässä tällainen otsikointi on vaikeata, on hyvä, jos muutamat suostuvat valmistelevaan luonnokseen.

Esimerkki otsikoinnista

Asuinalueongelmien arvostelmakoosteen otsikointi voi näyttää esimerkiksi tällaiselta:

KRITIIKKIKOKOELMA

Liikenne ja sen seuraukset

Peltitulva, liikaa autoja

Pirstoutuminen

Vaaroja jalankulkijoille

Jakautuneisuus
risteyksen vuoksi

Liikennemerkkien
hallitsevuus

Peltisalaatti

Kurja katuvalaistus

Suuret parkkipaikat

Elintilanne

Ei valoa, ei värejä

"Asuinalueen ongelmia"

OTSIKOINTI

Fyysinen ympäristö

Sopusuhtaisuuden puute

Rakennuttajien temellys-
paikka

Ei valoa, ei värejä

Munakennoarkkitehtuuri

Liikaa lankkuaitoja

Liian ahdasta ja tungettua

Pula symboleista

irstoutuneisuus
vaaroja jalankulkijoille
liian ahdasta ja tungettua
uraparatiisi
liollutta iltaisin
ikkujen kylmyys
sihtuneet istutukset
esitoikkoista massaa
köt yhteydenpito-
ehtoisuudet
prokraattinen maisema

iten näemme, sama arvostelma voi sopia eri otsikkojen
e. Tarkoituksena on saada näkyville kriittisten väittämien
kamelskaan kätkeytyviä päälinjoja.

tihetulos: Ongelmateesit

in otsikointiluonnoksesta on keskusteltu ja sitä ehkä
jokattu yhteisesti, valitaan yksi otsikoista — tai useampi,
käli ryhmä on suuri — jatkotyöskentelyä varten pienryh-
ssä. Nämä hahmottelevat sitten ongelmateesejä, joista
räännyttään keskustelemaan ja valitsemaan mielenkiintoi-
mat mielikuvitusvaiheen lähtökohdaksi.

otikoinnin ja pisteäänestyksen vertailua

n näitä kahta etenemistapaa verrataan toisiinsa, huoma-
in, että otsikointimenetelmä on perinpohjaisempi, joskin
teäänestystä vaikeampi. Siksi se kannattaa valita vain,
käli aikaa on riittävästi. Pisteäänestys voi hyvinkin olla
inallisempi, mutta toisaalta sen läpikäyminen on varsin
uskaa. Pisteiden anto ja lopputuloksen odotus panee
män liikkeelle. Seinälehtien ääressä jutellaan vapautu-
esti ja kaikki ovat mukana.

Törkeitä julkisivuja
Kitschiä ja nostalgiaa
Betonipällystykset
Sydämellömät julkisivut
Betonikylmyys
Taiteen varjolla
Sortuneet rakennukset

Visualisointitekniikka

Kaikissa verstaan vaiheissa työskentely kirjataan avainnoina paperiarkeille. Tämä tekniikka antaa tilaa monilulle sille ilmauksille ja sen avulla on koko ajan hyvin nähtävissä keskustelu kulkee. Kaikille ovat tuttuja konferenss kokoukset, joissa puhujia on vähän mutta puheet pitkiä, joissa tärkeät asiat unohtuvat tai ne ohitetaan aikapäättöiseksi ja joissa nopeasti näkyy yleisen väsymyksen oireita. Tulevaisuusverstaassa laajennamme perinteistä suustaa ja vaivaa -viestintää käyttämällä myös käsiä ja silmiä. Kaikki sanottu kirjataan näkyville, visualisoidaan, kirjallisesti kuvallisesti. Jatkuva näkyviinpano antaa osallistujille työntekijöiden kokonaiskuvan joten se on heidän käsissään: he voivat kysyä ja ka hyvänsä voivat tarttua tussiin ja kirjata oman panoksensa mukaan. Juuri tästä verstaas ansaitsee nimensä: kaikki osallistujat ovat olla "mukana vaikuttamassa". On vain pidettävä huoli siitä, että kokonaisten lauseiden sijasta käytetään avain sanoja, jotka lyhyesti ilmaisevat ideat. Koska tekstin pöytäseinälehdiltä näkyä viiden, jopa kahdeksan metrin päästä esitämme tässä joitakin suosituksia, jotka em. Metaplan-ryhmä on valmistanut: (kuva seur. sivu)

Eberhard Schnelle, joka on Metaplan-ryhmän alullepanija ja johtaja, esittää että visualisointitekniikalla on seuraavia etuja:

- Jokaisella on mahdollisuus tarttua verstaan etenemiseen omalta kannaltaan koko ajan.
- Jatkuvasti voidaan nähdä, paljonko on saatu aikaan.
- Avainsanojen käyttö helpottaa sanotun hahmottamista ja muistamista.
- Huolimatta ilmaisutapojen eroavuuksista kokonaiskuvan saaminen etenemisvaiheesta on helppoa.
- Yksittäisten ideoiden väliset liittymäkohdat ja suhteet näkyvät näkyville ja herättävät uusia mielleyhtymiä.

Yhteenveeto — Ongelmavaihe

Tavoite

- Arvosteleva selonteko ratkaisua vaativasta ja yhteisen koavasta ongelmasta täsmentää ryhmän tavoitteita

Säännöt

Ryhmittele tai tee sarjoja

alle 30 tunnusta arkille/taululle

Kaksi kirjoituskokoa

Käytä isoja ja pieniä kirjaimia

Kirjoita kapeata

Syyt

Jotta voisi muokata uudelleen

Hahmotettavuuden säilyttämiseksi

Erottamisen helpottamiseksi

Lukemisen nopeuttamiseksi

Jotta lisäykset mahtuisivat

Virheet

Tussien käyttöä on harjoitettava. On käytettävä leveää sivua, - ei kärkeä

Kokonaisia lauseita ja liian leveää tekstiä on vaikea hahmottaa

Tämä on aivan liian kapeaa kirjoituskokoon nähden

ISOISTA KIRJAIMISTA ON VAIKEA SAADA SELVÄÄ

on vaikeampaa lukea leveitä kuin kapeita palstoja. Ne vievät myös tilaa lisäyksiltä ryhmätöiden aikana

auttaa löytämään yhteisen työskentelyperustan. Vaihe vaiheelta osallistujien päänäpistöt, valitukset ja arvostelmat yhdistyvät ryhmän ongelmateesiksi tai kriittiseksi väitteeksi.

Työskentelytyyli

Tiivistämistä, ei yli 30:n sekunnin esityksiä, ei monologeja; näin luodaan sijaa lukuisille mielipiteille.

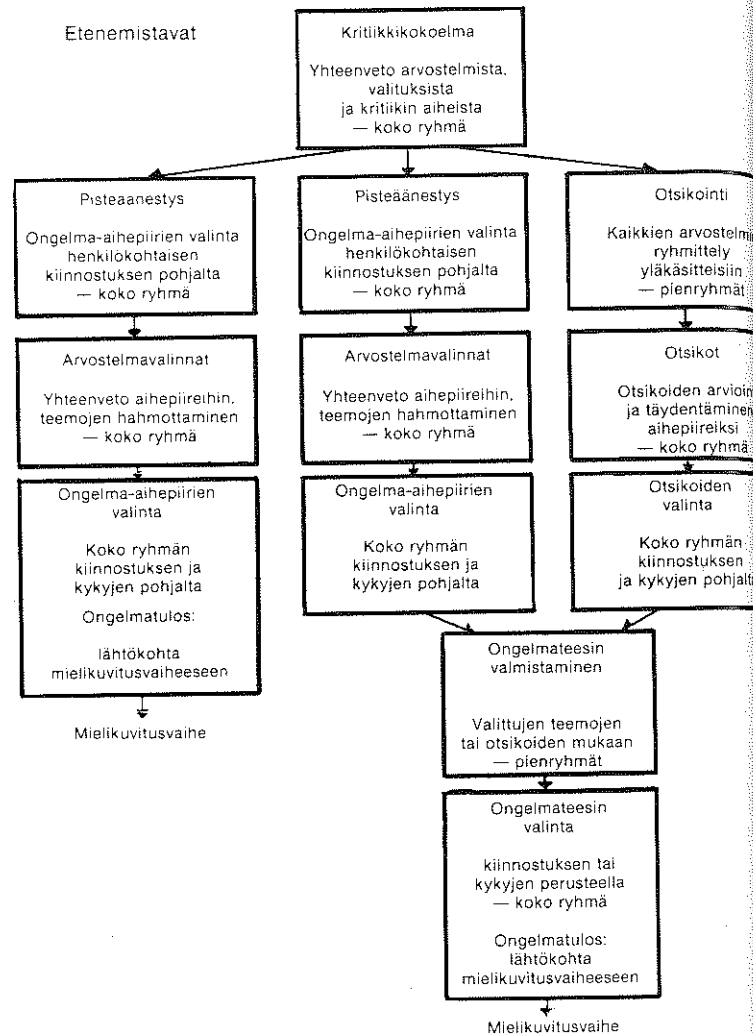
Esitysten kirjaaminen avainsanoina seinälehdille; tällä tavoin on koko ajan selvää, missä keskustelu kulkee ja tuloksena on ryhmäpöytäkirja.

Niiden osallistujien kannustaminen, jotka itse voivat kirjoittaa tai piirustaa sen, mikä heistä tuntuu olennaiselta. Yhteisistuntojen (15 - 25) ja pienryhmien (3 - 5 henkeä) vaihtelu; ryhmän jäsenten aktivointi ja intensiivinen mu-

kanaolo.

● Menettelyn edut:

- a) suusta korvaan -viestinnän laajentaminen koskemaan myös kättä ja silmää,
- b) työn tulosten esilläolo ja hahmotettavuus,
- c) mahdollisuudet mielleyhtymiin helpottuvat; uudet teydet ja kytkennät tulevat ilmi,
- d) puheajan rajallisuus saa jokaisen ottamaan useamman osaa tapahtumien kulkuun.

Mielikuvituksen kehittäminen

Mielikuvitusvaiheen tavoitteena on saada esiin uinuvat toiveemme. Ponnistamme eroon arkuudesta ja voimattomuudesta ja mietimme mahdollisuuksia muuttaa tai ainakin parantaa oloja, joita edellä kritisoimme. Oman tahtomme löytämiseksi annamme mielikuvituksemme ja luovuutemme entää vapaina. Väliittämättä laeista, määräyksistä, asiantuntijalausunnoista tai muista "välttämättömyyksistä" kehittelemme ratkaisuja, asetamme ongelmat uusiin yhteyksiin ja etsimme ulospääsyeiteitä. Tämä on meille totuuden hetki: ilmaisemme nolostumatta kaikki päähän pälkähtävät toiveemme, vaikka ne ensi silmäyksellä näyttäisivätkin hölönnöiltä tai aivan mahdottomilta.

Meitä eivät sido mitkään itsestäänselvät, annetut faktat sillä tavalla kuin asiantuntijoita, emmekä myöskään tiedä kovinkaan paljoa taustoista tai valtakuvioista. Koska yksinertaisesti haluamme vain tehdä jotakin turhautumistamme vastaan, voimme käyttää vain sitä mitä meillä on — arkikokemustamme ja mielikuvitustamme. Näin luomme näkymiä sellaisesta tulevaisuudesta, jossa haluaisimme elää.

Sen onnistumiseksi meidän on unohdettava päivittäiset raivat ja vastoinkäymiset niin hyvin kuin mahdollista ja olla valmiita

- ▶ ajattelemaan mahdottomia
- ▶ kokeiluun ja uteliaisuuteen
- ▶ olemaan sopeutumattomia ja avoimia muutoksille
- ▶ kohtaamaan "järjettömyys" ja "hulluus" avoimin mielin
- ▶ kohtaamaan erehdyksiä ja epäonnistumisia
- ▶ olemaan vastaanottavaisia kaikille mahdollisille kiinnostuksen kohteille ja tiedoille
- ▶ inhoamaan ylemmyyttä ja täydellisyyden vaatimusta
- ▶ puolustamaan "villejä" kuvitelmiämme
- ▶ kohtaamaan kaikkea ja kaikki mukana olijat ilman ennakoasenteita.

Tämä edellyttää avointa, spontaania ja joustavaa suhtautumista, leikkimielistä, joka hylkii rutinoituneita ajatus- ja tunteita. Tärkeätä on uskallus, valmius vapaaseen vuorovaikutukseen toisten kanssa ja — mikä tärkeintä — halu leikata ajatuksilla, tiedoilla, mielipiteillä, instituutioilla, yhdistelillä. Mielikuvitusvaiheessa vapaat mielleyhtymät luovat vemaailmoja, jotka hitaasti käyvät yhä selkeämmiksi — tökohtana spontaanit oivallukset, niihin liittyvät kuvatuun tekeminen oudoksi ja ajatusketjujen seuraaminen puun asti.

Mielikuvitusharjoitukset

Koska tähänastinen elämämme, kasvatuksemme, koulutuksemme ja työmme on kuitenkin muokannut meistä eniten niitä ja häiriintyneitä, meidän tuskin onnistuu noin vakuuttavasti heittäytyä fantasioihin, irroittautua tottumuksistamme ja luovia. Päästäksemme ulos konformismin vankilasta meidän valmistauduttava ja "harjoitettava" löysäämään mielikuvitustamme sitovia kahleita.

Kun jo valmistelu- ja kritiikkivaiheissa on ollut hyvä ilmiö, piiri ja toisiin tutustuminen käynyt rennosti, myös itsensä nauraen, niin että yksilöllisyys on voinut ilmetä vapaalla ollaan jo sellaisessa virityksessä joka suosii yhteistoimintaa.

Paras kuvittelumieli kehkeytyy leikkimällä tai esimerkiksi pelaamalla yhdessä jotain sellaista, joka ei edellytä kilpailua vaan yhteistä ideainkehittelyä. Ehdotukset leikeiksi saivat mieluiten tulla osallistujilta. Leikki-ideoilla ei ole mitään rajoja: sanoilla pelaaminen, tarinoiden veisteleminen, yhdessä, improvisoitujen tilanteiden näytteleminen, mielikuvitusrastusten kuvaaminen eleillä ja liikkeillä, naamioilla leikkiminen jne.

Esimerkiksi eräässä mielikuvitusleikissä "keksittiin" paperin laselle seuraavia käyttömahdollisuuksia: kiertäminen, taittaa, mitata, maalata, haudata, myydä, syyttää, rapistuttaa, rakastaa sitä, wc-paperi, pyyhkiminen, varjopelit, alustamuurahaisten juosta sen yli, täyttää se höllynpölyllä, sulattaa suu sillä, suojata se niin hyvin, että se säilyy valkoisena, ostaa toinen lisää ja jäädä odottamaan, että tulee lapsi.

kirjoittaa sille jotain, laittaa se pianoon, leikata siitä megafoni, tehdä paperilentokone, tehdä siitä öylätti, myydä se kuuluisten ihmisten nimikirjoituksina, kampainstrumentti, rumpetin tulppa, liuottaa se suolahappoon, kuvitella se lakaisin puuksi, tehdä siitä konfettipallo, antaa sen leijua alas parvekkeelta, kirjoittaa sille ehdotuksia, pakata siihen ilmaa, käyttää sitä leikkipropellina.

Astinlauta kuvittelulle: ongelmatulokset myönteisinä

leikkisän alkuvaiheen (15 - 30 minuuttia) jälkeen siirrymme kiinnittäen mielikuvitusvaiheen teemaan. Seinälehdelle kirjoitamme ongelmatulokset myönteisiksi käännettyinä. Tämä uudelleenmuotoilu on hyödyllinen evästys kuvitteluretkelle. Alusta lähtien meidän on nähtävä tähän asti saavuttamamme toisesta näkökulmasta. Ottakaamme esimerkiksi esimerkiksi ongelmia-aihepiiristä "liikenne", jolloin arvostelmat voidaan käänntää mielikuvitusvinkeiksi seuraavasti: Tunnuksesta "vaaroja jalankulkijoille" saadaan "ei riskejä jalankulkijoille", tunnuksesta "ei tilaa lapsille" tulee "runsaasti tilaa lapsille", "peltisalaatista" tulee "loppu liikennekaaokselle", "suurista parkkipaikoista" tulee "suuria viheralueita", "pirstoutumisesta" "naapuruus", "jakautumisesta risteysten vuoksi" tulee "vaihteleva asuin- ja työaluekokonaisuus" tms.

Ongelmateesejä käsittelemme samoin. Ilmauksesta "liikenne ja kadut pirstovat alueen ja tuhoavat inhimilliset yhteydenpitomahdollisuudet" tulee "inhimilliset yhteydenpitomahdollisuudet määräävät, miltä liikenne ja kadut alueella käyttävät".

Kivoriihi - ideoiden kokoaminen

Kivoriihessä (brainstorm = aivomyrsky) lähestymme vastustamassa ongelman ratkaisua ottamalla huomioon kaikkien osallistujien spontaanit niin todenmukaiset kuin epärealistiset ehdotukset kooten ne välittömästi seinälehdille. Toisten kommenttien päähänpistojen kritisointi on kiellettyä. Jokaisen voi tuoda esiin ehdotuksensa ja irralliset ideansa

vaikka ne kuullostaisivat kuinka kummallisilta. Tarpeellisuuden luomiseksi voimme kuvitella esimerkiksi ne olemme täydellisen itseriittoisia, kukaan ei häiritse tai nostata meitä. Ryhmänä voimme nyt järjestää kaiken täydellisesti mieleemme mukaan.

Kaikkien ehdotusten esilläolo seinälehdillä virittää tässä jatkuvasti uusia ideoita; mielle yhtymiä pulpahtelee epätavallisia näkökulmia ja kytkentöjä syntyy. Osallistuvalla välillä tapahtuu intensiivistä ja vastavuoroista oivallustamista mielikuvituksen välitystä. Usein joku mukanaolijoista innostuu sellaiseen ideavyöryyn, että hän tartuttaa sen toisiin kannustaa heidätkin väikkymään. Puolesta tunnissa voi rota yli sata ratkaisuvinkkiä.

Esimerkki 1: Tuumakokoelma teemasta "Toisenlainen poliisi"

Kuinka poikkeavat kuvitelmat voivat murtautua esiin, ilmii eräästä tulevaisuusverstasesimerkistä. Mukana oli poliisiliiniläisiä varsin asiallisia poliisikoulun oppilaita. Kun johdattelun keskustelun aikana, "järjestyksen ylläpitäjä", edelleen kannattivat tavallisia ojentavia menetelmiä näyttivät heidän toiveensa ja poliisi-ihanteensa heidän myöhemmin täysin toisennäköisiltä: "Kansalaisten ei pitäisi tulla luokseni toimistoon. Minä menen heidän luokseen." "Käskemisen sijasta on kysyttävä, mistä kenkä puristaa." "Kaikkien poliisien tulisi elää osa vuodesta normaaleissa kansalaisina ilman asemaa ja uniformua." "Mieluiten ei liikuttava tuntemattomana, kuten Harun Al Rashid, jolla voisi oppia, mitä ihmiset todella haluavat." "Myös päätöksissä tekevät virheitä." "Käskyt voivat olla vääriä." "Asiamattomina lontoolaisten bobbien tapaan." "Mellakka on sika, mutta minä olen ihminen."

Oli hämmästyttävää kuinka poliisioppilaiden kasvoniilmi ja asenno tulivat rennoiksi heidän kuvitellessaan. Unohtunut tai tukahdutetut aikomukset löydettiin ja koettiin uudelleen.

Esimerkki 2: Tuumakokoelma teemasta "Liikennesaureus"

Tässä yhteydessä on valaisevaa tarkastella myös sen kansalaisryhmän ideakoostetta, joka positiiviseksi käännettyinä ongelmateesillään "Ihmiset ovat etusijalla autoihin (katuihin, parkkipaikkoihin ja risteyksiin) nähden" asettui asuinalueensa autotulvaa vastaan:

leikki- ja tapaamispaikkoja talojen edustoille
kadut vihreiksi: istutukset, hedelmätarhat, mahdollisuudet juosta paljain jaloin
vain polkupyöriä, ilmaispyöriä, riksa-palvelu vanhemmille
katukahviloita ja ravintoloita, rauhaa, saastumatonta ilmaa, lepopaikkoja
tiloja näyttämöille, kahluualtaita, luistinratoja, julisteleineitä, vapaita puhujakorokkeita
"rullaavia jalkakäytäviä", riippukiskokuljetus, sähköiset miniautot
kansalaisten puoteja, joissa jokainen voi myydä ja vaihtaa mitä haluaa
neuvontapaikkoja, joista voi löytää kuuntelijan ja auttajan

katujen kaventaminen rakentamalla jalankulkukäytävät keskelle; liian nopeasti ajavia autoja jarruttamaan vaahdokumiseiniä

jalankulku-, rullaluistin- ja pyörätiet
julkisivuista tehdään vaihtelevampia ja kirjavia, suurempi arkkitehtoninen idearikkaus
vesitiet, puro tien laidalla, forelliallas
talojen välissä olevien alueiden persoonallinen muotoilu
aluedemokratia

katutapahtumat, filmiesityksiä ulkona tai kauppoissa
hyppylaitteet liikennekatujen ylittämiseksi - uunien rakentaminen, leivän leivonta — ylipäätään työskentely ja uuden oppiminen kaduilla

valmiuspörssi: oppi- ja opetustarjouksia
näyttelyitä, musiikkia, konsertteja

kontaktipaikkoja, katuinformaatiota (historiaa-, ongelmapuhelin

tempaukset kuten "Omaperäinen talo", "Vuorovaikutuksellinen taloyhteisö", "Kaikki hoitavat ja istuttavat puun"
katujen uusiminen paikoiksi, joissa haluaa asua ja elää.

Kuvitelmien valinta pisteäänestyksellä - tuumapankki

Emme voi lähteä kehittelemään kaikkia tuumia - meidän valittava. Kysymys kuuluu: mitä uudistuksia toivomme asuinalueellemme? Mitkä ehdotukset haluaisimme näin toteutettuina?

Voimme käyttää samoja menetelmiä kuin ongelmahetkeissä, siis joko "pisteäänestystä" tai "otsikointia".

Kyseinen kansalaisryhmä valitsi "pisteäänestyksen" nostavien kuvitelmiä valitsemiseksi. Osoittautui, että ne, jotka valittiin yhdistää. Näin saatiin tuumayhdistelmistä suurimman pistesumman oli koonnut "Katu- ja puistoalueiden laadun rikastuttaminen". Siihen liittyen ensiarvoisiksi pidettiin:

1. Paikkoja näyttämöille, kahluualtaita, luistinratoja, julistetelineitä, vapaita puhujapöytäjä; katukahviloita ja vintoloita, rauhaa, saastumatonta ilmaa, virkistystiloja; vauvat polkupyöräliikennettä, ilmaispyöriä, riksapalvelua vammaisille.
2. Katujen kaventaminen rakentamalla niiden keskelle viiksejä; liian nopeasti ajavia autoja hillitsemään vauhtomureksia.
3. Tempauksia kuten "Omaperäinen talo"
4. Katujen uusiminen haluttaviksi asua ja elää

Kun tällaisessa valinnassa aina on tärkeitä ehdotuksia, jotka jäävät ulkopuolelle, on ryhmän oltava tarkkana ettei ne häviä. Siksi suosittelemme, että kuvitelma-avainnointiin kootaan tuumapankki, johon myöhemmin voidaan aina tulla.

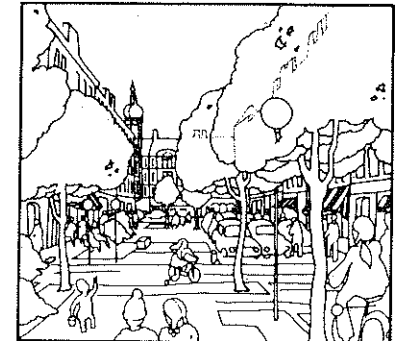
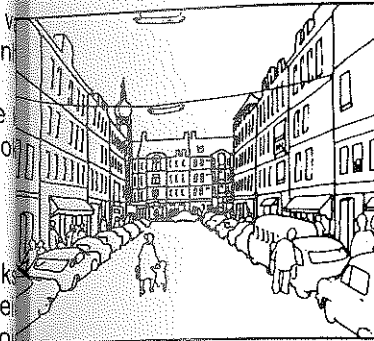
Vaihetulos: Tuumayhdistelmät

Mikäli aika on vähissä, mielikuvitusvaihe voidaan lopettaa siihen että kuvitelmat — teemakokonaisuuksiksi yhdistettyinä — asetetaan tärkeysjärjestykseen. Mutta tällainen pistys olkoon poikkeus, sillä olennaisinta tässä vaiheessa on kuvitella ja maalaila omasta näkökulmasta toivottu muuttuuta: On pyrittävä luomaan "utooppinen suunnitelma".

Vaihetulos: utooppinen suunnitelma

Lähtökohdaksi otamme valitut teemakokonaisuudet.

nemmissä ryhmissä (korkeintaan kymmenen henkeä) valitsimme "utooppisia luonnoksia" joissa toivekuvia hahmotetaan keskinäisissä yhteyksissään, ehkäpä vielä täsmennettynä painavalla hanke-ehdotuksella. "Liikennesaaneeraus"-esimerkin kansalaisryhmä ei tietenkään käsitellyt mitään tahansa katuja, vaan se keskittyi ihanne-esityksessään todelliseen katuun omalla asuinalueellaan, (katuun nimeltä Untertorstrasse). Harkitessamme kuinka parhaiten voisimme tulla tehtävään, ehdotti eräs osallistujista, että laatisimme piirustukset kadusta sellaisena kuin se nyt on ja sellaisena kuin se voisi olla. Innostuneena ryhmä laati unelmakadun "Untertorstrasse" (ks. kuvaa seuraavalla sivulla).

Untertorstrasse miltä se nyt näyttää...

...ja miltä se voisi näyttää

- paikkoja, joissa kansalaiset voivat toteuttaa itseään
- leikkipaikkoja lapsille
- pyöräilijävyöhyke, autot on tungettu sivuun
- istutuksia, puita, kaivoja
- musiikki- ja teatterilava
- kansalais- ja nuorisotalo, joissa neuvontapaikka ja toivekabinetti

Ohjaajan tehtävät

Tässä vaiheessa vetäjällä on kaksi tärkeää tehtävää:

1. Hänen on tarmokkaasti puututtava surkeankuuluisaan

ilmaisuun "Ei se käy, se on liian järjetöntä", sillä tämän kaltaiset huomautukset katkaisevat kaikki yritykset murtautua ulos totutusta ajattelusta.

2. Hänen on oltava koko ajan valmis innostamaan, asemaan kysymyksiä ja tekemään uusia aloitteita.

Erityisen tärkeää on, ettei hän väsy kuuntelemaan ja keskustamaan, sillä prosessin alkaessa esitetään yleensä vain vähän perinteisiä ehdotuksia, asioita joista on kuultu tai luettu. Tämä kliseiden esittäminen on kuitenkin välttämätön tavallisten käsitysten purkamiseksi. "Tulevaisuuden liikennettä" käsittelevässä tulevaisuusverstaassa putkahtaa välttämättä aluksi esiin sähköautot ja liukuradat, "työn organisointia" käsittelevä versta ei pääse alkuun ilman ehdotuksia stressin vähentämiseksi ja yksitoikkoisuuden poistamiseksi, vaikka ne itse asiassa eivät olekaan ilmausta uudesta. Käsiteltäessä "terveys"-teemaa voimmentarvijoita, että "ennaltaehkäisevä lääketiede" ja vaatimattavasti ravitsemuksesta" tullaan mainitsemaan.

Todella omaperäiset tuumat kehkeytyvät vasta ajan mittaan. Ja siinä ohjaajan tai yksittäisen osallistujan vaikutus on merkitykseltään ratkaiseva: se, että mukana on joku, joka koko ajan rohkaisee, täsmentää ja jaksaa kannustaa ja auttaa mielikuvituksen vapauttamisessa. Vaikka tähän ei olekaan erityisiä ohjeita, on kuitenkin muutama vinkki, joiden avulla onnistumisen mahdollisuus on suurempi, kun aiheena on mielikuvitus, esimerkiksi "liikenne":
"Tosi hyvä - tuo meluton yhden miehen koneesi! Mihin sitä itse asiassa käyttäisit?"
"Sillä voin lentää yli kaiken ja välttää niin liikennetukon kuin punaiset valotkin."
"Olisiko niiden välttämiseksi muita mahdollisuuksia?"

esimerkiksi "toisenlainen työ":

"Lyhyempien työpäivien sijaan palkallinen sapattiviikko kahden vuoden välein."

"Ja mitä sitten tekisit?"

"Yrittäisin löytää sen, mitä haluaisin tehdä"

"Mitä esimerkiksi?"

esimerkiksi "terveys"

"Että voisin puhua avoimesti kaikesta mistä joka päivä olen huolissani."

"Että voi siis puhua muiden kanssa?"

"Kaikesta."

"Todellako kaikesta?"

Aivoriihen säännöt

Aivoriihen onnistumiseksi on neljä perussääntöä, joita ehdottomasti on noudatettava. Ne on laatinut Alex F. Osborn, joka on myös kehittänyt tämän mielikuvitukseen ja intuitiiviseen menetelmään.

1. Kritiikin aika on vasta myöhemmin. On pidättäydyttävä kritiikistä kaikenlaisesta arvostelusta esiintulevia ideoita kohtaan. Kielteellisiä kommentteja ovat ilmaukset kuten: "Ei käy...", "Siihen ei ole aivan mahdollista...", "Aivan liian teoreettista...", "Kuullostaa tosin kauniilta, mutta...", "Pötyä..." jne. On myös vältettävä anteeksipyyntiä, jota ei pidä käyttää. Korulauseita kuten: "On tietysti aikaa vievää, mutta...", "Etkö usko, että olisi mahdollista...", "Voi hyvin olla, ettei tämä ole mitään erityistä..." jne.

2. On yritettävä antaa ajatusten lentää. Mitä uhkarohkeampia päähänpistot ovat, sen parempi. On helpompi saada ideoita korkealta kuin pinnalta, joten on suositeltavaa mennä korkealle.

3. Mahdollisimman paljon ehdotuksia. Mitä enemmän ehdotuksia, sitä suuremmat mahdollisuudet täysosumalle.

4. Kaikkien on yritettävä lähteä mukaan esitettyihin ideoihin, yhdistellen niitä toisiinsa, punoen eteenpäin ja parantamalla niitä.

Yhteenveto - Kuvitteluvaihe

Tavoite

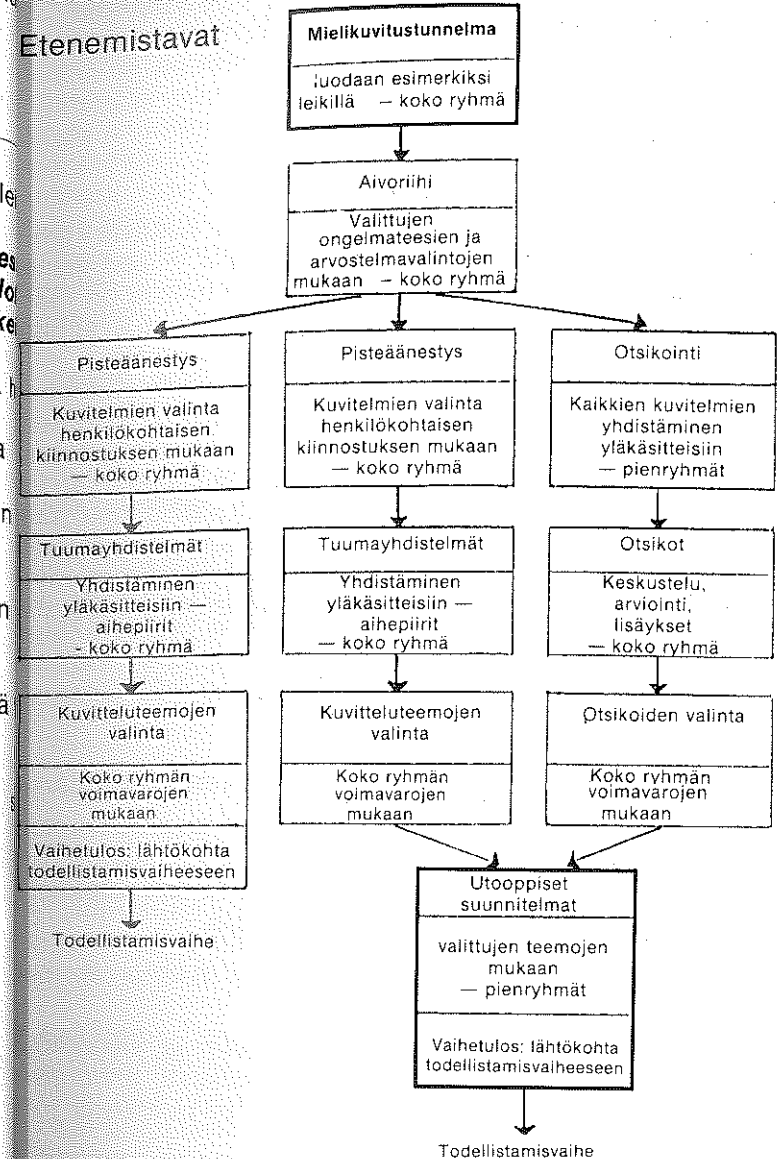
- Ratkaisuehdotusten kehittäminen kriittikkiväitteiden pohjalta kaikin mahdollisin mielikuvituksellisin ja luovin tavoin.
- Utooppisen suunnitelman tai tuumayhdistelmien kehittäminen.

- Tuumapankki ehdotuksista, joita ensi vaiheessa ei luokitella työstämään.

Toimintatapa

- Kuvittelulle otollisen tunnelman luominen ryhmässä leikkimielisellä tai miellyttävän ympäristön avulla.
- **Aivoriihimenetelmän käyttäminen, jotta rentoutuneena ja avoimessa ilmapiirissä loihdittaisiin esiin mahdollisimman paljon ideoita, ehdotuksia ja toiveita. Tärkeimmiksi pelisääntöjä ovat:**
 - kaikille ideoille sijaa - ovatpa ne kuinka mielettömiä tahansa
 - ideoiden ei välttämättä tarvitse olla toteutuskelpoisia
 - ehdotusten määrä käy laadun edelle
 - kaikkia ideoita on muiden voitava — ja niitä tuleekin muuttaa tai täydentää
 - kenelläkään ei ole omistusoikeutta mihinkään ideaan
 - toisten ideoiden arvosteleminen on kiellettyä
 - logikalle ja järjelle on aika myöhemmin.
 - On välttävää, ettei kuvitteluilmapiiriä pilata kritiikillä keskustelulla toteutettavuudesta.
 - Samat säännöt kuin "ongelmavaiheessa":
 - a) asioiden esittäminen lyhyesti, korkeintaan 30:ssä sekunnissa
 - b) esitysten visualisoiminen avainsanoina
 - c) osallistujien aktivointi
 - d) vaihtelu yhteisistuntojen ja pienryhmien välillä.

Etenemistavat

Todellistamisvaihe

Todellisuusshokki

Todellistamisvaiheessa verstaan osanottajat kokevat kuilun toiveidensa ja niiden toteutusehtojen välillä — sen välillä, minkä pitäisi olla mahdollista, ja sen mikä todella on mahdollista. Tämän vastakkainasettelun avulla he alkavat hahmottaa yhteiskunnallisia riippuvuuksia ja yhteyksiä.

Mielikuvitusta tarvitaan nyt — kriittisen keskustelun ohella — yhtä paljon kuin utooppisia suunnitelmia tehtäessä, sillä on löydettävä mahdollisimman paljon uusia ja epätavallisia keinoja ja kiertoteitä. Vain sellaisten avulla voidaan toisinaan saada valtion ja elinkeinoelämän vallanpitäjät poikemaan säännöistään tai suunnitelmistaan kansalaisten tarpeiden hyväksi. Usein tällaiset edistysaskeleet myös osoittavat perustavan laatuisten, radikaalien lainmuutosten välttämättömyyden.

Todellistamisvaiheen kulku

Lähtökohdaksi tälle vaiheelle otetaan mielikuvitusvaiheen tulokset (utooppinen suunnitelma tai kuvitelmateemat tuumayhdistelmineen). Meidän on nyt käytävä läpi tulokset ja valikoitava toteuttamiskelpoisia ehdotuksia.

Tässä prosessissa on kolme askelta:

1. Utooppisen suunnitelman, ehdotuksien ja keksintöjen toteutusmahdollisuuksia on seikkaperäisesti *arvioitava* olemassaolevien edellytysten mukaan — tai puitteissa, jotka on ensin luotava. Voidaanko ne jo panna käyntiin? Onko jo olemassa todellisia toivotun suunnan mukaisia yrityksiä? Minkälaisia esteitä ne ovat kohdanneet? Minkälainen vastustus on voitettava? Miten amattiväki, tiedemiehet ja poliitikot arvioivat ehdotusten mahdollisuuksia?

2. Ryhmän on nyt arvioitava vastaukset näihin kysymyksiin ja selvitettävä, minkälaisia muutoksia alkuperäisiin tavoitteisiin se on valmis hyväksymään. Tämän jälkeen sen on päätettävä *menettelytavoista* (strategiasta).

Mistä ehdottomasti on pidettävä kiinni? Miten ainakin on meneteltävä, jotta edes jotakin hankkeesta pelastuisi? Minkälaisia poliittisia ja taloudellisia edellytyksiä on oltava? Onko mahdollisia tukijoita — yhteistyökumppaneita tai liittolaisia — näköpiirissä? Onko astuttava avoimesti esiin vai toimittava niin pitkään kuin mahdollista julkisuuden ulkopuolella?

3. Mikäli ryhmä todella on vakavissaan, se uskaltautuu myös ottamaan ensiaskeleet *toimintaan*. Tämä tahtoo sanoa, että se on valmis aloittamaan hankkeen, yrityksen tai kokeilun, jossa se yksityiskohtia myöten muotoilee ja testaa uusia ideoitaan, ehdotuksiaan ja unelmiaan.

Mitä tällaisessa yrityksessä on asetettava tavoitteeksi? Miten se on rahoitettavissa? Ketkä toimintaan lähtevät ja kuinka paljon se vaatii? Miten hankkeelle saadaan julkisuutta? Mitä vastatoimia on odotettavissa ja miten ne kohdataan? Mitä hankkeen varmistamiseksi on tehtävissä?

Arvioinnin mahdollisuuksia

Mielikuvitusvaiheessa esitettyjen ideoiden ja juolahdusten asettaminen kyseenalaiseksi on kiellettyä. Nyt sitävästoin kritiikki saa liikkua vapaasti. Nyt joudumme kasvotusten todellisuuden kanssa. Kuvittelun tuloksia voidaan arvioida ja seuloa eri tavoin:

- Esitämme ”utooppisen suunnitelmamme” poliitikoille ja asiantuntijoille ja pyydämme heidän arvioitaan: mitkä ideat he hylkäsivät heti - ja mitkä he katsoisivat tarkemman punnitsemisen arvoisiksi?
- Etsimme asiantuntemusta ja tietoa - esimerkiksi tutustumalla tietokirjallisuuteen, vieraillemalla sellaisten ihmisten luona, jotka toimivat kyseisellä alueella, esittämällä tiedusteluja viranomaisille ja vetämällä mukaan ammattiväkeä.

- Systematisoimme tavoitteemme: Käymme ne läpi lause lauseelta, huomioimme kaikki tärkeät ehdotukset ja kirjoitamme ne pitkäksi listaksi. Jos meillä on tietoa hankkeista tai kokeiluista, jotka liittyvät yksittäisiin kohtiin listalla, kirjoitamme ne näiden viereen. Ne voivat ehkä antaa meille virikkeitä siitä, miten me itse voimme toimia ratkaisuehdotuksemme hyväksi. Tarkoitus ei siis ole, että alkaisimme matkia niitä. Voimme käyttää niitä oman työskentelymme innoittajina uuden luomiseksi.

Ohessa on lainaus eräästä tällaisesta systemoinnista. Se on peräisin verstaasta, jossa teemana oli "Elämän ja työn yhteenliittäminen".

Keksinnöt	Orastavia toteutuksia
Asiantuntijat jakavat kokemustaan edelleen.	Työn kierto käsityöläisyhteisössä — vaihtoehtoinen alustajalista
Yhteisöllinen työ ja elämä	Tuotanto- ja maaseutuyhteisöt, asuinyhteisöt
"Paskaduuni" on erityinen kunnia	—
Toiminnallisesti hahmotettavat elin- ja työyhteisöt	Kollektiivit ja "vapaa-alueet" (USA:ssa: Twin Oaks, The Farm, Euroopassa: Christiania, Findhorn jne.
Kukka-mallin mukainen maaseutukylä	—
Elämän omavaraisuus (ts. itseriittoisuus, -huoltavuus, -hallinnollisuus, autarkia)	—

Kun tällainen lista on laadittu, käydään se läpi ja yliviivataan ne ehdotukset, jotka tässä tilanteessa tuntuvat ryhmästä liian epärealistisilta tai jotka eivät tunnu jatkotyöstämisen arvoisilta. Jäljelle jääneet toimintaideat ovat lähtökohtana keskustelulle menettelytavoista ja toteuttamisaskelista. Mikäli aika on vähissä, voidaan myös *pisteäänestysmenetelmää* käyttää. Mikäli toimitaan kuvitelmateemojen pohjalta, voidaan pisteet jakaa suoraan eri tunnuksille. Jos taas

kyse on utooppisista luonnoksista, pyydetään kutakin osallistujaa sanomaan, mille esityksen piirteistä hän antaa eniten painoa.

Esimerkki *kuvitelmateemasta*: "Liikennesaneeraus"-kansalaisryhmä päätti alkaa toimia "ilmaiset polkupyörät yhteisöomistuksessa" -idean kanssa. Toiselle sijalle tuli "julisteleineitä ja vapaita puhujakorokkeita" ja sen kehittämistä varten perustettiin myös ryhmä.

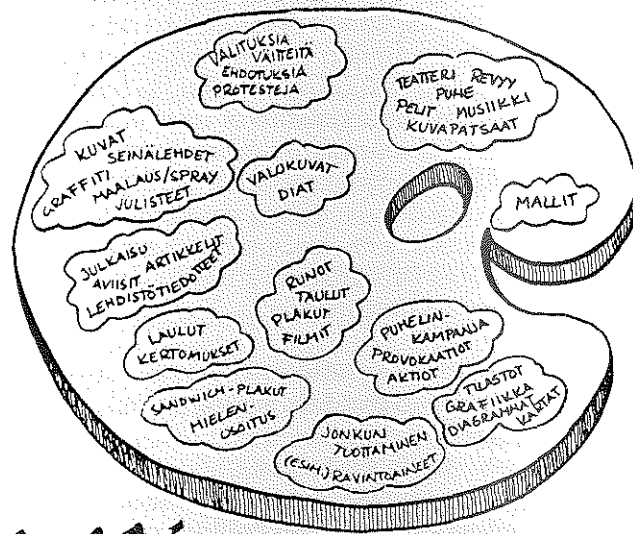
Esimerkki *utooppisesta luonnoksesta*: Ryhmä valitsi kohdan "pyöräilijävyöhyke, autojen tunkeminen takaisin". Eri-tyistä painoa pantiin käytännön ehdotuksille liikenteen saneeraamiseksi.

Tulokset

Kun toteuttaviksi aiottuja tavoitteita tällä tavoin on täsmennetty, mietitään luovasti ja mielikuvituksekskaasti, kuinka niiden hyväksi voidaan toimia. Se tehdään parhaiten pienryhmissä. Lopuksi kaikki verstaaseen osallistuneet keskustelevat yhdessä ryhmien ehdotuksista, yrittäen järjestää ne alustavaksi toimintasuunnitelmaksi tai hankeluonnokseksi. Ajan puutteessa näin pitkälle ei useinkaan päästä. Tällöin on tyydyttävä kokoamaan vaatimuksista luettelo, jota voidaan käyttää eri yhteyksissä tai jonka pohjalta toimintaa myöhemmin jatketaan. Tässä on esimerkki vaatimusluettelosta, joka koottiin tulevaisuusverstaasta, jonka teemana oli "mahdollisuudet vaikuttaa suunnitteluun ja uuden tekniikan käyttöönottoon konttoreissa":

- projektiryhmät kehittelevät vastaehdotuksia yrityksen ehdotuksille, joissa korostuvat lainsäädännölliset ja taloudelliset ongelmat
- (kriittiset) tiedemiehet/ohjelmoijat työskentelevät yhdessä ammattiyhdistysten/työntekijöiden kanssa
- konttorityön taylorisointi/taylorismi = suunnittelu- ja toteutustyön jyrkkä erottaminen, on estettävä, rinnastuksia kehitykselle tuotantoelämässä, vastatoimenpiteet ajoissa

- korkeampi ammattitaidon laatu, työn sisällön parantamisen korostaminen
- projektiryhmien ja yritysneuvostojen yhteistyö
- sopimusten teko yritysten kanssa
- lakisääteisten osallistumismahdollisuuksien laajentaminen taloudellisessa päätöksenteossa
- uuden tekniikan käyttöönottamisen ei pidä merkitä työpaikkojen lakkauttamista
- tieteen on suunnattava käytäntöään tarpeiden mukaan, yhteyteen ihmisten kanssa
- vain selvästi hahmotettavia systeemejä on kehitettävä
- tietokoneiden käyttötapaa on muutettava ottamaan huomioon niiden yhteiskunnalliset vaikutukset
- niin työntekijöitä kuin johtajakin on valistettava yksityiskohtaisemmin jo varhaisemmassa vaiheessa
- insinöörien/tietojenkäsittelijöiden kouluttaminen sosiaaliseen vastuuseen ja tietoisuuteen
- tutkimukseen ja tekniikkaan suunnattavista valtionvaroista päätösvalta riippumattomille asiantuntijoille
- tutkimusvarat on sijoitettava konkreettisiin toiminnallisiin tehtäviin.

Paletti
etenemistavoista

eli: Kuinka voimme esittää verstaustyön tulokset itsellemme ja muille...

Toiminnan jatkaminen

Päätetäänpä verstaas miten tahansa, on joidenkin innostuneiden osallistujien tai ohjaajien huolehdittava, että ajatukset jatkotoimenpiteistä kirjataan muistiin ja lähetetään kaikille osallistujille. Tässä yhteydessä on myös muistettava pyytää heitä kommentoimaan ehdotuksia sekä ilmoittamaan, mikäli he ovat kiinnostuneita uudesta tapaamisesta. Jos ryhmän toiminta lähtee liikkeelle ja jatkuu, syntyy "jatkuva verstaas", toimintahanke, projekti, jossa tulevaisuusverstaas eri vaiheita voidaan toistuvasti käyttää eteen tulevien esteiden ylittämiseksi.

Ohjaajan rooli - ajankäytön ongelmia

Ajan niukkuus on tyypillistä useimmille tulevaisuusverstaaille

ja se tuottaa ongelmia erityisesti todellistamisvaiheessa. Hallittu ajankäyttö on verstaas loppuvaiheita ajatellen ratkaisevaa. Siksi ohjaaja älköön arstelko jännittäviensä keskustelujen katkaisemista, jotta aikataulussa pysyttäisiin. Hänen on tietenkin perusteltava puuttumisensa tilanteeseen toistamalla, mikä koko vaiheen tavoitteena on, ja muistuttamalla, että tavalla tai toisella on yllettävä käytännön ehdotuksiin. Kaikissa tilanteissa verstaas ohjaajan on tehtävä kaikkensa sen eteen, ettei lopussa seisota tyhjin käsin, vaan että esitettävänä todellakin on yhteinen tuote - vaikka se olisikin epätäydellinen, väliaikainen ja luonnosmainen. Mutta keskustelun katkaisemista ja seuraavaan vaiheeseen siirtymistä koskevan päätöksen on aina oltava ryhmän oma.

Jos todellistamisvaihetta varten on varattu kolme tuntia, on siitä "arvioinnille" varattava noin 45 minuuttia, "strategian valintaan" noin 30 minuuttia ja "toimintahankkeille" noin 60 minuuttia. Muu aika on siirtymävaihetta, taukoja tai varalla. Nämä ajankäyttöohjeet ovat vain suosituksia. Käytännössä kunkin ryhmän temperamenti ja dynamiikka aiheuttaa muutoksia suuntaan tai toiseen, vieden ryhmän esimerkiksi tiukkoihin strategiapohdintoihin tai edestakaisin keskusteluihin strategian ja toimintatapojen välillä.

Esimerkki: Verstaan lopettaminen

Siitä miten tulevaisuusverstaan loppuvaihe voi sujua esitämmme kuvauksen kasvatustieteiden opiskelijoiden kanssa pidetystä verstaasta. Kuvitteluteemakseen he olivat valinneet "Ihmisten väliset suhteet". Todellistamisvaiheessa toimintaideaksi valittiin "huumori, ilo, hauskanpito, nauru".

Tämän aihepiiriin konkretisoimiseksi he laativat kysymyksen: miten seminaareissa olisi hauskaa, miten saisimme niihin enemmän huumoria? Heidän vastauksensa:

- seminaarin aloittaminen leikillä tai pelillä;
- tilan koristeleminen kukilla ja sisustaminen toisin, istuminen latioilla;
- työn järjestäminen niin, että se torjuu rutiinien syntymistä;
- lopettamalla seminaarien pitäminen;
- esitelmät sketseinä, filmeinä, kuunnelmina;
- rutiinin jatkuva murtaminen (tunnustelevaa "hapuilua kaikilla raajoilla");
- totuttujen puitteiden räjäyttämisen uskaltamalla tehdä itsekin jotain;
- tilannekohtaisten tunteiden ilmaiseminen avoimesti;
- luopuminen kaiken ottamisesta liian vakavasti - voitaisiin ottaa esimerkiksi käyttöön "hovinarri", seminaarinarri;
- seminaarin pitäminen erilaisilla paikoilla: ulkona, uimahallissa jne;
- lähtemällä ulos syömään yhdessä; oppimalla tuntemaan toiset, myös henkilökohtaisemmin;
- kaikkien aloitteellisuus johonkin; esim. kutsumalla osallistujia kotiin, ottamalla jotakin mukaan seminaariin, jonkin yhdessä tehtäväksi sopivan jutun esittäminen (esim. kasvien tai puun istuttaminen ja hoitaminen).

Näitä ehdotuksia keksittäessä alettiin keskustella myös niiden toteuttamismahdollisuuksia. Eipä aikaakaan kun jo esitettiin menettelyehdotuksia ja tehtiin uusia vaatimuksia: seminaarien pitäisi olla dynaamisempia ja pyrkiä ajan-kohtaisuuteen; erityinen "kritiikkinurkka" ja ilmoitustaulu uutisille ja viesteille; seminaarien ei pidä käsitellä vain aiheita vaan hahmottaa yhteyksiä; ulospäinsuuntautuvien semi-

naariprojektien valmistaminen.

Keskusteltuaan edestä ja takaa ihmisten välisten suhteiden parantamisen tavoista seminaareissa ryhmä tunnusti: on tehtävä jotakin, pelkät kauniit ideat eivät auta. Mutta mitä pitäisi sitten tehdä? Sekään ei ollut helppoa — spontaaneja huomioita lukuunottamatta. Eräs nainen esim. kertoi haluavansa uudistaa opetustaan tekemällä siitä henkilökohtaisempaa, ja eräs mies halusi pitää jonkin seminaarinsa tulevaisuusverstaana. Yleinen hämillisyys oli vallalla. Tavanomaiset epäilyt nousivat pinnalle. Yksittäinen ihminen ei yliopistoissa voi vaikuttaa lisääntyvään pirstoutuneisuuteen ja eristymiseen. Seminaareihin tulevat juuri kaikki "mammanpojat", opettajat ovat vanhoillisia. Sitä, joka provosoi ja tekee tempauksia, ei oteta vakavasti vaan hänet tehdään naurunalaiseksi.

Näistä epäilyistä huolimatta kaikki olivat yksimielisiä siitä, että jotakin piti tapahtua — muutoin yliopistoihin voitaisiin aivan hyvin kirjoittaa sisään robotteja. Ryhmän oli yritettävä yhdessä tehdä jotakin, esimerkiksi ilmoittautumalla samaan seminaariin ja toteuttamalla siinä ystävällisyyttä, huumoria ja inhimillisyyttä.

Menestymisen kriteereitä

Tulevaisuusverstaan menestystä ei tietenkään tule arvioida vain niiden hanke-ehdotusten ja vaatimusten perusteella joita se tuottaa, vaan myös sillä perusteella, millaisia jälkiä se jättää osallistujien mieliin ja käyttäytymiseen.

Ryhmässä syntyy usein todellinen euforia, autuus: suunnitelmia laaditaan ja tavoitejulistuksia kehitellään. On kuin muuriin viimein olisi murrettu aukko josta siintäisi uusi horisontti. Se on unohtumaton kokemus. Voi olla turhauttavaa, että unelma on niin kaukana todellisuudesta, mutta siitä ei enää noin vain luovu kun on koko olemuksessaan tuntenut että toisinkin voisi olla.

On olennainen ero siinä, saako kuvitelmansa paremmista oloista kirjoja lukemalla, esitelmää kuulemalla tai filmejä näkemällä — vai tapahtuuko se yhdessä muiden kanssa, elävässä keskusteluyhteydessä omia käsityksiä luomalla.

Omatekoiisiin suunnitelmiin kiinnytään kuin omiin lapsiin ja niiden puolesta myös taistellaan. Jos lait, valtarakenteet

tai "objektiiviset olosuhteet" estävät niiden toteutumista, aletaan etsiä liikkumatilaa ja kiertoteitä, jotka sittenkin tekisivät mahdolliseksi sen, mikä "ei ole tehtävissä". Ja entä jos se sittenkään ei onnistu? Siinä tapauksessa moni tulevaisuusverstaan osanottaja, vaikka hän tähän asti olisi ollut "epäpoliittinen", on valmis henkilökohtaisesti toimimaan tarpeellisten, perustavanlaatuisien muutosten puolesta.

Yhteenveto - Todellistamisvaihe

Tavoite

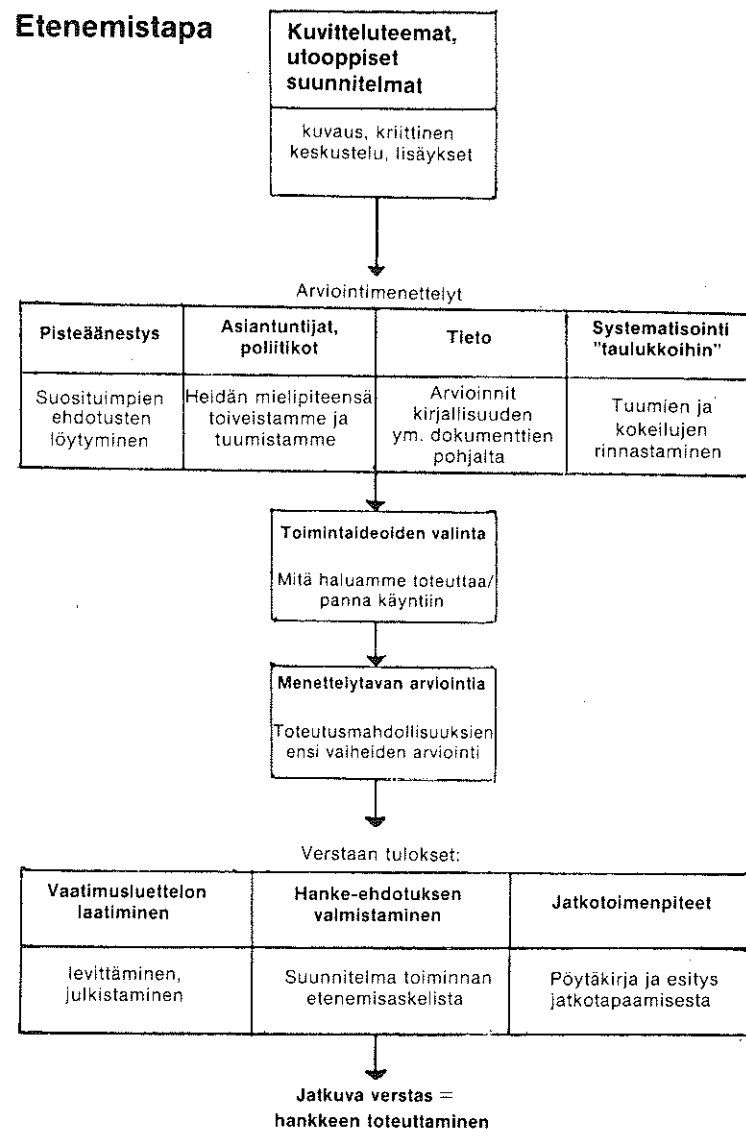
- Arvioida utooppisten suunnitelmien tai tuumaluetteloiden ehdotusten toteutusmahdollisuuksia asettamalla ne vastatusten todellisuuden ehtojen kanssa. Strateginen selvitys siitä, mitä on tehtävä, sekä ensimmäiset toiminnalliset askeleet toteuttamisen suuntaan.
- Hankkeen ja todellisuuden välisen kuilun kokeminen sekä yhteiskunnallisten ja taloudellisten kytkentöjen tunnistaminen — politisoituminen.
- Tulevaisuusverstaan päättäminen mahdollisuuksien mukaan johonkin hankkeeseen tai tempaukseen.

Työtapa

- Ryhmän mielikuviutus polttoaineena, esim. aivoriihi strategiasta ja toiminnasta.
- Olennaisen tiedon etsiminen, asiantuntijoiden vetäminen mukaan, tutustumiskäynnit vastaavankaltaisissa hankkeissa.
- Samat säännöt kuin "arvosteluvaiheessa":

- a) on ilmaistava itseään lyhyesti, ei yli 30:n sekunnin puheenvuoroja,
- b) esitysten kirjaaminen näkyville avainsanoina,
- c) osallistumisen kannustaminen,
- d) yhteisten kokoontumisten ja pienryhmien vaihtelu.

Etenemistapa

IV.

Kuinka osallistujat muuttuvat

Mikä edistää - mikä estää

Olemme nähneet, kuinka tulevaisuusverstaassa askel askeleelta punnitsemme nykyistä, epätyytyttävää tilannetta ihannekuvitelmiämme vasten, ja mietimme toteuttamismahdollisuuksia vasta sen jälkeen kun olemme hahmotelleet tulevaisuutta sellaisena kuin sitä itse haluamme. Jotta tämä prosessi sujuisi niin hyvin kuin mahdollista, olisi seuraavia asioita pidettävä mielessä:
Paikan, jossa verstaas pidetään, on oltava miellyttävä ja rauhallinen; siellä on myös oltava mahdollisuus työskennellä pienryhmissä.

- On huolehdittava tarvikkeista ja virvokkeista.
- Erityisesti alkuvaiheessa on tärkeitä, ettei pidetä liikaa kiirettä; on oltava aikaa keskinäisen luottamuksen syntymiselle.
- Kaikki kolme vaihetta on käytävä läpi ainakin pääpiirteisään, mutta muutoin verstaan eteneminen saa heijastaa verstaan omaa kehitystä.
- Ongelmavaiheessa on vältettävä periaatekeskusteluja niin pitkälle kuin mahdollista ja on pidettävä kiinni siitä, että esitykset muotoillaan avainsanoiksi.
- Mielikuvitusvaiheessa on keskeistä ylläpitää leppoisaa tunnelmaa ja huolehtia siitä, ettei toteutusmahdollisuuksilla aleta spekuloida.
- Toteutusmahdollisuuksia arvioitaessa on etsittävä asiantuntevaa tukea — muttei niin, että ehdotukset heti kaatuvat epärealistisina.
- Toteutusten keksimiseksi on yhdistettävä kaikki saatavil-

la oleva kuvittelukapasiteetti.

- On tärkeää että jotkut ovat valmiita jatkamaan ryhmän tekemien ehdotusten kehittelyä — mahdollisuuksien mukaan niin pitkälle, että saadaan aikaiseksi hanke tai tempaus.
- On huolehdittava siitä, että toiminnan etenemisestä kerrotaan jatkuvasti — ei vain ryhmän sisällä vaan myös laajemmassa julkisuudessa.

Olemme jo useampaan kertaan viitanneet siihen, että työ tulevaisuusverstaassa jättää jälkensä osallistujiin, ainakin se aiheuttaa jälkimietteitä ja uusia kysymyksiä. Erityisesti olemme kiinnittäneet huomiota seuraaviin vaikutuksiin:

Kuinka työ tulevaisuusverstaassa voi vaikuttaa:

- *Mitä erilaisimmista kokemus- ja elinympäristöistä tulevat ihmiset pääsevät kosketuksiin keskenään;*
- *keskinäinen ymmärrys paranee, osallistujat tutustuvat toisiinsa henkilökohtaisesti;*
- *paneudutaan syvästi päällekkäisiin ongelmiin;*
- *tullaan tietoisiksi omasta elämäntilanteesta ja olosuhteista;*
- *tapahtuu politisoitumista;*
- *suhtautuminen omakohtaiseen toimintaan muuttuu;*
- *vastakkainasettelujen sijasta etsitään yhdistäviä tekijöitä;*
- *tehdään töitä yhteisymmärryksen aikaansaamiseksi;*
- *syntyy tunne yhteenkuuluvuudesta ja eristäytyminen murtuu;*
- *syntyy halu osallistua jonkin tekemiseen;*
- *tunnustetaan rajat oman tahdon totetutumiselle;*
- *ryhmän innostunut tunnelma tempaa mukaansa ja sytyttää;*
- *yhdessä miettimisen ja kehittämisen kokemus vahvistaa toivoa;*
- *ajatusten ja mielikuvituksen päästäminen vapaasti virtaamaan virkistää myös tulevaisuusverstaan ulkopuolella - "utopiaeuforia";*
- *tukahdutetut voimat ja kyvyt pääsevät liikkeelle;*
- *omanarvontunto vahvistuu;*

- *uusia näkökulmia ja mahdollisuuksia tulee esiin;*
- *paneutuminen yhteiskunnallisiin ongelmiin on huomattavasti intensiivisempää kuin perinteisissä seminaareissa ja tapaamisissa;*
- *luottamus omiin voimiin vahvistuu;*
- *epätavallisia ja yllättäviä ongelmanratkaisutapoja löydetään;*
- *ystävällinen, sopusointuisa vuorovaikutus ja toisille avautuminen sekä tavoitteellisen toiminnan aikaansaama mielihyvä vaikuttavat terapauttisesti.*

Tämä näkymä verstastyön mahdollisiin myönteisiin vaikutuksiin viittaa siihen, ettei tulevaisuusverstaita pidä nähdä vain yhtenä uutena ongelmanratkaisumenetelmänä. Sillä voi olla seurauksia, jotka yltyvät kauas yli hetkellisen yhteistyön, jotka vaikuttavat henkilökohtaiseen elämäntapaan ja saattavat aktiiviseen toimintaan muutosten aikaansaamiseksi.

- Tietysti voi myös ilmaantua vaikeuksia, joita on pyrittävä torjumaan niin aikaisin kuin mahdollista:
- osallistujat eivät pidä kiinni säännöistä — hypätään oikotietä tulevaisuuskeskusteluun;
 - ohjaaja ei löydä oikeaa roolia ryhmässä — auktoriteetti-ongelma;
 - aikarajoitukset häiritsevät tapahtumaa estämällä ideoiden kypsymistä;
 - vaikeudet yhteenveto- ja valintatilanteissa, lähinnä kriittikki- ja mielikuvitusvaiheessa, heijastuvat ryhmän tunnelmaan;
 - ohjaaja ajautuu piiskaajan ja hoputtajan asemaan;
 - vaikeuksia ilmenee sekä utopioiden konkretisoimisessa että toteuttamistoimien kehittämisessä;
 - isoissa ryhmissä on vaikeata pitää vaiheita erillään — arvostelu-, kuvittelu- ja ratkaisuyritykset sekoittuvat;
 - kun joukossa on joitakin, jotka eivät — erityisesti suurissa ryhmissä — pääse ilmaisemaan itseään, syntyy turhautumia;
 - jotkut osallistujat kieltäytyvät itsepintaisesti mielikuvitusmatkailusta;
 - toteuttamiseen liittyviä ongelmia jää ennakoimatta riittämättömän tiedon vuoksi;
 - ”ei se käy” -asenne estää kuvittelua;
 - ryhmädynaamiset ongelmat estävät avoimen ilmapiirin

- syntymistä — kuten jännitteet yhdenmukaisuuden ja erilaisuuden, pedanttisuuden ja anarkismin, löpöttelemisen ja jähkailun välillä.
- verstastyön tuloksia ei seurata.

”Walesa-vaikutus”

Aloittaessamme pitää tulevaisuusverstaita ajattelimme ennenkaikkea luovien voimien leviämisen ja laajenemisen välttämättömyyttä yhteiskunnassa. Miksi tämän vuosisadan nopeasta kehityksestä johtuneet ongelmat jätettäisiin eliitin ratkaistavaksi — ja suuren enemmistön luovat kyvyt jätettäisiin kesannolle?

Tulevaisuusverstaissa sukeltaa kerta toisensa jälkeen esiin persoonallisuuksia, joiden kyvyt ovat tähän asti uinuneet piilossa. Tätä ilmiötä olemme kutsuneet ”Walesa-vaikutukseksi” sen ammattiyhdistysjohtajan mukaan, joka nousi esiin puolalaisten työläisten massoista. Hänen hahmonsä ja kohtalonsä on hyvä esimerkki Matti Meikäläisten yhä aliarvioiduista mahdollisuuksista, oivalluskyyvyistä ja toimintavalmiuksista.

Samaa voidaan sanoa monen naisenkin elämästä — esimerkkeinä englantilainen kansantaloustieteilijä Hazel Henderson ja irlantilainen vapaustaistelija Bernadette Devlin. Tavalliset tutkinto- ja valintamenetelmät eivät auttaneet heitä millään tavoin ja silti he kykenivät kehittämään kykyjään mitä parhaiten saavuttaen myös julkista tunnustusta.

Tulevaisuusverstaissa lähdetään liikkeelle yhteisistä kosketuskohdista, joiden vahvistaminen innostaa yhteistyöhön ja luo perustan luovien voimien käyttämiselle. Tämä ei tietenkään tarkoita henkilökohtaisten mielipiteiden ja poliittisten näkemysten syrjintää. Ne liitetään verstaaseen myönteisellä tavalla: ne tasoittuvat ryhmän äänestyksissä ja punoutuvat rakentavasti mukaan todellistamisvaiheeseen.

Epätavallista ei ole sekään, että yhteinen työ edesauttaa politisoitumista. Ihmiset, jotka kokevat tullessaan loukatuksi omaan välittömään elämänalueeseensa kohdistuvan ja heistä piittaamattoman toiminnan takia, kerääntyvät yhteen ja alkavat paneutua tilanteeseen perusteellisesti - esimerkiksi hyväkuntoisten asuintalojen purkaminen tai tehtaan

sulkeminen. He tutkivat suunnitelmia, paneutuvat lainsäädäntöön, kuulevat päätöksentekijöitä — ja tämä panee käyntiin oppimisprosessin, joka saa yhteiskunnalliset ja poliittiset kytkennät paremmin näkyville. He alkavat puhua itse — omista käsityksistään ja vaatimuksistaan. Omanarvontunto pääsee kehittymään, kun he huomaavat kykenevänsä tekemään rakentavia suunnitelmia — ja samalla otamaan ensi askelia mielekkäämmän elämän suuntaan.

Sietämättömien olosuhteiden selvittäminen ja korvaaminen vastaehdotuksilla virittää pyrkimyksiä muutoksiin. Tulevaisuusverstaalle ominainen etenemistapa kannustaa ihmisiä määrätietoiseen toimintaan parannusten ja myös perusteellisempien muutosten puolesta. Vastarintaan asettumisen tunnustaminen ei vain vapauta aggressioita vaan myös mielikuvitusta — esimerkiksi kun kansalaisryhmät tekevät vaihtoehtoisia suunnitelmia tai kun nuoret työttömät perustavat yhteisöllisesti johdettuja yrityksiä. On syntynyt lukemattomia "oman avun aloitteita", joissa mielikuvituksella ja improvisaatiolla voitetaan eteen kasautuneet esteet. Tällä tavoin tulevaisuusverstaista voi tulla voimanlähteitä kaikille mahdollisille yhteiskunnallisille liikkeille.

Kuinka päästä kielettömyydestä

Tulevaisuusverstaat eivät vapauta vain aavistamattomia yhteisiä voimia — osallistujat kokevat rikastuvansa myös omakohtaisesti. "Toisenlaisia työmuotoja" käsitellessä verstaassa pidimme juuri hengähdystaukoa mielikuvitusvaiheessa kun eräs nainen katkaisi hiljaisuuden. Hän sanoi: "Niin, anteeksi, minulla on sellainen olo, että jotain minun on sanottava. En tiedä, miltä teistä tuntuu, mutta minusta ... minusta ei ole vuosikausiin tuntunut niin hyvältä kuin parin viime tunnin aikana. Niin, se minun vain oli saatava sanottuksi."

Siitä purkautui keskustelu, joka osoitti muiden tuntevan samoin. Kuitenkin he vasta nyt havaitsivat suhtautuvansa toisiinsa toisin kuin ennen vastaavankaltaisissa tilanteissa. Heidän mielestään verstaat oli edennyt hämmästyttävän sopuisuuteen: aggressiot ja ennakkoluulot sekä epämiellyttävät vastakkainasettelut olivat häipyneet. Eräs nainen oli

tuntenut että rento ja ystävällinen ilmapiiri oli suorastaan lahjoittanut hänelle siivet; kaikki olivat vetäneet yhtä köyttä ja lausuneet estoitta kritiikkinsä, käsityksensä ja ideansa ilman perinteistä valtataistelua.

Monet osallistujat ihmettelevät eri kokemus- ja ammatti-taustoista tulevien henkilöiden hedelmällistä yhteistyötä. Eräs korkea-arvoinen kunnallinen virkamies kertoi kerran: "Minun on myönnettävä, että alussa esittelykierroksen aikana minulla oli epäilyni. Olin vähällä lähteä pois samantien. Miten tämä voisi sujua, kun intressit ovat niin epäyhteensäiset! Ja nyt olen aivan poissa tolaltani." Hänen ryhmänsä tapasi erään lomakurssin puitteissa ja joukko oli todella kirjava. Vierit vieressä istuivat kauppias ja opiskelija, ay-sihtööri ja kotiäiti, konttoriapulainen ja professori sekä työtön latoja ja konttoripäällikkö.

Tämän tyytyväisyyden ja yksimielisyyden syynä on leppoisa ja tavanomaisesta poikkeava tapa, jolla ongelmanasetteluihin tartutaan. Sen sijaan että itsekukin pyrkisi asemiin erityistietoihin ja arvovaltaansa vedoten, tulevaisuusverstaassa edetään toista tietä: Mikään ei päde varmasti ja peruuttamattomasti, vaan kaikki ottavat osaa ongelmanasetteluun omien näkökulmiensa ja henkilökohtaisten kokemustensa pohjalta, ennenkuin yhdessä — ensin mielikuvitusta käyttäen ja sitten todellisuuteen peilaten — tutkitaan ratkaisumahdollisuuksia. Olennaista on, etteivät yksittäishenkilöt pääse hallitsevasti esiin. Sen sijaan koko ryhmä yrittää yhdessä valmistaa näkemyksiä tavoittelemisen arvoisten vaihtoehtojen löytämiseksi. Kaikilla osallistujilla on siksi yleisesti ottaen yhtäläiset mahdollisuudet. Puhumaan tottunut ei siten ilman muuta voi vaientaa muita, sillä hänen on myös pitäydyttävä pelisäännöissä ja ilmaistava itseään lyhyesti, niin pitkälle kuin mahdollista, avainsanoilla. Toisaalta taas epävarmat, jotka vastaavissa tilanteissa usein ovat arkoja, voivat helpommin saada ajatuksensa sanoiksi, koska avainsanojen esittäminen ei ole yhtä vaativaa kuin kokonaisten puheenvuorojen muotoilu ja täsmentäminen.

Vasta vähän kerrassaan olemme oppineet, että tulevaisuusverstaan ohjaajan pitää olla kärsivällinen ja eläytyvä. Tavallisesti se ei ole helppoa intellektuelleille. He ovat tottuneet ilmaisemaan ajatuksensa nopeasti, selkeinä ja täsmällisinä esityksinä. Mutta kielellisellä valmiudella ei ole ainoastaan myönteisiä puolia. Vähemmän harjaantuneisiin

se vaikuttaa usein niin raskaasti, että he kokevat kielellistä avuttomuutta eivätkä siksi uskalla sanoa mitään.

Tulevaisuusverstaissa on siksi ensiarvoista "kielettömien" kannustaminen ilmaisemaan itseään. Se on verstaan ohjaajan tärkeimpiä tehtäviä. Hänen on tehtävä selväksi, että sanottu sisältö on muotoa tärkeämpi, että änkyttäen ja sammaltaen sanottu voi osoittautua huomattavasti hyödyllisemmäksi kuin itsevarmasti ja hyvin muotoillusti esitetty. Ohjaajan on pidettävä esikuvanaan Sokratesta, joka piti itseään "kätilönä" toisten ajattelulle.

Vasta sitten kun kaikki osallistujat huomaavat, että he saavat ohjaajan ja muiden "koulutettumpien" täyden hyväksynnän, uskaltavat he astua esiin itsensä, eivät vain tunnettuja mielipiteitä toistaen vaan täysin omia ajatuksiaan ja ideoitaan esittäen.

Erään tulevaisuusverstaan jälkeen — teemana oli "työn tekeminen toisin" — Fohnsdorfissa, eräässä pienessä kylässä Steirmarkissa Itävallassa, jossa pääasiallisena toimeentulon lähteenä ollut hiilikaivos oli muutamaa vuotta aiemmin suljettu, kuulumme seuraavanlaisia huomioita: "Lopultakin tapasin jonkun, joka kuunteli minua!" "Toimitsijat eivät koskaan sallineet meidän sanoa mitään. Mutta nyt puhumme me!"

Jo etukäteen olivat paikallisen ammattiyhdistyksen luottamusmiehet selvästi aavistaneet nämä reaktiot. He yrittivät nimittäin ensin estää jäseniensä osallistumisen tulevaisuusverstaaseen. Kun tämä epäonnistui, viralliset edustajat yrittivät vakuuttaa meitä, että olisi ajan tuhlausta kuunnella näitä "mykkiä" ihmisiä; kaikki "kunnon väki" oli jo aikoja sitten valittu luottamustehtäviin. Mutta pidimme itsepintaisesti kiinni siitä, että näillä "mykillä" olisi edes kerran oltava mahdollisuus päästä puhumaan, emmekä luopuneet ajatuksestamme jättää tottuneet puhujat tunnettuine esityksi-neen verstaan ulkopuolelle. Nelituntinen verstaas tuotti 142 ehdotusta, joista monet olivat hyviä ideoita kylän vastaiselle kehittämiselle. Mutta olennaisimpana tuloksena oli ilman muuta selvä ilmapiirin muutos. Alistumisen ja toivottomuuden sijasta vallitsi nyt miltei tulviva innostus, uudelleen aloittamisen tunne. Nujerretut ja pelotellut olivat alkaneet puhua.

Samat säännöt kuin arvosteluvaiheessa.

V .

Mielikuvituksella rutiinia ja alistumista vastaan

Rohkeus "toisinajatteluun"

Kun tulevaisuusverstaiden alkuaikoina joskus kysyimme, mikä ominaisuus oli verstaassa eniten tarpeen, meille vastattiin lähes aina: mielikuviutus. Kerran saimme kuitenkin toisen vastauksen, joka osoittautui syvällisemmäksi ja innostavammaksi. Eräs osallistuja oli nimittäin sitä mieltä, että uusien ratkaisujen ja käsitysten luomisessa oli tärkeintä rohkeus.

Dostojevski on sanonut osuvasti: "Mitä ihminen eniten pelkää: uuden tien kulkemista, oman, ennen lausumattoman sanan sanomista." Ja itse asiassa jokainen poikkeama urautuneista teistä on uhkayritys, tapahtuipa se vaikka vain mielikuvituksessa, koska se vie tuntemattomaan ja ennenkokemattomaan. Siinä on luovuttava arkitodellisuudesta ainakin väliaikaisesti. Tähän hyppyyn uskaltavat vain harvat. Ihmiset pelkäävät että heidät torjutaan tai että he tekevät itsensä naurunalaisiksi.

Se että vanhoista ajatustottumuksista on usein helpompi murtautua yhdessä muiden kanssa kuin yksin, johtuu etupäässä ryhmässä syntyvästä keskinäisestä kannustuksesta ja avusta. Saadakseen yritysmaailman ihmisiä käyttämään mielikuvitustaan aivoriihiseminaareissa amerikkalainen luovuudentutkija Alex F. Osborne korostaa heille, ettei todellisuus pohjaa tarvitse jättää kuin hetkeksi ja että kaikkien ehdotusten käyttökelpoisuus — riippumatta niiden hulluudesta tai osittaisesta epärealistisuudesta — punnitaan välit-

tömästi jälkikäteen. Sillä vain sellaiset ehdotukset ovat tässä yhteydessä hyväksyttäviä, jotka voidaan toteuttaa vallitsevan taloudellisen ja yhteiskunnallisen systeemin puitteissa; kyseessä ovat ts. uudet tuote- ja palvelusideat, jotka eivät uhkaa valtarakenteita.

Vaikka tulevaisuusverstaas — erityisesti mielikuvitusvaiheessa — tukeutuu aivoriihimenetelmään, ero siihen on kuitenkin varsin olennainen. Yhtäältä tämä koskee jo verstaan ensimmäistä vaihetta, joka on yhteiskuntakriittisesti virittynyt ja joka siksi pyrkii täysin päinvastaiseen suuntaan kuin perinteisten aivoriihien yhteiskuntaan sopeutetut harjoitukset: toisaalta tämä koskee kolmatta vaihetta, jossa mahdollisuuksia uudistusten toteuttamiseksi arvioidaan. Sosiaalinen mielikuvitus ei ole sopeutumista. Se tunkeutuu käyttämättömään yhteiskunnalliseen vapaaseen liikkumavaraan ihmisten kesken, täyttää sen uudella elämällä - tai se asettuu muutosehdotuksillaan epätydyttäviä instituutioita vastaan.

Näin rohkeus yhteiskunnallisia ehtoja koskevaan "toisinajatteluun" vaatii rohkeutta myös uudenlaiseen toimintaan. Tätä rohkeutta ei enää johdeta "ulkopuolelta" tai "ylhäältä", vaan se nousee elintärkeästä tarpeesta toteuttaa itsekeksittyjä muutoskehitelmiä.

Ennenkuin käsittelemme tapojen, instutuutioiden ja vallitsevien valtarakenteiden muodostamia ulkoisia esteitä ja keskustelemme niiden ylittämistä, meidän on paneuduttava tähänastista seikkaperäisemmin niihin sisäisiin esteisiin, jotka osallistujien on voitettava. Tämä koskee etupäässä

- estoja mielikuvituksessa,
- alistumista vallitseviin oloihin.

Näitä esteitä, jotka usein häiritsevät tulevaisuusverstaan onnistumista, voidaan vähitellen *lukemalla ja harjoittelemalla* oppia työntämään syrjään. Tässä asiassa lapset voivat olla ensimmäisiä opettajiamme.

Jollette tule lasten kaltaisiksi...

Tiedämme että lapsilla on enemmän mielikuvitusta kuin ai-

kuisilla. Amerikkalaiset luovuudentutkijat ovat jopa yrittäneet mitata tätä eroa määrällisesti. Testeihinsä nojautuen he olettavat, että nelikymmenvuotiailla on keskimäärin vain kaksi prosenttia jäljellä niistä luovista kyvyistä, joita viisivuotias voi kehittää.

Psykologit (Parness ja Lovenfeld USA:ssa, Landau Israelissa, Wollschläger Länsi-Saksassa, de Bono Englannissa) ovat osoittaneet, kuinka lasten myötäsyttyiset kyvyt ajatella ja luoda uutta häviävät vähitellen, kun heidät sopeutetaan todellisuuteen. Ranskalainen sosiaalipsykologi Gérard Mendel vaatii lasten vapauttamista sellaisesta vanhempien "siirtomaavallasta", joka sukupolvesta toiseen jatkuvana autoritaarisuutena estää lapsia käyttämästä ja kehittämästä mielikuvitustaan — mikä tuottaa vahinkoa paitsi yksilöille myös koko yhteiskunnalle. Eugen Bruno (Darmstadt, Länsi-Saksa) ja Simon Nicholson (Open University, Englanti) ovat kokeilleet nuorten mielikuvituksen hyväksikäyttöä konkreettisissa kaupunkisuunnittelutehtävissä. Nuorten esitykset "kansalaisystävälliseksi suunnitelmaksi" Meerbuschissa (Länsi-Saksassa) sekä "Ottawan tulevaisuuden keksimisestä" (Kanadassa) osoittautuivat myös päteviksi — vanhemmat kansalaiset eivät niitä kuitenkaan hyväksyneet.

Bruno kertoo kokemuksistaan:

"Toivoimme, että lapsista leviäisi spontaanisuus ja naivius, joka tarttuisi myös myös suunnittelukeskuksen aikuihin. Tällaisessa ilmapiirissä heidän suhtautumistapansa ei ehkä olisi niin tavanomaisen kielteinen vaan he saattaisivat antaa omankin mielikuvituksensa leikkiä. Silloinkin kun lapset eivät olleet paikalla, vaikuttivat heidän kaikkialla seinillä roikkuvat piirustuksensa suunnittelukeskuksen ilmapiiriin. Vain harvat valittivat lasten läsnäolosta! Mutta nämä valitukset paljastivat, miten läpinäkyvillä, osin surkeilla perusteilla olisi pitänyt syrjäyttää lasten oikeutetut intressit asumiskelpoiseen kaupunkiin. Lapset muka sotkivat paikkaa, suunnittelukeskus "ei ole mikään lastentarha", oli "mahdotonta keskittyä työhön" (tulokset osoittavat päinvastaita!, "tännehan voisivat sitten tulla ketkä tahansa lapset...") Tärkeämpi, vaikkei sen ystävällisempi, oli kaupunginarkkitehdin vastaväite: "Sittenhan tästä paikasta sanottaisiin — mitä muuten jo kuuleekin kadulla — että tämä on lähinnä lastentarha".

Myös Nicholsonin oli puolustauduttava sitä vastaan, että

lasten osallistumista tulevaisuutta koskevien suunnitelmien laadintaan aliarvioitiin tai että se torjuttiin. Ja mikä olennaista, arvostelun syynä ei ollut näiden suunnitelmien järjettomuus vaan niiden radikaalisuus. Hän korostaa nuorten kykyä suunnitella uusia instituutioita ja purkaa vanhoja. Sen sijaan, että aikuiset ja valtaapitävät pelkäävät muutoksia uhkana arvoasemalle, lapsille muutokset olivat itsestään selviä elämän edellytyksiä.

Lopulta de Bono yritti soveltaa lasten mielikuvitusta konkreettisten kohteiden lisäksi myös sosiaalisten keksintöjen kehittelyyn. Hän pohti, voisivatko viiden ja kahdentoista ikävuoden välillä olevat nuoret olla omaperäisempiä kuin ammattilaiset tähän asti ovat olleet — etsittäessä ratkaisuja ikivanhaan ja usein räjähdysalttiiseen ongelmaan joka johtuu rotujen, kansakuntien ja ideologioiden välisistä jännitteistä.

Hän esitti kysymyksen tavalla, joka sopi lapsille: "Näyttäkää, kuinka saisitte kissan ja koiran lopettamaan tappelemisen?" Lasten sanallisesti tai piirroksin esittämiä vastauksia hän arvioi seuraavasti: "Mielestäni lapset osoittivat parempaa psykologista ymmärrystä kuin poliitikot tähän mennessä. Toisin kuin aikuiset, jotka ovat täysin menettäneet tämän kyvyn, lapset pystyvät tarkastelemaan asioita ja tilanteita aivan uudella tavalla. He pyrkivät koko ajan parhaaseen ja järkevimpään ratkaisuun."

Niinpä yhdellekään lapsista ei tullut mieleen ratkaista "koira ja kissa" -sotaa sillä tavalla, jolla valtiomiehet tavallisesti pyrkivät konflikteja ratkaisemaan, nimittäin uhkauksilla, vaatimuksilla ja rankaisuille. Sen sijaan he vetosivat molempien osapuolten omaan etuun osoittamalla niille, että niillä olisi suuremmat mahdollisuudet saaliiseen (lähinnä ruokaan), mikäli ne päättäisivät toimia yhdessä. Toisena lähestymistapana olivat ideat siitä, kuinka taistelevat osapuolet saataisiin kiinnostumaan jostakin muusta ja sota siten loppumaan. "Lapset ovat selvillä siitä, että taistelu on usein pitkästyksen tulosta", kirjoittaa de Bono, "ja että taistelu on monille ihmisille ainoa heidän tuntemansa tie johonkin kiinnostavaan ja jännittävään."

Lapset esittivät myös joukon hauskoja ja epätavallisia ideoita kuinka koira ja kissa voisivat oppia tuntemaan toisensa paremmin. Niinpä esimerkiksi 10-vuotias Clova Stuart-Hamilton ehdotti: "Koira voidellaan kissanruoalla ja kis-

sa koiranruoalla, jolloin ne alkavat nuolla toisiaan ja tulevat ystäviksi."

Tutkiessaan taiteilijoiden näkemyksen syvällisyyttä teki psykoanalyttisesti suuntautunut esteetikko Anton Ehrenzweig havaintoja siitä, kuinka lasten vielä tuore havainnointi- ja ajattelutapa voi olla aikuisiin nähden ylivertainen. Hänen mielestään lapsi taiteilijassa merkitsee kykyä käsittää yhteyksiä, joihin keskitason aikuinen — eriytyneemmällä ajattelullaan ja enempien kokemusten painon alla — ei enää pysty. Hänen mielestään lasten tapa tarttua todellisuuteen on sama kuin suurilla maalareilla ja kuvanveistäjillä. Heidän havaintonsa eivät ehkä päde kaikissa yksityiskohdissaan, mutta olennaisen tavoittamisessa heidän käsityskykynsä nousee kirkkaasti aikuisten heikompien visioiden yläpuolelle.

I am holding the cat and the dog nose
to nose and strocing them

Leikki arki ajattelun ylittäjänä

Tulevaisuusverstaan osanottajat voivat hyödyntää tietoa lasten mielikuvituksen ylivertauudesta yrittämällä vakavasta päämäärästään huolimatta antaa toiminnalleen leikinomaisen luonteen. Leikissä myös aikuinen voi kokeilla

kaikenlaista, mikä todellisuudessa "ei käy"; hän voi esittää erilaisia rooleja ja rankaisematta keksiä mitä tahansa mielettöntä. Ei ole sattuma, että erilaiset pelit ja leikit* — läheisen piirin seuraleikeistä miljoonia katsojia kiehtovaan jalkapalloon — ovat päässeet suosioon aikana, jolloin ihmiset ovat niin monien lähes ylitsepääsemättömien pakkojen alaisia. Pelaamalla tai katsomossa jännäämällä voi paeta toiseen maailmaan, jossa hetkeksi unohtuu vaikea tai vastenmielinen todellisuus.

Tulevaisuusverstaassa ei kuitenkaan ole kysymys tarkoituksettomasta todellisuudenpaosta, vaan sen tutkimisesta, miten todellisuus on muutettavissa. Tavoittelemme toisin sanoen vakavaa, tarkoituksenmukaista leikkiä, mikä tuo mukanaan rasitteita. Kun verstaas suuntautuu kuitenkin todellisiin olosuhteisiin, ihmiset aristelevat kevytmielisyyttä, vastuuttomuutta ja taivastelua — vaikka vain ajatusleikkinä.

Tällaisten vaikeuksien voittamiseksi voidaan menetellä niin että kootaan ideoita tulevaisuutta koskevaan taiteelliseen tai runolliseen esitykseen, seikkailukertomukseen tai vaikka scifi-tarinaan. Kuten tunnettua, kirjallisuudessa ja kuvataiteessa, näyttämöllä ja elokuvassa on mahdottoman esittäminen sallittu. Juuri sosiaalisissa hätä- ja pakkotilanteissa tällaisilla "tulevaisuustarinoilla" voi olla huomattava terapeutin vaikutus, ja lisäksi ne voivat tuottaa merkittäviä luovia ideoita.

Niinpä poliittiset pakolaiset, jotka toisen maailmansodan aikana olivat sveitsiläisessä vankilassa, kertoivat toisilleen joka ilta tarinaa, jota he jatkuvasti sepittivät ja jossa he itse esittivät pääosia. Siinä he antoivat potkut vankilanjohtajalle, sulkivat vanginvartijat leiriin ja kaappasivat itse johdon, muuttaakseen vankilajärjestyksen sellaiseksi että vankeja ei kohdeltaisi pahantekijöinä vaan ihmisinä, jotka ovat joutuneet kärsimään. Tällä tavoin syntyi joukko uudistusideoita, joita eräs paikallaollut Jugoslavian entisen presidentin Titon läheinen ystävä, sittemmin toi esille maansa rikoslaista käydyssä keskustelussa.

Toista vakavaa leikkiä kokeilivat Lontoolaisen Mankind 2000 -seuran jäsenet suunnitellessaan kansainvälistä näytelyä, jonka piti osoittaa konkreettisten suunnitelmien ja mallien avulla, mitä kaikkea voitaisiin saada aikaan jos sotilaalliset miljardibudjetit käytettäisiin rauhanomaisiin tarkoituksiin. Kuviteltu aseistariisuntakilpailu tuotti inhimillisen

kehityksen kannalta hämmästyttäviä näkymiä. Näyttelyvieraiden joukossa olevia realisteja varten kokeiltiin vuosittaisen puolustusmenojen vähentämistä 30 %:lla. Näinkin vaatimaton budjettisiirto osoitti selvästi, että aseistus ja armeijat käyttämättöminäkin estävät periaatteessa mahdollisen paremman tulevaisuuden pelkästään siksi, että ne nielevät voimavarat, jotka tekisivät tällaisen kehityksen mahdolliseksi.

Uusien roolien esittäminen

Berliiniläinen Klaus Dette on väitöskirjatyössään keksinyt kiehtovan leikin, joka voi tuottaa epätavallisia ideoita. Olemme olleet hänen "skenaario-suunnittelupelissään" mukana joitakin kertoja ja nuo hetket yhdessä hänen oppilaittensa kanssa ovat olleet henkisesti antoisimpia kokemuksiamme.

Peli alkoi varsin realistisesti sellaisen polttavan ongelman määrittämisestä, johon toivoimme löytävämme uusia ratkaisuja. Aihepiiri, joka jo 70-luvun puolivälissä askarrutti nuorten ihmisten mieltä, oli epävarmuus sopivan työn saamisesta opintojen jälkeen. Oli odotettavissa että esim. 30% opiskelijoista ei saisi opintoja vastaavaa työpaikkaa. Lopulta saimme idean, että niiden työnhakijoiden, jotka eivät saisi paikkaa, olisi keksittävä itselleen uusi ja samalla tarpeellinen ammatti. Tästä kehkeytyi seuraava ajatus: jo koulussa, ammatillisessa opetuksessa ja yliopistoissa olisi kehitettävä kykyä keksiä täysin uusia ammatteja, esim. oppiaineissa kuten "työn muotoilu" tai "ammatinkehittely".

Tämän yllättävän idean löysimme aika erikoisella tavalla. Ensin kaikkien leikkijöiden oli tehtävä jokin mielikuvitus-hahmo käsillä olevista arkiesineistä kuten askeista, nauhoista, rasioista, lehtileikkeistä, paperinpaloista jne. Nämä esineet asetettiin sitten dreijalevyille, jonka jälkeen "taideteoksille" annettiin mielleyhtymien mukaan sopivat nimitykset.

36 nimitystä ehdotettiin ja numeroitiin: "Nooan Arkista" "Viimeiseen jälkeen" ja "Tupruavasta savupiipusta" "Kuun-

ravintolaan". Näiden omalaatuisten nimikkeiden mukaan jokaiselle osallistujalle arvottiin rooli, jota hänen oli esitettävä sen jälkeen keskustelussa. Werner oli "Häät", Raadiger "Avaruuskatse", Klaus "Tulevaisuuden liikennemerkki", Peter "Räjähdyks" ja Bob "Mies laatikossa".

Jokaisen oli määriteltävä roolinsa. "Avaruuskatse" julisti: "Päämääräni on nähdä läpi kaiken — läpi ajan ja tilan. Enkä halua vain nähdä vaan myös itse toimia ja muuttua." "Mies laatikossa" sanoi haluavansa vapautua pakkotilanteestaan toivoen väljempää liikkumatilaa. Hän yritti päästä ansasta kutsumalla apua tai "omilla kuvittelusuorituksillaan". Ja kun "Räjähdyks" selitti haluavansa "kärjistää tilanteita niin pitkälle, että ne välttämättä ajautuvat räjähdykseen", jolloin "ristiriita ratkeaa voimalla ja väkivallalla", esitteli "Häät" itsensä välittäjäksi ja "Liikennemerkki" järjestyksenpitäjäksi. "Autoilijoita, jotka eivät minua huomaa, rangaistaan".

Uudenlainen roolikeskustelu oli antoisa, sillä osallistujien oli vapauduttava normaalisti esittämistään rooleista ja näkökannoista ja omaksuttava sen sijaan asemat, jotka eivät olleet heille tuttuja. Myös muunlaisissa suunnittelupeleissä on vastaavia piirteitä, mutta niissä käytetään uusina rooleina enimmäkseen tunnettuja hahmoja, kuten esimerkiksi "pormestaria", "kaupunginvaltuuston jäsentä", "tehtailijaa", "toimihenkilöä" tai "työtöntä", joita jäljitellään. Mutta se joka yrittää esittää mielikuvitusolentoa, toimii normaalista poikkeavasti ja käyttää myös mielikuvitustaan, vaikka hän inhimillistäisikin olennon yhdistämällä sen tuttuihin yhteiskunnallisiin rooleihin ja käyttäytymistapoihin.

Ratkaisevaa on — mikä muuten pätee myös muihin luovuustutkimuksissa viimeisen kolmen vuosikymmenen aikana kehitettyihin menetelmiin — että yritetään

- **edes hetkeksi hylätä todellisuuden asettamat pakot ja rajoitukset**
- **murtaa muurit, jotka estävät uusia horisontteja näkömäästä,**
- **katkoa kahleet, joihin arkipäivä sitoo mielikuvituksen.**

Luovuustreenit - eräs uusi "voimistelulaji"

Kesannolle jääneitä, mutta jokaisessa ihmisessä piileviä ky-

kyjä realiteetit ylittävään ajatteluun voidaan harjoittaa ja vahvistaa samalla tavoin kuin ruumiillisiakin voimia, joiden riutumista yritämme estää voimistelemalla ja urheilemalla. Viime vuosisadalla useimmat pudistelivat päätään, kun ensimmäiset urheilun harrastajat ilmaantuivat. Sitä vastoin tänä päivänä ovat urheilukentillä treenaavat, voimistelevat tai katuja pitkin hölkkäävät miehet ja naiset mielestämme aivan normaaleja — kaiken lisäksi pidämme tällaista toimintaa välttämättömänä tässä ruumiillisuudelle muuten vieraassa sivilisaatiossa. Sen sijaan mielikuvitusta vahvistavat harjoitukset tuntuvat yhä vieläkin turhilta, elleivät suorastaan mieltömiltä. Ja kuitenkin sellaiset harjoitukset olisivat juuri nyky maailmassa ehdottoman tarpeellisia. Sillä tällä tavalla voitaisiin elvyttää henkiset voimat, jotka manipulaatio ja kullutusasenne ovat riuduttaneet mutta joista olemme polttavien ongelmien aikaan erityisen riippuvaisia.

Useimmat ihmiset kykenevät paljon enempään kuin itse uskovat. Eräs modernin luovuustutkimuksen ratkaisevia löytöjä on, etteivät vain nerokkaat ja hyvälahjaiset ole luovia, vaan sitä ovat pohjimmiltaan kaikki, joskin eri asteisesti. Sveitsiläinen astrofyysikko Fritz Zwicky väittää jopa että "jokainen on nero!" Tämä on jo kärjistys, mutta perustaltaan se on myönnettävä oikeaksi.

Vasta tällä vuosisadalla on aloitettu inhimillisen luovuuden systemaattinen tutkiminen. Se on tuottanut joukon lähestymistapoja, joita voitaisiin soveltaa myös harjoitettaessa luovaa ajattelua yhteiskunnallisia ratkaisuja ja sosiaalisia keksintöjä silmällä pitäen.

Systemaattisen ideoinnin monenlaiset, kokeillut menetelmät ovat jaettavissa kahteen periaatteessa erilaiseen luokkaan. Seuraavassa olemme esimerkinomaisesti liittäneet menetelmien yhteyteen sulkeissa avainsanoja aihepiiristä "tulevaisuuden asumismuodot".

1. Loogiset menetelmät

Ongelmia käsitellään yrittäen

- a) systematisoida niitä (esim. liikenne. asukkaiden lukumäärä, rakennustyyppit, maantieteellinen sijainti, istutukset ja kasvillisuus, kulttuuriset mahdollisuudet jne.).
- b) hajoittaa ne yksitellen alkutekijöihinsä ja yhdistämällä nämä uudelleen. (Mikä olisi tuloksena, jos esimerkiksi liikenne ja istutukset yhdistettäisiin? — "Vihreät kadut".)

- c) suurennella niitä aina todennäköisen rajoille asti. (Miltä esimerkiksi 50 miljoonan asukkaan kaupunki näyttäisi?)
 d) kääntää ne vastakohtikseen eli kumota päälaelleen (ks. alla olevaa seikkaperäisempää esitystä).

2. Intuiitiiviset menetelmät

Niillä pyritään todellisuuskäsityksen rationaalisten puitteiden murtamiseen

- a) unenomaisella mielleyhtymiä herättävällä kuvittelulla (uivat, lentävät kaupungit?).
 b) etsimällä vastaavia ja rinnasteisia ilmiöitä muilta kulttuurin tai elämän alueilta sekä yrittämällä liittää niitä ratkaistavaan ongelmaan (ks. allaolevaa seikkaperäisempää esitystä).
 c) ottamalla kimmokkeiksi sattumanvaraisia asioita tai ärsykesanoja (esim. matkalippu: olisiko busseista tehtävä asuntoja ja junista kulkevia asuntoloita opintomatkoille?)
 d) keksimällä hulluja ja epärealistisia ideoita (eläinkaupunki, keinotekoinen rauniokaupunki varoitukseksi sodasta).

Sosiaalisen mielikuvituksen käyttöä ajatellen voitaisiin edelleen lisätä:

3. Kriittiset menetelmät

Niissä epäilyä käytetään rakentavana tekijänä tietyissä vaiheissa, kun

- a) aikaisempia tapahtumia tarkastellaan kriittisesti, esim. kysymällä: "Mitä olisi tapahtunut, jos historia olisi kulkenut toisin?" (Jos esimerkiksi ensimmäisen maailmansodan jälkeen olisi perustettu maailmanhallitus.)
 b) vallitsevia oloja tutkitaan heikkoja paikkoja osoittamalla ja niihin porautumalla tai kärjistämällä vallitsevia tendenssejä mahdollisuuksiin asti (kaupunkiliikenteen ruuhkautuminen koko päiväksi, kerrostalojen hissit käyttökelvottomina, keskimääräisen huonekoon puolittaminen tai jakaminen neljään, katumelun kasvaminen täysin sietämättömäksi)
 c) ratkaisuehdotuksien yksipuolisuutta, ristiriitaisuuksia ja

ajallisia ehtoja punnitaan (tuottaako pien- ja rivitaloasutus eristäytymistä ja yksinäisyyttä; tulevatko aurinkotalot liian lämpimiksi?).

Jos kävisimme kaikki nämä menetelmät tässä läpi yksityiskohtaisesti, kirjan puitteet ratkeaisivat. Haluamme kuitenkin parilla esimerkillä havainnollistaa, kuinka kuvitteluharjoituksilla voi saavuttaa poikkeavia ja uusia näkemyksiä. Olemme valinneet aihepiiriksi "asuinolosuhteet" (erityisesti kaupungissa), mutta ehdotamme, että lukijat itse kokeilevat jotain vastaavaa aihepiiriä kuten "työ", "kasvatus", "energi-anhuolto", "vapaa-aika" tms).

Esimerkkejä luovuusmenetelmistä

(1) Kokeilkaamme ensin loogista menetelmää, nimittäin "asioiden kääntämistä päälaelleen" vertaamalla olemassaolevia kaupunkimaisia asumismuotoja niiden suoriin vasta-kohtiin.

Vallitseva	Vastakkainen
rajoittamaton määrä ihmisiä	rajoitettu asukasluku
kiinteät rakennukset	siirrettävät ja tilapäiset rakennukset, uivat tai lentävät korttelit
kerrostalorakentaminen	yhden kerroksen tai maanalaiset rakennukset
lyhytaikainen rakennustyö	pitkäaikainen ja perusteellinen rakennustyö, parempi laatu ja nopeasta korkotuotosta luopuminen
vähäinen kasvillisuus ja luonnonmukaisuus	luontoon sopeutuvuus; biologiset materiaalit; paljon istutuksia

rakentaminen linjoihin ja suorakulmisiin ryhmiin	rakennusten sijoittuminen epäsäännöllisesti; ei tilaa nopealle läpikulku-liikenteelle; pyöreitä, soikeita ja monikulmaisia rakennuksia
rumat uudisrakennukset ja lähiöt	kauniiden rakennusten palkitseminen ja avustaminen; kirjavat ja maalatut talot; viihtyisiä tapaamispaikkoja; vanhojen rakennusten suojeleminen; kansalaistaiteen näyttelyt; puutarhataiteen kilpailut
rungas liikenne (ruuhkaajat)	vähäinen (tai olematon?) liikenne; jalankulkukaupunki tai ainakin -kortteleita
epäterveellisyys (huonot ympäristöolot)	paljon vihreää; happipuhaltimet julkisilla paikoilla; hölkkäkatuja; ennaltaehkäisevää avohoitoa; valistuneiden kansalaisten vahvistama elintarvikkekontrolli
kiire	monia pieniä puistoja, joissa voi levähtää, altaita ja pieniä vesiputouksia; toreja oleskeluun (talvilämpimiä); epätas-mällisyyspäivä
yksinäisyys — anonyymisyys	toisten puhuttelun salliminen (joka ei tätä halua, voi ilmoittaa siitä esim. rintamerkillä); monia tapaamispaikkoja ja keskustelunurkkia, kult-

	tuurikahviloita; kaupunginosajuhlia; asuinyhteisöjä, katulehtiä; tietopörssejä (kansalaistaiteen välittämiseksi)
yhä useampia suurkaupunkeja maailmalla	suurkaupunkien väheneminen; perusteellinen hajasijoitus
(Lukija jatkakoon leikkiä...)	

Listaa ja vastalistaa voitaisiin jatkaa vielä pitkään. Vielä kerran: harjoituksissa on tärkeää, ettei heti kärkeen luoda epävarmuutta kysymällä "Voiko niin tehdä?" tai "Onko se toivottavaa?". Ensi vaiheessa on yksinkertaisesti kyse mahdollisuuksien löytämisestä ja keräämisestä riippumatta siitä, ovatko ne toteutettavia vai eivät; vasta tämän jälkeen niitä voidaan käyttää — kriittisesti ja järkevästi — sosiaalisten keksintöjen ja uusien luomusten raaka-aineena.

Tavallinen itesesensuuri pyrkii vielä pahemmin olemaan tiellä kun käytetään *intuitiivisia menetelmiä*. Yrittäkäämme tukahduttaa se edes hetkeksi. Minkälaisia näkymiä toisenselälle kaupunkiasumiselle avattaisiin esim. käyttämällä analogioita, rinnastamalla?

1. Rinnastuksia luontoon

- Unelmakaupungissa taloja ei rakenneta, ne istutetaan; ne kasvavat biologisten tuotteiden tapaan "talomukuloista", jotka on varustettu kaikilla välttämättömillä itämisedellytyksillä;
- asukkaat lentävät lintujen lailla asuntojen ja työpaikkojen väliä;
- asunnot sijoitetaan pesien lailla suuriin puihin;
- ihmiset kuljettavat aina (puhallettavia?) asuntoja mukanaan kotiloiden tapaan;
- magneettikenttien avulla tehdään näkymättömiä seinä,

- jotka estävät sateen ja tuulen;
- kun ilma kylmenee, asukkailla on enemmän "sulkia", ts. vaatteita, jotka ovat keveitä ja miellyttävämpiä iholle kuin perinteiset.
(Lukija jatkakoon...)

2. Rinnastukset muihin kulttuureihin

Näissä harjoituksissa käsitellään ensisijaisesti inhimillisen yhteiselämän muotoja. Kysymys kuuluu, onko muissa maanosissa elävien heimojen ja kansojen yhteiselämän muodoista jotakin opittavaa. Tämä on yritys kumota tähänastinen käytäntö niin, että *me* haemme kehitysapua kolmannelta maailmasta ja sen paljon vanhemmista kulttuureista.

Tällaisen kokeilun teki eräs tilapäinen ryhmä edellämainitun *Hawaiji 2000* -konferenssin yhteydessä. Kuvernöörin määräämien työryhmien ulkopuolella vanhat ja nuoret osallistujat kokoontuivat pohtimaan, eikö nykyisessä sivilisaatiokriisissä voitaisi hyödyntää polynesianlaisen yhteiskuntasysteemin vuosisataisia periaatteita jotta tulevaisuus olisi inhimillisempi.

Etualalla oli neljä perinteistä avainkäsitettä:

Ohana: Vuorovaikutus ihmisen ja ihmisen, ihmisen ja luonnon sekä elämän ja kuoleman välillä — periaate, johon kuuluu pysyvä ihmisten keskinäinen apu;

Hooponopono: Konfliktien ratkaiseminen yhteisön sisällä siten että "Ohanan" vaatimaa yhteishyvää pidetään arvokkaampana kuin yksittäisten oikeuksia. Itsepäisyyttä ei hyväksytä;

Tabu: Jumalallisia kumoamattomia kieltoja jotka koskevat "Ohanaa" tai "Hooponoponoa" vahingoittavia tekoja;

Aloha: Käsky lähimmäisenrakkauteen, suvaitsevaisuuteen, lämpöön ja sydämellisyyteen. Pelko, kateus ja viha on työnnettävä syrjään, koska ne myrkyttävät arjen ja ovat uhka elämälle.

Harjoitettaessa sosiaalista mielikuvitusta ei muihin kulttuureihin, niiden arvoihin, tavoitteisiin ja elämäntapoihin tutustumista siis enää käytetä vain niiden analysoimiseksi ja "kuluttamiseksi". Sen sijaan sitä on pidettävä mahdollisuutena vastaavien suhtautumistapojen kehittämiseksi oman sivilisaatiomme puitteissa, ainakin mielikuvituksessa. Tällöin

heitetään esim. seuraavanlaisia kysymyksiä:

- Kuinka *Tabu*-käsite vaikuttaisi, jos sitä sovellettaisiin atomi- ja tietoteknologiaan?
- Miten voisimme käyttää *Ohanaa* luodaksemme uuden suhtautumistavan kanssaihmissiimme ja ympäristöömme?
- Olisiko *Aloha* -henki aikamme ongelmista ja raskuuksista huolimatta omaksuttavissa ilman, että siitä tulisi vain pinnallinen "keep smiling" -asenne?

Suosittellemme samalla tavalla myös intiaanien, intialaisten ja afrikkalaisten ym. ajatteluperinteiden läpikäymistä ja soveltamista yhteiskuntaamme.

Haudatuista toiveista

Mielikuvitusarjoitusten ei pitäisi rajoittua pelkästään toisenlaisten yhteiskunnallisten tulevaisuuksien ajatteluun vaan niiden tulisi yhä painokkaammin suuntautua myös henkilökohtaisiin kysymyksiin:

● **Mitkä omakohtaiset tavoitteet ovat toivottavia?**

● **Mitä toiveita ja ehdotuksia omassa elämässä voisi jo toteuttaa?**

Mielipide- ja markkinatutkijat tekevät tällaisia kysymyksiä liian ahtaasta näkökulmasta ja vain toimeksiantajiensa edun mukaisesti. He sivuuttavat monet, osin vielä heikot signaalit siitä, että on yhä enemmän tarpeita, jotka eivät ole tyydytettävissä kulutuksella ja hyvinvoinnilla.

Tulevaisuusverstaiden avulla on mahdollista muodostaa oikeampi kuva siitä, mitä "kansatodella haluaa" kuin perinteisten mielipide- ja asennemittausten valossa. Verstaissa voidaan kärsivällisesti tunkeutua niiden tarvekerrosten ja -käsitysten läpi, joita mainonta on luonut, aina ihmisten syvimpiin, varsinaisiin odotuksiin ja toiveisiin asti.

Niinpä havaitsimme — paljon ennenkuin käyttäytymistieteilijät sen virallisesti totesivat — että monet palkansaajat teollisuusmaissa halusivat mieluummin enemmän vapaa-aikaa kuin ylitöillä saatua palkanlisää. He ovat jo aikoja sit-

ten tympääntyneet "kulutuksen rajattomaan kasvuun". Olemme todenneet heidän lisääntyvän epäluottamuksensa stressi-, riippuvuus- ja inflaatioyhteiskuntaa kohtaan, ja olemme kuulleet — joskin kärsivällisen odotuksen jälkeen — kuinka kovasti he kaipaavat sellaisia asioita kuin ystävyys, yhteisyys, sydämellisyys ja hellyys. Nämä ovat arvoja, jotka taloudellisesti ja teknisesti suuntautuneet suunnittelijat sekä "viileät" intellektuellit ohittavat epäkonkreettisina ja naiveina, "kitschinä".

Erilaisissa kohtaamis- ja herkkyysharjoituksissa (encounter- ja sensitiivisyys-workshopeissa) on kehitelty henkilökohtaisten, tukahdettujen toiveiden vapauttamiseksi sellaisia ryhmäterapeuttisia menetelmiä, jotka voivat hyödyttää luovaa yhteistyötä myös tulevaisuusverstaissa. Mutta päinvastoin kuin terapeuttisten seminaarien osanottajat, jotka yrittävät asettua parhaimmalla mahdollisella tavalla vallitsevaan yhteiskuntaan, tulevaisuusverstaan osanottajat eivät tyydy sopeutumaan ja alistumaan. Sen sijaan he haluavat voimakkaasti vaikuttaa yhteiskuntaan niin, että vielä joskus mahdollisimman moni hyvin herkkä ihminen voisi elää ilman haavoittumisen tai torjutuksi tulemisen riskiä.

Kuten aivoriihitekniikan soveltamisessa yhteiskunnallisiin päämääriin ei tässäkään tapauksessa tyydytä parempiin yksilösuorituksiin — mikä persoonallisuuden kehittämisessä merkitsisi parempia yksilöllisiä kykyjä — vaan yritetään luoda paljon kattavampia sosiaalisia parannuksia.

Alistuvuuden voittaminen

Eräs tavallisimmista ja vakavimmista vastaväitteistä tulevaisuusverstaita kohtaan on, että osallistujat pettävät itseään, jos he uskovat ideoillaan ja ehdotuksillaan olevan jotain vaikutusta. Eivätkö voimat, jotka pyrkivät muutoksiin, aina ole liian heikkoja? Miksi sitten kaikki nämä kehittämät näkymät? Vallanpitäjät eivät edes huomioi niitä — toteuttamisesta puhumattakaan. Tuollaisten keksimisharjoitusten kanssa touhuaminen on siis pelkkää pakoa ja ajanhukkaa. Ja mikä vielä pahempaa: suunnittelun huumasta välttämättä aiheutuva krapula muka syöksisi petetyt vain

yhä syvempään alistumiseen, kunnes he lopulta luopuisivat pyrkimyksistä vähäisempiinkin parannuksiin.

Tällaisen arvioinnin taustalla on lausumaton olettaus valtion ja yrityselämän tasapainoa ylläpitävästä, ikuisesta ja ylivoimaisesta liitosta, joka etupäässä tukahduttaa väestön keskuudessa lisääntyvää rauhattomuutta, eikä koskaan todella kiinnostu kansalaisten vaikeuksista tai toiveista.

Mutta päteekö olettaus kaikkeen tulevaisuuteen? Osoitautuvatko valtarakenteet pysyvästi juuri niin vastustuskykyisiksi ja voittamattomiksi kuin niiden johdonmukaisimmat kriitikot uskovat? Paikalliset, alueelliset ja kansalliset edustajistot ovat kieltämättä yleensä liian heikkoja ja riippuvaisia voidakseen toteuttaa kansalaisten toiveita. Mutta pitääkö näin aina olla? Eikö kuitenkin voitaisi löytää käyttökelpoisia lähtökohtia ja rajallista pelivaraa? Eikö aina ole löydettävissä yhteistyökumppaneita, tukijoita ja liittolaisia? Eivätkö juuri parlamentaarikot, jotka hukkuvat päivittäiseen pikkiasioiden käsittelyyn ja siksi laiminlyövät suuret perspektiivit, tarvitse mielikuvitusapua väestöltä? Eikö sitä paitsi kaikissa yhteiskuntajärjestelmissä, vieläpä totalitaarisissa, ole löydettävissä vaikutusmahdollisuuksia? Eikö näissä rakenteissa yllättäen murtaudu esiin selviä ristiriitoja ja aukkoja?

Franz Kafka on nimittänyt sotaa mielikuvituksettomuuden tulokseksi. Eikö se vakavasti ottaen päde myös terrorismiin ja kansalaisottiin? Jos murto-osakin siitä ideointikyvystä, joka keskitetään yhä tuhoisampiin taktiikkoihin, käytettäisiin rauhanomaisten muutosten keinojen ja välineiden keksimiseen, voitaisiin viimein puhua todellisesta esistysaskeleesta inhimillisten suhteiden historiassa.

Esitämme siksi, että sekä tulevaisuusverstaissa että niiden ulkopuolella herätetään kriittinen mielikuvitus — paljastamaan kerta toisensa jälkeen, kuinka haavoittuvaa on vallitsevien olosuhteiden ylivalta, sekä valmistelemaan yhteisillä ajattelukokeiluilla niiden mahdollista muuttamista.

On esitettävä haastavia kysymyksiä ja vastattava niihin radikaalilla kuvitteluvoimalla:

- Miltä näyttäisivät tämän ajan "keisarit ilman vaatteita"?
- Mitä "status quon" puolustajat eniten pelkäävät?
- Kuinka paljon heidän omaatuntoaan kuormittavat ne päätökset, joita he tekevät?
- Missä asioissa he epäilevät itseään öisin?
- Mitä tapahtuisi, jos nykyinen virhekehitys jatkuisi äärim-

- milleen?
- Mitkä yhteiskunnalliset ristiriidat syvenisivät, mitkä repeämät suurenisivat?
 - Miten jo nyt voimme, vanhojen perustusten keskellä, järjestää ja ylläpitää uutta?
 - Missä olosuhteissa valtaapitävien olisi pakko antaa periksi?

Näkökulma: kokeileva yhteiskunta - elävä kansanvalta

Jo nykyään tulevaisuusverstaat voivat uuden ituna vaikuttaa tervehdyttävästi yhteiskuntaan. Mutta ne voivat kasvaa täyteen mittaansa vasta yhteiskunnassa, jossa useimmat ihmiset ovat valmiita pohtimaan parannuksia ja antamaan tukensa ehdotusten ja ideoiden kokeiluille.

Onko tällainen kokeilumyönteinen yhteiskunta ylipäänsä mahdollinen? Ja onko se todella toivottava? Jo teollistumisen alkua ajoista lähtien ihmiset ovat joutuneet kokemaan niin monia tuskallisia menetyksiä, että on yleistynyt ymmärrettävä pelko kokeilemattomia, harkitsemattomia ja hätäiltyjä uudistuksia kohtaan. Siksi on myös voitannut alaa poliittinen iskulause "Ei enää kokeiluja".

On kuitenkin osoitettavissa, että käsitettä "kokeilu" ei voida liittää meitä varjostavien tieteellisteknisen vallankumouksen vaikutuksiin. Yhtä vähän se sopii suurin poliittisiin mullistuksiin Itä-Euroopassa ja Aasiassa. Molemmissa tapauksissa on kysymys korjaamattomista prosesseista, joita niiden harhauduttua ei voida peruuttaa tai tehdä tekemättömiksi. Mutta aito koe on luonteeltaan vain väliaikainen, kunnes se tuonut lähtökohtanaan olevalle olettamukselle vahvistuksen, ts. se saa ja voi siis epäonnistua aiheuttamatta suurempaa vahinkoa. Siksi oikeat kokeilut tehdään ensi vaiheessa pienoiskoossa ja mikäli mahdollista vain hyvin varmistetussa koetilassa, kuten esimerkiksi laboratoriossa. Mikäli ihmiset osallistuvat tällaiseen kokeeseen se voi tapahtua vain vapaaehtoisesti. Kaikilla osallistujilla on myös kokeen kuluessa vapaus lähteä siitä. Mutta näinhän ei ole

asia edellä mainituissa sosiaalisissa kokeiluissa, joihin kokonaiset väestöryhmät aikanaan on alistettu. Etukäteen heiltä ei ole kysytty, eikä heidän viihtymättömyyttään tai protestejaan jälkikäteen oteta kuuleviin korviin.

Lukemattomien tulevaisuusverstaiden yhteiskunnassa tällainen olisi mahdotonta. Kaikki kiinnostuneet voisivat alusta lähtien keskustella esitetyistä muutosehdotuksista, ottaa osaa niiden muotoiluun sekä seurata kokeiluja. Mikäli osoittautuisi, että nämä sosiaaliset keksinnöt tai uudistukset eivät vastaa odotuksia, pitäisi ne pystyä keskeyttämään koska tahansa. Samoin kansalaisten tulisi päättää, tehdäänkö alustavasti pienessä mittakaavassa täysin tai osittain onnistunut kokeilu vielä laajempaan vai toistetaanko sitä mahdollisesti vielä useamman kerran.

Tällaisilla ehdoilla ei radikaaleimpienkaan ideoiden konkretisoimiseen liittyisi mitään riskiä. Vapaaehtoisia "sosi-onautteja", jotka tekisivät matkoja yhteiskunnalliseen tuntemattomaan, ilmaantuisi luultavasti paljonkin ja tietyissä tapauksissa he olisivat valmiita myös asianmukaisesti soveltuvuuskokeisiin. Tällaisessa tulevaisuudessa mielikuviutus ei olisi "vallan tykönä", vaan sen merkitys olisi paljon suurempi kuin nykyisin. Se joutuisi myös mukautumaan eettisiin normeihin. Niin mahtavaa kuin suvaitsevaisuus uutta kohtaan voisikin olla, tulisi sitä kuitenkin rajoittaa kaikessa, missä inhimillinen elämä ja arvokkaat elämän edellytykset joutuisivat uhatuiksi.

Siinä kokeilumyönteisessä yhteiskunnassa joka mielesämme hahmottuu, ei kokeita tehtäisi vain uteliaisuuden tai eliitin henkisen seikkailunhalun tyydyttämiseksi vaan monien ihmisten edun mukaisesti: aitojen tarpeiden tyydyttämiseksi ja mahdollisuuksien antamiseksi kaikille ihmisille kykyjensä kehittämiseen.

Tulevaisuusverstaat ja sosiaaliset kokeilut ovat vain työkalu inhimillisten mahdollisuuksien kehittämisessä, ne eivät ole uusia hallinnan välineitä vaan kättilöjä demokratialle, kansanvallalle, jota tosin on usein luvattu ja johon on usein vedottu, mutta joka ei vielä missään ole todella herännyt henkiin.

VI.

Mitä tulevaisuusverstailla voi saavuttaa

Ideointi ja suunnitelmien kehittäminen — tietojen hankkiminen — hankkeiden toteuttaminen

Kun tulevaisuusverstaan osanottajat ovat ensin keksineet jonkin hankkeen ja kehittäneet sitä peruspiirteissään, he haluavat myös löytää keinot sen toteuttamiseksi. He haluavat täsmentää, miltä Nyt On -tilanne näyttää ja miten sitä voidaan yksityiskohdittain muuttaa. Asia koskee heidän *henkistä lastaan*: Mitä esteitä se kohtaa? Mitä mahdollisuuksia sillä on?

70-luvun alussa järjestettiin Viktringissä, Itävallassa, Friedrich Guldan aloitteesta *Kansainvälinen Musiikkifoorumi*. Se oli useamman päivän pituinen musiikkijuhla jossa saattoi kuulla niin klassista musiikkia kuin jazzia ja rockiakin. Festivaalin yhteydessä järjestettiin seminaareja, joissa keskityttiin "aistien hiomiseen".

Erään ryhmän tarkoituksena oli kokeilla sosiaalisen mielikuvituksen mahdollisuuksia. Osallistujilla ei ollut akateemista koulutusta, he olivat nuoria oppipoikia, harjoittelijoita ja työläisiä, jotka olivat tulleet Kärnteniin, koska he rakastivat musiikkia.

Tulevaisuusverstaamme teemana oli "musiikkielämän muut mahdollisuudet". Tavanomaisten vaikeiden alkutahien jälkeen osanottajat innostuivat kahtena seuraavana päivänä niin, että he alkoivat laiminlyödä itse musiikkitapahtumia; he halusivat mieluummin puhua musiikista tulevaisuusverstaassa.

Teltoa, jossa tapasimme, oli varsin kurja. Mutta se muuttui pian eläväksi tilaksi jossa näkyi verstaan rento ja hilpeä sekä samalla täysipainoinen ponnistelu. Kaikkialla roikkui muistiinpanoarkkeja, joihin monilla väreillä oli kirjattu kriittikkokohtia ja ehdotuksia. Jotkut kehitellyistä hankkeista oli

esitetty myös piirroksina ja karikatyyreinä.

Niinpä nähtävillä oli esimerkiksi ehdotettu "äänilevylainaamo" täydessä toiminnassa. Kuvassa näkyi "teräväkuuloisia" ihmisiä, jotka "intensiivisen kuunteluopin" saatuaan säteilivät onnea ja heidän vastakohtanaan toraisia "huono-kuuloisia", tosin viimeainittuja olimme juuri keskustelussa painokkaasti puolustaneet viittaamalla "melusivilisaatioomme, joka pakottaa meidät olemaan kuulematta".

Kaikkein realistisin ja parhaiten valmisteltu "sosiaalinen keksintö" oli hanke, joka lähti ajatuksesta, että aktiiviset levyjen ostajat muodostaisivat mahdollisuuksien mukaan omarahoitteisen ja itsehallinnollisen yrityksen, joka ylläpitäisi ja laajentaisi "omaa musiikkiamme".

Todellistamisvaiheessa erään wieniläisen musiikkiliikkeen työntekijä selvitti innostuneille ehdotuksen puolustajille, kuinka suuret pääomainvestoinnit sellainen firma tarvitsisi, kuinka kallista ja vaikeaa sen pyörittäminen olisi ja kuinka paljon tuottajien olisi panostettava jälleenmyyntiin. Se oli sangollinen kylmää vettä riippumattomien levyhankkijoiden päälle. Välittömästi sen jälkeen moni heistä oli allapäin. Mutta vain lyhyen aikaa.

"Ei meidän tarvitse, hitto vieköön, antaa hänen tuolla tehdä vaikutusta meihin", murisi Franz, kahdeksantoistavuotias parturinoppilas, joka oli eräs hankkeen innokkaimmista puolustajista. "Mutta hän tuntee asian meitä paremmin", väitti joku vastaan. "Emmehän me todellakaan voi edes aavistaa, millaista firman perustaminen on ja mitä se maksaa. Emme tiedä rahtuakaan lainsäädännöstä tai taloudesta."

"Siitä kyllä otamme selvää", intti Franz ja kääntyi puoleemme; "Miten sen voi oppia — niin, ettei se vie liikaa aikaa tietenkään ja että se kuitenkin on ymmärrettävää? Mitä kirjoja minun on luettava? Eikö ole myös kursseja, joilla tällaisia asioita voi oppia?"

Myöhemmin saimme tietää, että Franzilla oli koulussa ollut suuria vaikeuksia "laiskuuden" takia! Mutta todellisuudessa hän ei kuitenkaan ollut koskaan ollut oikeasti laiska. Häntä ei vain kiinnostanut kaikki se tieto, jota hänen päähänsä haluttiin tunkea, koska hän ei voinut nähdä, mitä tekemistä sillä oli hänen elämänsä kanssa. Mutta nyt tilanne oli täysin toisenlainen. Nyt hänellä oli pakottavat syyt oppia jotakin.

Olemme havainneet tulevaisuusverstaat erinomaiseksi

poluksi oppimisen aloittamiseen. Vasta kun hankkeen piirteet alkavat hahmottua ja kun ryhmä päättää jatkaa työtään sen kanssa, alkaa konkreettisempi suunnittelu. Silloin on porauduttava syvemmälle asioihin ja työskenneltävä pidemmälle usein vieraan materiaalin kanssa.

Matkalla ideasta käytäntöön tarvitaan ulkopuolista tietoa. Ei kuitenkaan niin, että se otettaisiin viimeisenä sanana asiassa; ei, sitä tarkastellaan eräänä kuvauksena tilanteesta, joka ei vastaa uusiin haasteisiin. Tiedosta tulee näin ponnahduslauta uuteen ja tuntemattomaan, jonka saavuttamiseen se pelkästään ei riitä. Mielikuvitus on otettava käyttöön — se auttaa löytämään parhaan tien ideasta uuteen, parempaan todellisuuteen.

Luovilla ideoilla ja keksinnöillä ei ole siis käyttöä ainoastaan mielikuvitusvaiheessa. Niiden voimaa tarvitaan jatkuvasti hankkeen toteuttamisessa ja eteen nousevien esteiden kukistamisessa. Viranomaiset voivat asettaa vaatimuksia ja sekaantua asioihin, rahat voivat loppua, henkilökohtaisia ristiriitoja voi syntyä jne. Kaikki tämä vaatii toimintaryhmältä kärsivällisyyttä ja henkistä liikkumavaraa. Uusia vauhdinottoja, ideoita ja aloitteita on kehiteltävä jatkuvasti. Tällaisten häiriöiden selvittämiseksi on viisasta välillä soveltaa mielikuvitusvaiheita. Mikäli halutaan toteuttaa joku oma-aloitteinen hanke, josta itse kannetaan vastuuta, ei voida luottaa siihen, että tavoite saavutetaan mutkattomasti. Aina joutuu välttämättä tekemään lukemattomia kompromisseja ja kulkemaan mutkitellen. Ratkaisevaa etenemisessä on, pysyykö ryhmän keskeinen päämäärä koskemattomana ja voivatko useimmat ryhmäläisistä jatkuvasti tuntea kuuluvansa kokonaisprosessiin.

Erään hankkeen kehittyminen

On vaikeata antaa yleispäteviä reseptejä siitä, kuinka hankkeet toteutetaan. Jokaisella hankkeella, toimintaprojektilla tai tempauksella on erityispiirteensä, joita ei voi puristaa mihinkään malliin eikä yleensä edes ennustaa.

Mieleemme on jäänyt eräs ilta Berliinissä, aikaisin kesällä, jolloin meitä istui viisi henkilöä puutarharavintolassa keskustelemassa tulevaisuusverstaan tapaan pehmeästi tek-

niikasta sekä sen mahdollisuuksista saavuttaa laajempaa vastakaikua.

"Jos kerran te pystytte siihen Englannissa ja Sveitsissä, on meidänkin saatava aikaan näyttely vaihtoehtoisesta tekniikasta!" intoili joku.

"Varsinainen tyyliheitto", irvaili toinen.

"Niin, mutta kuitenkin. Voisimmehan ajatella sitä, vai mitä?"

Koko ryhmä nyökkäili ja asia jäi sillä kertaa siihen. Mutta idea vaihtoehtoisesta tekniikan näytelmästä ei kuollut. Se alkoi pulpahtaa esiin keskusteluissamme. Vuoden aikana ei tapahtunut mitään erikoista, paitsi että ajatus ilmestyi kaikenlaisissa yhteyksissä ja eräs ryhmä otti sen esille ja kävi keskustelua siitä.

Yksi asia oli kuitenkin selvä: joka kerralla ajatus sai selvempiä piirteitä. Ja yllättäen löytyi suunnitelma näytelmästä "Umdenken - Umschwenken" (uudelleen ajatellaan — ympäri kaarretaan), joka piti keskuspaikkanaan Zürichin korkeakouluja, mutta tarjosi mahdollisuuden muille valmistaa satelliitinäyttelyitä. Niinpä liitimme omat ideamme ja toimintamme tähän yhteyteen.

Ja nyt hommat alkoivat osua nappiin kerta toisensa jälkeen. Rahoitusmahdollisuuksia esitettiin, mahdollisiin kiinnostuneisiin otettiin yhteyttä ja erilaisia luonnoksia kehiteltiin. Valmisteluryhmiä perustettiin eri aiheista kuten vaihtoehtoinen lääketiede, ravitsemus, maatalous, arkkitehtuuri, tekniikka. Useamman epäonnistuneen yrityksen jälkeen löysimme käyttökelpoisen Berliinin Oktoberfestplatzilta. Telttojen, näyttelyn, paikan vuokran ja välttämättömien rakennelmien kulut nousivat noin 50 000 saksanmarkkaan, jotka meidän onnistui hankkia avustuksilla ja lainoilla. Vetosimme lehdistöön ja yleisöön. Aloitteentekijäryhmämme oli kasvanut kymmenestä lähes sataan henkilöön.

On myönnettävä, että meidän onnistui vain rajoitetusti välittää vaihtoehtoisia elämäntapoja tai vaihtoehtoisia tekniikkaa berliiniläisille. Mutta silti "vaihtoehtoinen ympäristöfestivaali" — joksi sitä virallisesti nimitettiin — oli suuri menestys sekä järjestäjille että vierailijoille; se toimi eräänlaisena vaihtoehtoisten ryhmien itse-esittelynä, välittäen niiden kuvitelmia elämän ja tekniikan mahdollisuuksista suurkaupungissa.

Ensimmäisestä ideasta kuuden viikon pituiseen festivaai-

liin oli kulunut runsaat puolitoista vuotta. Tämä ajanjakso tarjosi monia yllätyksiä ja alamäkiä: ryhmät hajosivat, mutta uusia syntyi. Moni ryhtyi aktiiviseen työhön ja katosi taas; mutta hanketta ei voitu pysäyttää.

Tietenkään hanke ei edennyt vain itsestään. Erityisesti viiden viimeisen kuukauden aikana oli monia asioita, jotka oli järjestettävä. Oli tehtävä sopimuksia, maksettava laskuja jne. Vastuualueet jaettiin yksittäisille henkilöille tai ryhmille. Yleiskokouksissa, joita pidettiin kahdesti viikossa, laadittiin suunnitelmia ja järjesteltiin koko festivaalin kulku. Mutta erityistä tässä asioiden kulussa oli, että erilaiset vaihtoehdotyryhmät saattoivat esittää itseään hyvin avoimesti haluamallaan tavalla. Koko yrityksestä tuli jatkuva tulevaisuusverstaas.

Jatkuva verstaas

Jatkuvassa tulevaisuusverstaassa pidämme utooppisen tavoitteemme silmiemme edessä ja teemme työtä sen toteuttamiseksi kaikin voimin. Turhien umpikujien välttämiseksi selvitämme ensin, mitä mahdollisuuksia ja esteitä meillä on hankkeen onnistuneelle läpiviemiselle. Tämän analyysin perusteella valmistamme toteuttamissuunnitelman. Emme kuitenkaan ylipyyhi ideoita, jotka näyttävät saavansa osakseen vastustusta ja esteitä, vaan etsimme tapoja esteiden kiertämiseksi.

Tällaisessa luovassa suunnitteluprosessissa on pidettävä silmällä seuraavia kohtia:

1. Tarvitsemme *tietoja kokonais kuvan muodostamiseksi* hankkeen kohdealueesta.

Kysymys: **Mille tiedoille meillä on käyttöä? Mistä meidän on oltava selvillä ja tietoisia?**

Voimme etsiä tietoja monin tavoin, esim.

- a) voimme lukea kirjallisuutta ja raportteja, kerätä arkistoa, vetää mukaan luotettavia asiantuntijoita, järjestää keskustelutilaisuuksia, jatkokoulutus- ym. kursseja, harras-

taa itseopiskelua;

- b) voimme käyttää hyväksemme instituutioita, joilla on tiedotustoimintaa — kuten viranomaisia, liittoja ja teollisuusyrityksiä, tieteellisiin instituutteihin ja tutkimuslaitoksiin voidaan ottaa yhteyttä, samoin lehdistöön, radioon, puolueisiin, kirkkoon jne;
- c) voimme ottaa yhteyttä ”oman avun” yhteenliittymiin, kuten esimerkiksi kansalaisjärjestöihin sekä vaihtoehto- ja toimintaryhmiin, joiden yhteystietoja saa esim. keskeisimmistä kansalaisjärjestöistä, kirjakahviloista, kehitysmaakaupoista jne.

2. Kun meillä on yleiskuva tilanteesta, voimme päättää *välttämättömistä askelista tavoitteen saavuttamiseksi* ja siten suunnitella vastaista etenemistä.

Kysymys: **Mitä voimme tehdä ja mistä hankkeen osistamme missään tapauksessa voi luopua?**

Tehdäksemme itsellemme täysin selväksi mihin tähtäämme, laadimme väliaikaisen suunnitelman ja muistilistan. Tässä joitakin kiinnekohtia suunnittelua varten:

- a) Kokoamme yhteen ja hahmotamme ne yksittäiset askeleet, jotka vievät kohti tavoitetta — kuten esimerkiksi nimien keruu adressiin, näyttely, yhteistyö muiden ryhmien kanssa, yhteys poliitikkoihin ja virkamiehiin, lehdistötilaisuus, artikkelien kirjoittaminen, lentolehtiset, juhlan järjestäminen, tuki- ja osallistumisvetoomus, valtauokset, passiivinen vastarinta, boikotit jne.
- b) Valitaan toimintavaiheet, jotka halutaan ottaa, sekä niiden järjestys — sen mukaan, voidaanko ne suorittaa rinnakkain vain peräkanana.
- c) Yritetään arvioida, kuinka kauan niin yksittäiset toimintavaiheet kuin koko hankekin kestävät, ja laaditaan aika-taulu.
- d) Tehdään itselle selväksi, mitä voimavaroja on käytettävissä: Ketkä osallistuvat hankkeeseen, ketkä voidaan varmasti laskea mukaan? Mitä menoja on ennakoitavissa, miltä talous näyttää? Löytyykö teknistä järjestely-apua ja tukimahdollisuuksia?
- e) On varauduttava ennakoimattomiin tapahtumiin (vaikeuksiin tai tilanteenmuutoksiin) eikä pitäydyttävä tiukasti kerran valmistetussa suunnitelmassa.

3. Hankkeen toteuttamisesta pidämme suunnitelmassa tiukasti kiinni, mutta emme orjallisesti, ja yritämme askel askeleelta lähestyä päämäärää.

Kysymys: **Mitä meidän ehdottomasti on saatava aikaiseksi, mitä voimme toteuttaa?**

Varsinainen hankkeen toteuttaminen alkaa tehtävien jaol-la ja valmistamalla sellainen yhteistyötapa ja organisaati-omuoto, joka antaa jokaiselle mahdollisuuden auttaa projek-tin onnistumisessa sekä saada vastakaikua ja tulla ote-tuksi vakavasti.

Kun lähdetään liikkeelle hankkeen toteuttamiseksi, suun-nitelma on toki avuksi, mutta huomaamme pian sen toimi-van pikemminkin johtolankana kuin täsmällisenä ohjenuo-rana. Epätarkkuudet, ennakoimattomat tapahtumat, asian-haarat ja umpikujat, joihin meinaamme eksyä, pakottavat meitä koko ajan korjaamaan suunnitelmaa. Olemme jatku-vassa oppimis- ja muutosprosessissa: yllättäen saamme käyttöä aivan erityisille tiedoille; uudet olosuhteet ja tiedot edellyttävät meidän ryhtyvän toimiin toisella tavoin: välillä pidetyt ongelma- ja arvosteluvaiheet aiheuttavat toiminnan painotuksen siirtymiä.

Tämän prosessin kuluessa hanke löytää hitaasti muoton-sa, kompromissin, jonka voimme hyväksyä.

4. Lopulta on tärkeätä — ajatellen sosiaalisten kokemusten keräämistä — että tehdään *arviointi siitä, mitä hanke on merkinnyt*. Kysymys: **Mitä on saatu toteutetuksi, mikä on epäonnistunut?**

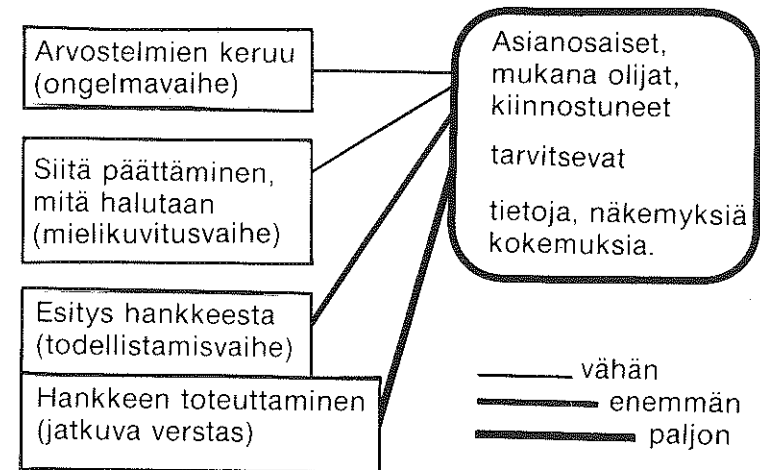
Tällä tulosten arvioinnilla — jokatehdään silloinkin kun hanke keskeytetään — on kaksi tehtävää: ensinnäkin sen selvittäminen, missä tilanteessa nyt ollaan, ja toiseksi sen selvittäminen, mitkä hankkeen alkuperäisistä tavoitteista ovat jääneet täyttämättä. Kun hankkeen etenemisen hyviä ja huonoja puolia pyritään arvioimaan, sitä on vaikeata teh-dä yksiselitteisesti. Hankkeella osoittautuu olleen oma elä-mänsä, joka vaikuttaa henkilökohtaisiin kokemuksiin ja elämyksiin, mutta joka myös kannustaa uuteen toimintaan.

Tällainen sosiaalinen kokeilu ei oikeastaan lakkaa, sillä se jatkuu tavalla tai toisella, vaikuttaa muilla alueilla ja tarttuu uusiin ihmisiin.

Kriittinen selvitys ryhmän jäsenten omista rooleista on tärkeää, sillä se auttaa selvittämään, mitä hankkeen kulus-sa enimmäkseen "huomaamattomasti" on koettu. Vasta täl-

lainen selvitys tekee mahdolliseksi tietoisesti siirtää koke-muksia sosiaalisesta oppimisprosessista muihin yhteyksiin.

Vasta jatkuva verstaas merkitsee siis tavoitteiden toteutta-mista. Siinä nousee suunnitelmallisesti ja luovasti valtaara-kenteita vastaan sen toteuttamiseksi, mitä toivotaan ja pide-tään välttämättömänä. Verstaan eteneminen idean esittämi-sestä hankkeen toteuttamiseen näyttää tällaiselta:

Jatkuvassa verstaassa ryhmä ottaa ensimmäiset toteu-tusaskleet. Se toimii unelmansa toteuttamiseksi. Tämä tarkoittaa, että ryhmä on kasvatusten todellisuuden kanssa, sen poliittisten, yhteiskunnallisten, lainsäädännöllisten ja taloudellisten voimien kanssa ja etsii tietä saadakseen hankkeensa elämään — kantaen mukanaan mahdollisim-man paljon sen alkuperäisestä sisällöstä. Ryhmän mieliku-vitukseellisuutta ja luovuutta on pidettävä vireillä, ja selvää on sekín, että tuloksista on keskusteltava. Siksi verstaan kritiikki- ja mielikuvitusvaiheita on myös osattava jatkuvasti käyttää —arviointien tekemiseksi, asioihin syventymiseksi sekä puutteiden ja ongelmien paljastamiseksi.

Yksi ongelma on erityisesti sellainen, johon on välttämät-tä paneuduttava kerta toisensa jälkeen: rahoitus.

Ne pahuksen rahat

Epäilemättä kaikki hankkeet ja toiminnot kärsivät rahapula-
lasta. Siksi on tarpeen keksiä epätavallisia keinoja ja tuumia
tarpeellisten varojen hankkimiseksi. Kuviteltavissa olevilla
mahdollisuuksilla ei ole mitään rajoja. Niinpä eräs itsehal-
linnollinen kulttuuri-, urheilu- ja käsityöläiskeskus selvisi
maksukriisistään jäsenmaksujen nostamisen ja rästien kar-
huamisen sijasta järjestämällä suuria tapaamisia, juhlan tai
näyttelyn. Tavallisesti saatiin välttämättömät varat juhlien
kuppilamyynnillä. Se että perinteisestä rahanhankinnasta
luovuttiin, osoittautui edulliseksi keskuksen kehittymiselle.
Monet jäsenistä olivat nuoria työttömiä, jotka samastuivat
hankkeeseen yhä paremmin, sillä täällä heitä ei pelkästään
siedetty ja hallittu niinkuin tavallisesti. He huomasivat että
keskuksen olemassaolo oli myös heistä riippuvainen, ja
usein he maksoivat koko vuosiosuutensa yhdellä kerralla —
silloin kun heillä oli rahaa.

On osoittautunut edulliseksi, että ihmisillä itsellään on
mahdollisuus päättää millä tavoin he voivat ottaa osaa toi-
mintaan: (1) osallistumalla työhön, (2) levittämällä siitä tie-
toa tai (3) tukemalla sitä taloudellisesti.

Niinpä emme *Vaihtoehdoisessa Ympäristöfestivaalissa*
pyytäneet pääsymaksua, vaikka näyttelykulut olivatkin jo
etukäteen 50 000 Dmk. Sen sijaan vierailijat saattoivat lukea
julisteista, mikä hankkeen taloudellinen tilanne oli, ja näin
he saivat itse ratkaista, minkä arvoisina he näyttelyä pitivät.
Tämä menettelytapa palkitsi: rahaa tuli kassaan niin paljon,
että kun kaikki lainat oli maksettu takaisin, jäljelle jäi ylijää-
mää — josta osa tietenkin oli tullut mm. kirjojen ja aikakau-
sijulkaisujen, juomien ja terveellisen ravinnon myynnistä.

Rahaongelmaan emme voi esittää kuin joitakin vinkkejä.
Viime kädessä rahoituslähteiden on oltava yhdenmukaisia
hankkeen erityisluonteen ja sen esittämien näkökulmien
kanssa. Yhdestä asiasta on kuitenkin varoitettava, nimittäin
rahoista, jotka on sidottu lamaaviin velvoitteisiin. Tämä pä-
tee usein julkisiin varoihin. Tällainen rahoitus voi jäytää pe-
rustuksia osallistujien itsenäiseltä päätösvallalta. On aivan
ratkaisevaa, minkälaisia sopimuksia viranomaisten kanssa
saadaan aikaan. Mikäli kompromisseihin mennään, niiden
on — taloudellisen perustan turvaamisen lisäksi — tarjotta-
va hankkeessa mukana oleville riittävästi pelivaraa hank-

keen kehittämiseksi *omalla* tavallaan.

Suuret hankkeet, kuten itsehallinnolliset kansalaiskes-
kukset ja monitoimitalot sekä vapaat koulut kohoavat kus-
tannuksiltaan nopeasti yksittäisten kansalaisryhmien rahoit-
usmahdollisuuksien yli. Kun tällaisissa tapauksissa ollaan
riippuvaisia pitkäaikaisesta ja kattavasta rahoituksesta, on
valtiollisbyrokraattinen asioihin puuttuminen hyvin suuri
uhka, mikä lamaa toimintaa. Kontrollin laajuus on kuitenkin
suuresta määrin riippuvaista aloitteentekijäryhmän omasta
toiminnasta. Sen on yritettävä saada langat pysymään
omissa käsissään ja puolustettava toimintansa riippumat-
tomuutta. Pitkän päälle ylhäätä tulevaa holhousta ei mil-
loinkaan voi estää, ellei julkisuuden hyväksi tehdä säännöl-
listä ja rehellistä työtä. Tämä tarkoittaa, että lähistössä asu-
ville sekä kiinnostuneille on jatkuvasti tiedotettava hank-
keen kehittymisestä, sen ongelmista ja näkymistä (esim.
lennäkeillä, kampanjalehdillä, juhlilla ja kutsuilla). Mahdol-
lisessa konfliktitilanteessa voidaan sitten tukeutua erilaisiin
väestöryhmiin. Monien kansalaisten tukemat protestit ja
vetoamukset ovat jo monet kerrat onnistuneet pitämään so-
siaalisia kokeiluja hengissä. Ei pidä kuitenkaan kuvitella
liikoja. "Oman avun aloitteet" ovat nimittäin malka vallitse-
van järjestyksen silmässä. Koska ne häiritsevät voimatasaa-
painoa, niiden on koko ajan kamppailtava tullakseen tun-
nustetuiksi ja puolustauduttava sitä vastaan, että vallassaoli-
jat pyrkivät sulkemaan rahakirstut.

Väestön myötätunto ja kannustus on hankkeen merkityk-
selle arvaamattoman tärkeää. Aktiiviset ryhmät, olkoonpa
kyseessä kansalaisaloitteet, talonvaltaajat tai maaseutuyh-
teisöt, kokevat päivittäin, millainen merkitys myötätunnon
osoituksilla on. Ilman niitä ne tuskin selviytyisivät. Niihin
kuuluu moraalinen tuki kioskinpitäjältä, joka toivottaa va-
rusteluhulluutta vastustavan ja täydellisestä asevelvollii-
suuskiellosta haaveilevan mielenosoituksen tervetulleeksi;
naapuruston rakennustyöläinen, joka tarjoaa apuaan valla-
tussa talossa — hän saattaa antaa myös työkaluja käyttöön;
lähellä asuva suurviljelijä, joka lainaa maaseutuyhteisölle
hitauslaitteitaan. Tai eläkeläispariskunta, joka oma-aloit-
teisesti tarjoaa 1000 markkaa ryhmän toimintaan.

Mitä avoimemmin ja selkeämmin korttelin, kadun, kunnan
tms, epäkohtia tai tarpeita koskeva aloite nousee esiin, sitä
kiinteämpää perustusta se saa jalkojensa alle, myös talou-

dellisesti. Rahoituslähteiden löytäminen on tärkeä seikka, mutta vähintään yhtä tärkeitä ovat myös aktiiviset jäsenet, tukijat ja avustajat, jotka ovat valmiita työskentelemään vapaaehtoisesti, huomaavaisesti ja avoimesti yleisön keskuudessa tai julkisuudessa.

"Netzwerk Selbsthilfe" — Oman Avun Verkosto

Ankkuroituminen sosiaaliseen ympäristöön voi turvata taloudellisen perustan kuitenkin vain tiettyyn rajaan asti. On olemassa monia laajoja yrityksiä, joiden on usein vaikea löytää jalansijaa. Tällaisten aloitteiden auttamiseksi ulosalkuongelmastaan on poliittisia ja vaihtoehtoisia hankkeita varten perustettu rahastoja, kuten esimerkiksi Berliinissä nk. "Netzwerk Selbsthilfe" (*oman avun verkosto*), joka sai alkunsa eräästä tulevaisuusverstaasta. Vastaavanlaisia aloitteita on myös muissa Länsi-Saksan kaupungeissa ja saksalaisella kielialueella Itävallassa ja Sveitsissä. *Verkoston* tavoitteena on luoda yhteisesti oma taloudellinen apu, ts. pyrkimyksenä on voida tukea yksittäishenkilöitä tai ryhmiä, jotka työskentelevät itsenäisesti järjestäytyneissä hankkeissa, "oman avun" taloudellisella tuella. Tukirahastot saavat kuukausittaiset varansa yli 5000:lta jäseneltä, jotka tulevat mitä erilaisimmista piireistä, kuten perinteisestä vasemmistosta, ammattiyhdistyksistä, ympäristö- ja vaihtoehtoliikkeistä, kansalaisaloiteryhmistä, naisliikkeestä sekä tieteen, taiteen ja kirkon alueilta.

Joka kuukausi voidaan jakaa keskimäärin 50 000 Dmk starttirahoina vaihtoehtoisille hankkeille. Tuki kattaa pääasiassa materiaalihankintoja ja henkilökohtaisia välittömiä kuluja. *Ehtona avutuksen saamiselle* on, että hanke

tä hanke

- toteuttaa demokraattista itsehallintoa;
- kehittää malleja vaihtoehtoisille työ- ja elintavoille tai antaa sosiaalista apua ryhmille, jotka tippuvat sosiaalivalti-
on turvaverkoista, tai sillä tulee olla valistava ja vapauttava luonne;

- ei pyri henkilökohtaiseen voittoon;
- on valmis yhteistyöhön vastaavankaltaisten hankkeiden kanssa;
- kykenee vakuuttamaan toiminnan inhimillisestä jatkuvuudesta sekä organisatorisesta toimintakelpoisuudesta;
- kykenee pitkällä tähtäimellä tulemaan toimeen omillaan.

Rahan hankkiminen itsenäiseen hankkeeseen osoittautuu usein rasittavaksi vaikkakin (tietyissä määrin) mahdolliseksi — etenkin jos ryhmä kykenee säilyttämään luonteensa joustavana. Rahojen hankkiminen on se osa toteuttamisvaihetta, joka vaatii eniten mielikuvitusta. Onnistutaanpa varat hankkimaan avustuksilla, keräämällä, lainoilla, juhlalla tai tukirahastolla, sosiaalisten kokeilujen rahoitus on ja pysyy kapitalistisen talouden puitteissa tiukkana. Tietyissä määrin ongelma on ratkaistavissa improvisoimalla, vapaaehtoisella työllä ja säästäväisyydellä.

Mitä menestys on?

Mahdollisuus toteuttaa tulevaisuusverstaiden ideoita omassa kontrollissa on toistaiseksi ollut pikemminkin poikkeus kuin sääntö.

Kokemusten perusteella on erotettavissa erilaisia toteuttamisen muunnoksia:

1. *omaehtoinen, autonominen hanke*, josta jatkuva tulevaisuusverstaas yksinomaisesti vastaa ja jonka se itse rahoittaa;
2. *osittain omaehtoinen hanke*, joka jossain määrin on "ulkopuolelta" rahoitettu, mutta joka on omassa hallinnassa;
3. *ulkoapäin rahoitettu hanke*, joka on toteutettu itse, mutta rahoitettu osittain tai kokonaan ulkoa kontrolloiduin varoin;
4. *vapaa hanke-ehdotus*, joka on itsenäisesti valmistettu, mutta luovutettu toisille toteutettavaksi.

Käytännössä nämä muunnokset limittyvät toisiinsa. Usein esimerkiksi autonominen hanke edeltää osittain omaehtois-
ta tai ulkoapäin rahoitettua kokeilua, jota viedään eteenpäin muiden tahojen, mahdollisesti julkisen hallinnon, toimesta. Tällainen kehitys on nähtävä osittaisena menestyksenä. Tai sitten voi tapahtua, että kokeiluista on luovuttava väliaikai-

sesti niin, että niitä jatketaan suotuisampien edellytysten vallitessa. Näin on tapahtunut esimerkiksi Ranskassa, jossa itsehallinnolliset projektit (nk. *autogestionaires*) ovat Mitterandin hallitessa saaneet uuden mahdollisuuden. Parinkymmenen viime vuoden kokemuksen pohjalta ei ole kovinkaan helposti pääteltävissä, mikä on fiasko ja mikä menestys, kun puhutaan "sosiaalisista keksinnöistä". Niihin ei voida käyttää samoja arviointiperusteita kuin uusiin taloudellisiin ja teknologisiin luomuksiin. "Menestys" — kuten esimerkiksi työläisten osallistumisoikeus, yritysdemokratia Länsi-Saksassa — voi jälkikäteen tarkasteltuna ja kokonaisuutena ottaen osoittautua harhaksi. Toisaalta taas "fiaskolla", kuten epäonnistuneella opiskelijaliikkeellä, on jälkivaiikutuksensa ja näin se kuitenkin on vaikuttamassa selviin muutoksiin.

Tulevaisuusverstaiden menestyksellisyttä arvioitaessa ei pidä juuttua niiden mahdollisesti tuottamiin välittömiin uudistuksiin, vaan on huomioitava myös niiden esimerkinomainen vaikutus. Tällaisten yritysten vaikutuksesta muutkin saavat rohkeutta luopua passiivisuudestaan ja toimia tulevaisuuden vaihtoehtojen hyväksi.

Ranskalaisen Lip-kellotehtaan työläisten toiminta, kun he valtasivat työpaikkansa ja muuttivat työehtoja, tai suunnitelmat joita organisoitunut ammattiyhdistysväki englantilaisessa aseitakin valmistavassa Lucas Aerospace-yhtymässä kehittäi, jotta aseiden ja taistelukoneiden sijasta tuotettaisiin itsesuunniteltuja sosiaalisesti hyödyllisiä tuotteita — ovat toteutuneet vain tietyssä määrin jos ollenkaan. Ja kuitenkin ne ovat olleet urauurtavia tienviittoja, jotka ovat innoittaneet muita itse aloittamaan vaikuttamisen.

Tulevaisuusnäkömyien leviäminen

Aikamme teknokraattiselle yhteiskunnalle ovat leimallisia niin sisäisesti kuin ulkoisestikin yhä vaarallisemmat kehityssuuntaukset. Tässä mielessä ruohonjuuritasolta tulevien sosiaalisten keksintöjen luonnokset ja kokemukset voivat kehittyä merkittäväksi vastaliikkeeksi, joka tänä kauhistuttavien keksintöjen aikakautena voi auttaa kohtalokkaan his-

toriallisen kehityskulun korjaamisessa. Pelkkien pilvilinnojenkin rakentaminen on kannattavaa, sillä jo se voi lisätä kiinnostusta ja toimeliaisuutta julkisuudessa. Ihmisiä nimittäin innostavat osallistumaan paremminkin havainnolliset ja yksityiskohtaiset, toivottavaa ja inhimillistä tulevaisuutta koskevat esitykset kuin ohjelmalliset teesit, jotka pitäytyvät yleisiin sanakäänteisiin.

Siksi tulevaisuusverstaiden edelleenkehittämisen ja levittämisen kannalta on tärkeää, että entistä intensiivisemmin mietitään keinoja, miten saadut tulokset — riippumatta siitä ovatko ne vain paperilla vai jo toteutuneita — välittyisivät muille ihmisille. Roger Garaudy on kerran ehdottanut, että pitäisi tehdä televisioon dokumenttifilmejä paremman maailman malleista, jotta ne välittyisivät julkiseen keskusteluun.

Sanoma- ja aikakauslehdet voisivat säännöllisesti julkaista erityisiä "ideasivuja" tai "hankeliitteitä" — ennenkaikkea ajankohtaisista ongelmista. Koko olemassa olevaa tiedonvälityksen kirjoa tulee käyttää hyväksi, aina seinälehdistä, kopioiduista pöytäkirjoista ja lentolehtisistä teemavihkoihin ja kirjoihin. Ja kuvaan kuuluvat myös uudet mahdollisuudet, kuten ääni- ja videonauhat, riippumattomat radiolähetykset, julistetyyppiset kuvakertomukset sekä — esimerkiksi katujuhlien yhteydessä — "tulevaisuustarinoitsijat" entisaikojen runolaulajien ja satusetien ajanmmukaisina versioina.

Tuuma-arkistoihin ja -pankkeihin voitaisiin kerätä talteen tulevaisuusverstaiden pöytäkirjoja ja materiaaleja kopioitaviksi ja lainattaviksi. Omista toiveista ja pyrkimyksistä voisi laatia teemavihkoja, kiertokirjeitä ja aikakauslehtiä laajentamaan keskustelua sosiaalisista uudistuksista.

Luonnontietteen ja tekniikan kehitys lähti todella vauhtiin vasta kun säännöllisten julkaisujen avulla oli luotu laaja-alainen yhteydenpitoverkosto. Uusien sosiaalisten keksintöjen ja luomusten kentällä meidän on luotava jotakin vastaavaa.

Edistysaskeleet kriittisten tilanteiden ja kriittisten "vallassaolijoiden" myötävaikutuksella

Havainnollisten ja käytännöllisten utopioiden leviäminen

julkisuuteen voi ratkaisevalla tavalla auttaa henkisen ilmapiirin muuttumista yhteiskunnassa — silloinkin, kun kuvitelmiä ei vielä voi muuttaa käytännöksi. Mitä kouriintuntuvampia ja havainnollisempia nuo uusia mahdollisuuksia osoittavat ideat ja esimerkit ovat, sitä voimakkaammin ne vaikuttavat.

Aivan erityisesti tämä pätee aikakautena, jolloin myös vallassaolijat alkavat epäillä, onko heidän noudattamansa suunta edelleen oikea. Sen jälkeen kun rauhattomuus yhteiskunnassamme on protestien ja liikkeiden vuoksi tullut aivan ilmeiseksi, on viranomaisien, poliitikkojen ja johtajien keskuudessa kyllin selvästi ilmennyt auliutta perehtyä näihin tyytymättömyyden ilmauksiin. Mielipidetiedusteluja järjestetään, aloitelaatikkoja laitetaan paikoilleen, ”puhelinvastauksia” annetaan ja kansalaisten kanssa yritetään ”avata vuoropuhelu”.

Vaikka kaikki ehkä onkin ilmausta vain taktisesta vastaanulosta, meidän on hyödynnettävä ja laajennettava tätä uutta valmiutta ja liikkumavaraa. Kun syntyy kriittisiä tilanteita, kuten esimerkiksi yrityksen sulkemisuhka, akuutti asunto-pula, energiaongelmat, liikennekriisit jne, voitaisiin kutsua kokoon tilapäisiä tulevaisuusverstaita. Näin asianosaiset itse voisivat valmistaa ehdotuksensa niiden ongelmien ratkaisemiseksi, jotka juuri vallitsevilla puitteilla ovat osoittautuneet ylityösuorittamiksi. Christian Wend on järjestänyt tällaisia tulevaisuusverstaita — Berliinin rakennustöiden johtajan aloitteesta — ratkaisujen löytämiseksi erään ”liikennesaneerauksen” ongelmiin.

Tällaisissa tilanteissa on osittautunut, että asianosaisten kokoonkutsuminen vain erääläiseksi ”sosiaalisesti palokunnaksi” ei riitä. Heidän ehdotuksiaan olisi pitänyt kuulla jo ennen kuin kehitys päästettiin pillastumaan.

Yhä useammin tapahtuvien kriisien taustaa vasten on todettava, että tulevaisuusverstaiden tulisi olla välttämätön osa yhteiskunnallisia ”varoitusjärjestelmiä”. Koska tulevaisuusverstaita tarkastelevat asioita väestön näkökulmasta ja sen etujen mukaan, ne valmistaisivat useimmissa tapauksissa muunlaisia ja luotettavampia ennusteita kuin niistä normaalisti vastuussa olevat valtion ja elinkeinoelämän suunnitteluosastot. Näin ongelmalliset jättiprojektit koskevat suunnitelmat (ydinvoimalat, lentokentät, vesistöjärjestelyt, uudet asuinalueet jne.) olisi pakko ottaa arvioitaviksi ja

korjailtaviksi ilman, että niitä välttämättä edeltäisivät jopa väkivaltaiset yhteenotot.

Tärkeätä apua tulevaisuusverstaita saavat — julkisesti tai salassa — kasvavalta kriittisen ammattiväen joukolta (tutkijoita, insinöörejä, virkamiehiä, johtajia), jotka haluavat ilmaista sen vastenmielisyyden, mitä he työpaikallaan eivät saa ilmoille. Kun kriittisiä ja vaihtoehtoisia tuumia yritetään välinpitämättömässä tai vihamielisessä ympäristössä kuitenkin toteuttaa, on tärkeätä voittaa arvossa pidettyjä tahoja asian puolelle, saada heidät liittolaisiksi ja kiinnostumaan yhteistyöstä. Kehityksen myötä rauhattomiksi tulleiden ja asemansa jo vakiinnuttaneiden joukko tulee yhä suuremmaksi. Yhä useammin tapahtuu niin, että herkätkin, älykkäät ja asioista erityisen hyvin perillä olevat teollisen systeemin avustajat tunnustavat tekevänsä työtä, joka alkaa olla mielettömyyttä tai josta he eivät enää voi kantaa osavastuuta.

Tähän saakka erityisesti julkisten instituutioiden työntekijöillä on ollut ratkaiseva merkitys tällä saralla. Monet ovat esimiestensä kanssa syntyneiden voimakkaiden konfliktien saattamiseksi asettuneet puolustamaan välttämättömiä yhteiskunnallisia parannuksia, kuten

- opettajat,
- kirkon edustajat,
- sosiaaliryhtymätyöntekijät,
- ammattiyhdistystoimijat,
- sosiaalisesti sitoutuneiden itsenäisten ammattien harjoittajat (asianajajat, lääkärit, kirjailijat jne.).

Viime vuosina etupäässä tällaisten henkilöiden aloitteesta ja tuella on aloitettu lukemattomia hankkeita, joilla on pyritty tekemään yhteiskunnasta avoimempaa ja saada uudistuksia toteutetuksi.

- a) kunnissa:
- suunnittelusoluja,
- kansalaistaloja,
- avustajatoimintaa,
- lainsäädännöllistä, henkilökohtaista ja yhteiskunnallista neuvontatyötä,
- salaisten suunnitelmien julkistamista,
- itseopiskelukeskuksia,
- kehitysmaaryhmiä ja -hankkeita,
- kulttuurineuvostoja,

- rauhanaloitteita,
- itsenäisiä nuorisokeskuksia jne.

b) yrityksissä:

- päätösvallan hajauttamista,
- omistusoikeuden hajauttamista,
- työn inhimillistämistä,
- informaation kulun parantamista ylhäältä (ja toisinpäin).

Kuten tunnettua, vallitsevan systeemin sisällä tehdyt yritykset tulevaisuuteen sosiaalisesti suuntautuvien toimintamuotojen vakiinnuttamiseksi on monissa — luultavasti jopa useimmissa — tapauksissa joko toistamiseen keskeytetty, niitä on rajusti rajoitettu tai ne on niin lujasti kytketty vallitseviin rakenteisiin, että niillä on vain vähän yhteistä alkupe-
räisten päämäärien kanssa. Tapahtuma on epäilemättä tyy-
pillinen; ajatellaanpa niitä pettymyksiä, joita uudistusten
ajajat niinkin erilaisissa maissa kuin USA, Ruotsi, Tanska,
Hollanti, Englanti, Ranska, Sveitsi ja Saksa ovat kokeneet.

Mutta olisi kuitenkin hätiköityä, mikäli näiden pettymys-
ten perusteella nyt lopullisesti tehtäisiin se johtopäätös, et-
tei mitään todellista uutta voi syntyä yhteistyössä järjestäy-
tyneen yhteiskunnan kanssa. Sen sijaan on kysyttävä,
kuinka yhteistoiminnan vastaisia edellytyksiä on muutetta-
va todellisten edistysaskelien saavuttamiseksi.

Eräs pääedellytyksistä olisi luonnollisesti se, että sosiaali-
sia uudistuksia eivät saisi valvoa tai johtaa ne, jotka kantavat
vastuun edeltäneistä kriiseistä. Todella laajakatseisilla insti-
tuutioilla tulisi olla rohkeutta ja luottamusta myöntää sosi-
aalisten kokeilujen suunnittelu ja toteutus niille, jotka ovat
valmistaneet ehdotukset — ja mahdollisuuksien mukaan il-
man minkäänlaista valvontaa.

Kuinka vastustus voitetaan

Tulevaisuusverstaassa voidaan jo etukäteen leikinomaisesti
käydä läpi mahdolliset, todennäköiset, toivottavat ja torjut-
tavat seuraukset uskaliaasta kokeilusta. Se tekisi päätök-
senteon niille helpommaksi, jotka muutoin muka vastuun-
tunnosta mutta todellisuudessa asemansa menettämisen

pelosta säikkyvät uusia hankkeita. Näin voitaisiin muuttaa
tulevaisuusverstaiden vaikutus hermostuttavan sijasta rau-
hoittavaksi, kun niiden avulla korvattaisiin yleiset, eriyty-
mättömät oletukset ja ennakoasenteet täsmällisemmillä
käsityksillä ja arvioilla.

Mutta kuinka vakuuttaa uusien, itsehallinnollisten hank-
keiden tiukat vastustajat? Tätä kysymystä olemme käsitel-
leet eräissä tulevaisuusverstaassa, jonka teemana oli juuri
vastustaminen. Yritimme kuvitella, miten itse reagoisimme,
jos vaivalloisesti saavutettu yhteiskunnallinen asemamme
olisi uhattuna, ja kysyimme itseltämme, kuinka tämä tunne
olisi voitettavissa. Keksimme silloin, että olisi yleistettävä
valtakoneiston käyttämä ”kultaisen tunkion” periaate, jossa
vastustajat siirretään kunniavirkoihin ilman varsinaista vai-
kutussvaltaa tms. Päädyimme siis siihen, että vastustajia ei
pidä yrittää tuhota tai viedä maaperää heidän jalkojensa al-
ta, vaan varmistaa heille uusia ja arvovaltainen mutta vaiku-
tusvallaltaan vähäinen toimi, jotta heidät näin saataisiin
luopumaan asemastaan — ja vieläpä voittamaan omalle
puolelle, liittolaiseksi.

Tässä yhteydessä törmäsimme myös mielenkiintoiseen
analogiaan yhteiskunnallisen muutoksen ja lääketieteen vä-
lillä. Vertasimme nimittäin äkillisen ja väkivaltaisen mullis-
tuksen kannattajia tunnottomaan kirurgiin ja uudistusten
kannattajia kotilääkäriin tai luonnonlääkitsijään, joka esittää
hyvin harkittuja, verettömiä ja terapeuttisia ehdotuksia ja
joka koko ajan muuttaa ehdotuksiaan sen mukaan, miten ne
otetaan vastaan ja miten ne vaikuttavat.

Eräs asia on nimittäin selvä: Aikana, jota luonnehtii histo-
rian kammottavin aseidenkehittely ja täydellisin valtiollinen
valvontateknikka mitä milloinkaan on kehitetty, väkivaltais-
ten mullistusten yrittäminen ei ole ainoastaan eettisistä
vaan myös aivan käytännöllisistä syistä enemmänkin kuin
ongelmallista. Näissä kärjistyneissä olosuhteissa on vält-
tämätöntä löytää muunlaisia mahdollisuuksia toteuttaa
muutoksia.

Tulevaisuutta ajatellen ei joukkojen liikkeelle saattamista
voi ymmärtää vain fyysisenä läsnäolona mielenosoituksis-
sa, lakoissa ja muissa protestimuodoissa. Mobilisointi tar-
koittaakin ennen kaikkea jokaisen yksittäisen henkilön
mahdollisuuksia saattaa henkiset ja sielulliset kykynsä ku-
koistamaan ja ilmi. Näin sanoen emme tarkoita mitään kan-

san "kouluttamista" olemassa olevan tiedon oppimiseksi, vaan moninaisten ideoiden, ehdotusten, vaatimusten ja kokeilujen ehtymättömän lähteen herättämistä, toiveiden, näkymien ja hankkeiden tulvaa, joka tunkeutuu jäykistyneisiin, mutta myös murtuviin yhteiskunnan rakenteisiin.

Vallitsevissa oloissa yhteiskunnan inhimillinen muutos ei tapahdu määrätystä paikassa määrättyä hetkenä, vaan lukemattomissa erilaisissa paikoissa aikaa vievissä hankkeissa, joissa uusia ideoita kokeillaan, joissa ne epäonnistuvat tai vahvistuvat, ilman jätkeä ohjelmia, ilman täsmällisiä aikatauluja ja ilman menestymisen varmuutta.

Mutta: "Se liikkuu sittenkin!"

VII. VERSTASAAPINEN

Lyhyt johdatus päivä- ja viikonloppuverstaisiin

Aapinen on valmistettu yhdessä Wolf-Rüdiger Lutzin kanssa. Hän kehittää tulevaisuusverstaita Hannoverissa (osoite: Koordinationsbauro "Zukunftswerkstatt", De-Haen-Platz 8, D-3000 Hannover 1, BRD). Kyse on supistetusta oppaasta verstaan pitämisen helpottamiseksi. Sulkeissa on mainittu myös ohjeelliset ajat viikonloppu- ja päiväverstaille. Lopuksi esitämme, kuinka verstasyö voi edetä "jatkuvaan verstaaseen".

Välttämättömien lyhennysten vuoksi esitettyjä toimintoja yksittäisissä osavaiheissaan on syytä tarkastella luvun III "Verstasyön vaiheet" kanssa.

Kun tarkastelemme tulevaisuusverstaiden työtapaa tarkemmin, huomaamme, että mukana ovat ihmimillisen ajattelun ja toiminnan molemmat osapuolet, nimittäin järki/logiikka ja tunne/intuitio. Tämän jännitteen havainnollistamiseksi käytämme kuvaa kahdesta spiraalista, jotka ovat pounoutuneet toisiinsa. Toinen spiraali edustaa ihmisen kykyä kokonaisvaltaiseen intuitiiviseen ja tunnepohjaiseen luovuuteen ja toinen viileää järjellisyttä ja analyttistä älyä.

Tulevaisuusverstaan aiheet kaksoispiraalissa

TULEVAISUUS- VERSTAAN YDINALUEET

Valmistusvaihe

1. Kritiikkivaihe

2. Mielikuvitusvaihe

3. Todellistamisvaihe

Jatkovaihe
Pysyvä verstaas

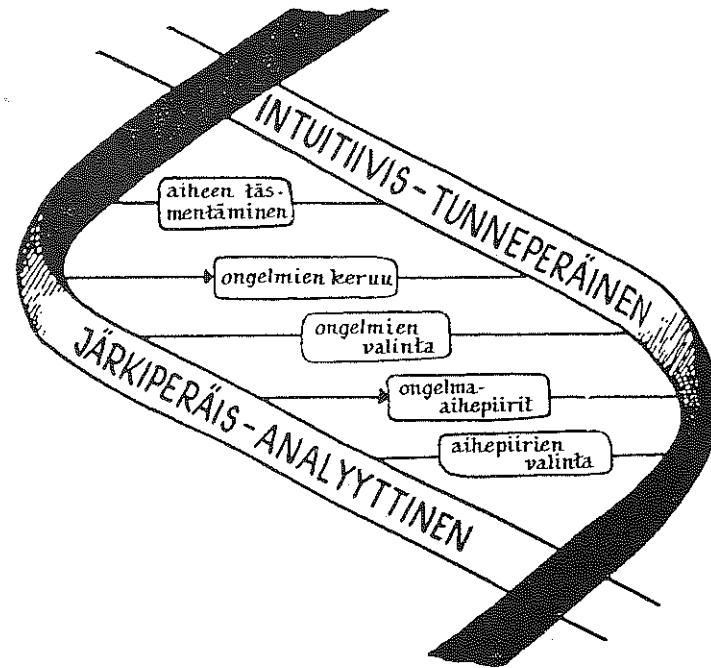
INTUITIIVIS-TUNNEPERÄINEN

JÄRKIPERÄIS-ANALYYTTINEN

Kun esitämme yksittäiset vaiheet erillisinä kaksoispiraalin kappaleina, saamme yleiskatsauksen ja suppean opastuksen välttämättömiin toimintoihin. Suluissa ohjeelliset ajat viikonloppuverstaalle (V) ja päiväverstaalle (P).

daan kertoa esimerkiksi miksi osallistuu ja millä alalla työskentelee.

1. Ongelmavaihe

Ongelma täsmennetään ja kirjataan suurin kirjaimin.

Ongelma-aiheiden keruu — osallistujien arvostelmat kirjataan (tai he kirjoittavat ne itse) seinäledille avainsanoina.

Kysymys: **Mihin olemme tyytymättömiä, mitä haluamme arvostella?**

(V: noin 60 min. / P: noin 30 min.)

Arvostelmien seulonta — valitaan ne avainsanat jotka kiinnostavat eniten: pisteäänestys.

Kysymys: **Mitkä esitetyistä kritiikeistä ovat mielestänne tärkeimmät jatkotyöskentelyn kannalta?**

(V: noin 30 min. / P: noin 15 min.)

Ongelma-aihepiirien hahmottaminen; (valittujen) avainsanojen kokoaminen yhteen aihepiireittäin, mahdollisesti myös niiden työstämistä arvosteluteeseiksi pienryhmissä.

Kysymys: **Mitä avainsanat sanovat meille, miten voimme koota ne aihepiireiksi, kuinka kytkemme ne kokoaviksi väitteiksi?**

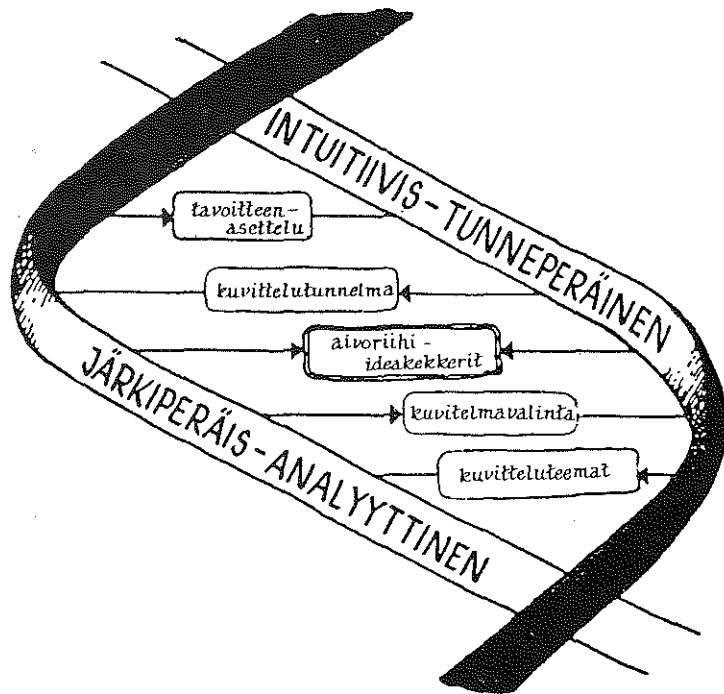
(V: noin 2 tuntia / P: noin 15 min.)

Aihepiirin tai ongelmateesien valinta (tarvittaessa äänestyksellä) ja sisällön syventäminen.

Kysymys: **Mitkä arvosteluteemat tai -teesit meitä kiinnostavat, mitkä haluamme työstää edelleen ja ratkaista?**

(V: noin 30 min. / P: noin 15 min.)

2. Mielikuvitus- vaihe

Tavoitteenasettelu — arvosteluteeman avainsanojen tai teesien kääntäminen myönteisiksi ja kirjaaminen suurin kirjaimin.

(V: noin 15 min. / P: noin 15 min.)

Kuvittelutunnelman luominen leikkimällä tai pelaamalla. Avoin ilmapiiri houkuttelee esiin luovuuden.
Kysymys: **Kuka tuntee hauskan leikin, joka kutkuttaa mielikuvitusta eikä pane kilpailemaan?**

(V: noin 60 min. / P: noin 30 min.)

Aivoriihi, kuvitelmien kasaaminen tavoitteenasettelun mukaan — tärkeitä: kaikki juolahdukset kirjattava!
Kysymys: **Minkälaisista ratkaisuista tai muutoksista uneksimme tai mitä toivomme, miltä ihannemaailmamme näyttää?**

(V: noin 60 min. / P: noin 30 min.)

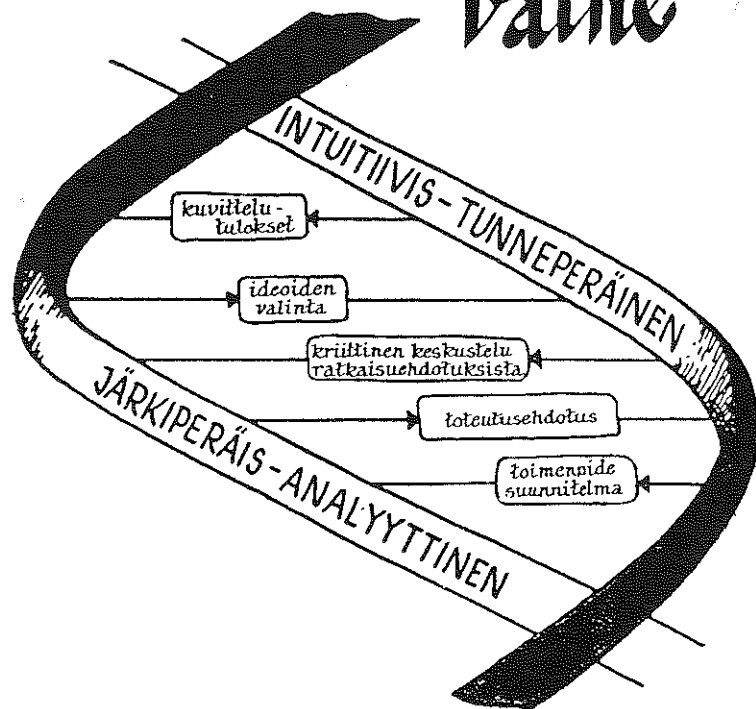
Kuvitelmavalinta: mielenkiintoisimpien kuvitelmatun-
nusten valitseminen — esim. pisteäänestyksellä.
Kysymys: **Mitä ideoita pidämme tärkeimpinä, mitä niistä haluamme tarkastella lähemmin?**

(V: noin 30 min. / P: noin 15 min.)

Kuvitteluteemojen hahmottaminen: valittujen tuumien yhdistäminen aihepiireihin; myös "utooppisten luonnosten" valmistaminen pienryhmissä.
Kysymys: **Mitä kuvitelmat sanovat meille, kuinka voimme koota ne aihepiireiksi, millaisen "utooppisen luonnoksen" voisimme kuvitella?**

(V: noin 2 tuntia / P: noin 45 min.)

3. Todellistamis- vaihe

Kuvittelutulosten kirjaaminen paperiarkeille — niiden läpikäynti: ymmärrettävyydskeskustelu, korjaukset ja lisäykset, uudet ideat.

Kysymys: **Mitä koko ryhmä sanoo tuloksista, mitä huomioita tai lisäyksiä tulee mieleen?**

(V: noin 60 min. / P: noin 30 min.)

*Kuvitelma-**valinta***: ne ehdotukset ja tuumat, jotka herättävät eniten kiinnostusta — esimerkiksi pisteäänestyskellä.

Kysymys: **Mitkä ideoista ovat erityisen kiinnostavia ja kehittelemisen arvoisia, mitkä on valittava?**

(V: noin 30 min / P: noin 15 min.)

Kriittinen keskustelu valituista ratkaisuehdotuksista: mitä vastaavaa on jo käynnissä, millaisia mahdollisuuksia ideoiden toteutumiselle on?

Kysymys: **Miten ryhmä arvioi valittuja ehdotuksia käytännön kannalta, mitä esteitä niiden toteuttaminen kohtaa?**

(V: noin 60 min. / P: noin 30 min.)

*Hanke-**ehdotus***: ryhmä päättää yhdestä ehdotuksesta, jota se lähtee kehittelemään.

Kysymys: **Minkä valitsemme, mitä aiomme tehdä, mistä aloitamme?**

Toimenpidesuunnitelma: keskustelu ensimmäisistä toimitusaskelista, esimerkiksi: kuinka hankimme välttämättömän tiedon, onko perustettava työryhmiä, ovatko säännölliset tapaamisajat tarpeen; ryhmä valmistaa alustavan toimintasuunnitelman.

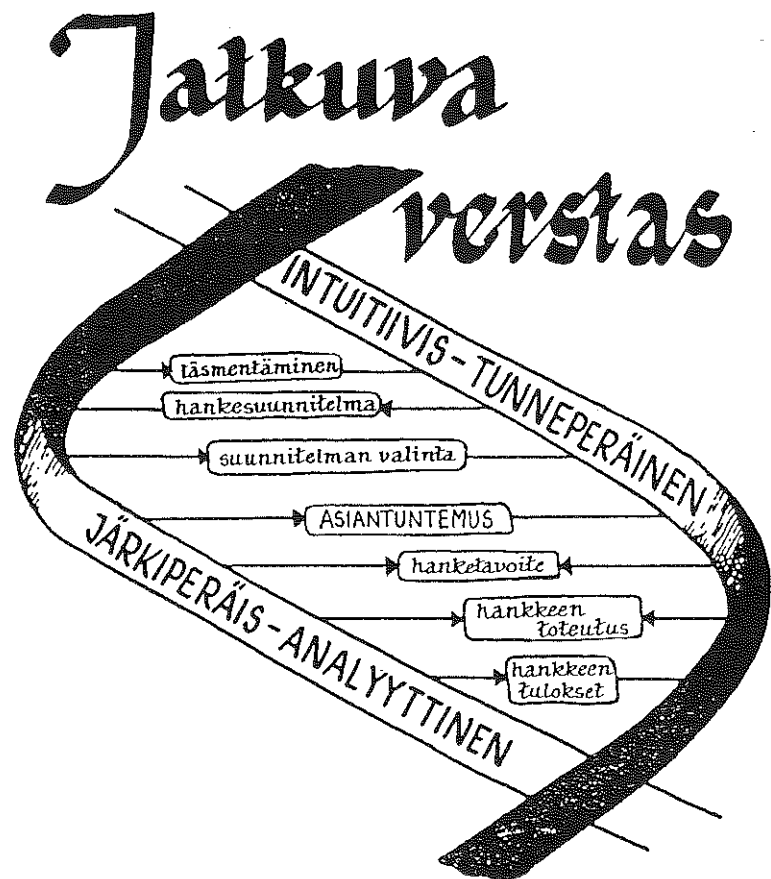
Kysymys: **Miten ja mistä aloitamme, mitkä ovat ensimmäiset toimenpiteet, jotka voimme tehdä?**

(V: noin 60 min. / P: noin 30 min.)

Päivä- ja viikonloppuverstaassa voidaan tuskin saada aikaan enempää kuin kolme asiaa:

(1) Verstasongelma tai -aihepiiri voidaan selkiinnyttää (kriittinen selonteko tilanteesta), (2) asettaa ihmisten toiveet sitä vastaan (utooppiset kuvitelmat) ja (3) kehittää tämän perusteella lähtökohtia niiden toteuttamiselle.

Mikäli verstaaryhmä ei halua pitäytyä tähän kertakokemukseen vaan jatkaa toimintaansa löydettyjen ratkaisuehdotusten pohjalta, syntyy JATKUVA VERSTAS, projekti.

Hanke-ehdotusten ja toimenpidesuunnitelman läpikäynti, lisäykset ja *täsmäntäminen* aivoriihessä.

Kysymys: Miten ehdotukset ovat täydennettävissä?

(Käyttäkää hyväksenne mielikuvitusvaiheen elementtejä.)

Hankeluonnosten hahmottaminen ryhmässä, ehkä myös pienryhmissä.

Kysymys: Minkälaisia hankekuvitelmiä voimme muodostaa ehdotusten ja aivoriihen kehittelmien pohjalta?

(Käyttäkää hyväksenne mielikuvitusvaiheen elementtejä.)

Hankeluonnoksista keskusteleminen koko ryhmässä ja *suunnitelman valinta* — selkiyttävän keskustelun tai äänestyksen avulla.

Kysymys: Mistä haluamme aloittaa, mitä selvittää ja mitä toteuttaa?

Asiantuntemuksen hankkiminen, hankkeen tarkempi kuvaus ja rajaaminen sen mukaan, "mikä on tehtävissä" — sen selvittäminen, minkälaista vastustusta, mitä rajoituksia, "objektiivisia välttämättömyyksiä" jne. joudutaan kohtaamaan; henkilökohtaisesta ja taloudellisesta taustasta huolehtiminen.

Kysymys: Mitä on saatava selville, mitä meidän pitää tietää?

(Käyttäkää hyväksenne ongelma- ja mielikuvitusvaiheen elementtejä.)

ankkeen tavoitteen asettaminen ja toimintasuunnitelman tarkka valmistaminen askel askeleelta hankkeen toteutusta varten — ensimmäiset toimenpiteet, tehtävät, menot, ryhmäkapasiteetti, organisaatio.

Kysymys: Mitä meidän on tehtävä tavoitteen saavuttamiseksi?

(Käyttäkää hyväksenne ongelma) ja mielikuvitusvaiheen elementtejä.)

Hankkeen toteuttaminen, suunnitelmassa pysyminen — vaikeuksien sattuessa on palattava takaisin "asiantuntemus"- ja "hankkeen tavoite" -kohtiin, oltava avoin muutoksille ja ymmärrettävä kaikki oppimisprosessina, jolla on oma sisäinen dynamiikkansa.

Kysymys: Miten voimme toteuttaa hankkeemme askel askeleelta?

(Käyttäkää hyväksenne tulevaisuusverstaan kaikkien vaiheiden elementtejä.)

Hankkeen *tulosten arviointi*, kokemusten kokoaminen ja kriittinen arvio, mihin on päästy ja mitä ei olla saavutettu.

Kysymys: **Missä olemme onnistuneet, mitä puuttuu, missä meni pieleen ja miksi?**

(Käyttäkää hyväksenne ongelmavaiheen elementtejä.)

Kirjallisuus

Bezold, C. (toim.): *Anticipatory Democracy — People in the Politics of the Future*. New York 1978

Boeström, J., Günter, R.: *Rettet Eisenheim*. Frankfurt 1972

de Bono, E: *Children Solve Problems*. London 1973

Bossel, H: *Bürgerinitiativen entwerfen die Zukunft*. Frankfurt 1978

Chaplin, G., Paige, G.D.: *Hawaii 2000*. Honolulu 1973

Conger, D.S: *Social Inventions*. Prince Albert. Canada (SASK.) 1974

Detle, K: *Ideenentwicklungsmethoden — Untersuchung eines potentiellen Planungsinstruments*. (väitösk., Technische Universität Berlin 1976)

Dienel, P.C:ö *Die Planungszelle*. Opladen 1978

Flechtheim, O.K: *Futurologie — Der Kampf um die Zukunft*. Köln 1970

Flossdorf, B: *Kreativität — Bruchstücke zu einer Soziologie es Subjekts*. Frankfurt 1978

Gabor, D: *Innovation — scientific, technological, social*. London 1970

Günter, J: *Leben in Eisenheim*. Weinheim 1980

"Innovations sociales", in: *autrement* 5. Paris 1976

Jungk, R: "Einige Erfahrungen mit Zukunftswerkstätten", in: *analysen und prognosen* 25. Berlin 1973

Jungk, R: "Die Entwicklung sozialer Phantasie als Aufgabe der Zukunftsforschung", in: D. Pforte, O. Schwenke: *Ansichten einer künftigen Futurologie*. Maanchen 1973

Jungk, R: "Statt auf den grossen Tag zu warten...", in: *Kursbuch* 53. Berlin 1978

Klépal, J: La Créatique. Paris 1970

Landau, E: Psychologie der Kreativität. Maanchen/Basel 1969

Lutz, W.-R: Dezentrale Planung. (Diplomityö FB 8 — Architektur — Technische Universität Berlin 1977; Zukunftswerkstatt: Psychologische Bedürfnisse in der Stadtplanung, unter Planungdesign S. 57)

May, R: The courage to create. New York 1975

Netzwerk Selbsthilfe: Ein Jahr Netzwerk. Berlin 1979

Osborne, A: Applied Imaginations: Principles and Procedures of Creative Thinking. New York 1953

Polak, F.P: Prognostics. Amsterdam/London/New York 1971

Schnelle, E. (toim.): Neue Wege der Kommunikation. Königstein 1978

Schnelle-Cölln, T: Visualisierung — die optische Sprache flur problemlösende und lernende Gruppen. (Metaplan-Reihe 6) Quickborn 1976 (s. 9 ja 13)

Silber, H.P. et al.: Spiele ohne Sieger. Ravensburg 1966

Sozialistisches Büro Hamburg "Palette von Darstellungsweisen", mapista Zukunftswerkstatt Hamburg. 21.-23.11. 1980.

Ulmann, G: Kreativität. Weinheim/Berlin/Basel 1968

Jälkikirjoitus

"Tulevaisuusverstaat" on malli luovalle oppimisprosessille, sosiaalisen mielikuvituksen herättämiselle henkiin. Se on organisaatiomalli, joka kokoaa yhteen kokemuksia lukemattomista onnistuneista ja epäonnistuneista kokeiluista ja käytännön yrityksistä. Se luo tilaa "alhaaltapäin" tapahtuville oppimisprosesseille, etenemiselle, jota ei ole johdettu teoreettisista etukäteisoletuksista ja oppilauseista tai "varmistettu" niillä, vaan se kasvaa siitä, että ihmiset kohtaavat omat välittömät kokemuksensa ja kokemustensa puutteet.

"Tulevaisuusverstaat" ovat työtapa, joka suuntaa tavallisen ihmisen arkikokemukset, heidän kuvitelmansa ja toiveensa yhteiskunnallisiin ongelmiin ja mahdollisuuksiin. Toimintatavasta saadut runsaat kokemukset osoittavat seuraavaa:

Henkilökohtaisen ja keskinäisen mielikuvituksen yhteiskunnalliset voimavarat, jotka perinteisissä oppimis- ja seminaarimuodoissa pääsevät ilmenemään vain sattumanvaraisesti, voidaan "tulevaisuusverstaissa" vapauttaa. Samanaikaisesti ihmisten kriittisyys ja luottamus omiin mahdollisuuksiin voimistuu, kun he kokevat, kuinka heidän oma rajoitettu kokemuksensa voi kehittyä yhteistoiminnasta muiden kanssa ja tulla toimivaksi. Uusista ja usein yllättävistäkin henkilökohtaisista ja yhteiskunnallisista kehitysnäkymistä tulee harkinnan arvoisia ja kouriintuntuvia. Näin "tulevaisuusverstaat" voivat luoda kiinnostusta yleiseen, ne politisoivat. Ihmiset saavat uudestaan tai ensi kertaa rohkeutta ja halua osallistua yhteiskunnalliseen elämään, vaikuttaa siihen ja vaatia vaikutusvaltaa "suuriin kysymyksiin". Kuvitelma kohtalomaisesta tulevaisuudesta, joka vain tulee, laajenee ymmärrykseen siitä, että useammanlaiset tulevaisuudet ovat mahdollisia.

Robert Jungkin ja Norbert Müllertin teos on luonteeltaan ensisijassa käsikirja. Emme saa kuvausta vain "tulevaisuusverstaiden" historiasta, niiden vaikutuksesta ja leviämisestä, ennenkaikkea meille esitetään havainnollisesti ja yksityiskohtaisesti, kuinka "tulevaisuusverstaas" toimii. Niinpä kirja on innostava ja käytännöllinen opastus aiheeseen; erityisen hyödyllinen käsissä pidettäväksi, kun itse yrittää kokeiluja "tulevaisuusverstaas" tapaan.

"Tulevaisuusverstaaseen" kuuluu kolme vaihetta: arvostelu-, kuvittelu- ja todellistamisvaiheet. "Sääntöjä" on harvoja, mutta ne ovat perustavanlaatuisia. Esimerkiksi keskustelukielto arvosteluvaiheessa, "todellisuus"-kielto kuvittelu- vaiheessa, koko etenemisen kirjaaminen näkyviin seinäledille yms. Rakenne on yksinkertainen ja säännöt vähäisiä. Vaikka muuntelun mahdollisuudet ovat suuret, mitään elementeistä ei mielivaltaisesti voi jättää pois. "Tulevaisuusverstaaden" dynamiikka nousee siitä kritiikin, kuvittelun ja todellisuuden kohtaamisen luomasta yhtenäisyydestä, jonka toimintahankkeen keskinäinen valmistaminen synnyttää.

Olisiko "tulevaisuusverstaaden" idean ja sisäisen dynamiikan vastaista, mikäli Jungkin ja Müllertin neuvot käsitettäisiin menetelmänä, jota tulee vain seurata kohta kohdalta ja sosiaalinen mielikuvitus kukoistaisi? Tässä mielessä "tulevaisuusverstaas" eivät ole mikään malli. Eivätkä säännöt ole rakennuskaavoja, joiden noudattaminen takaisi oikean etenemisen. Säännöt auttavat estämään työskentelyn enenaikasta ja yksipuolista älyllistämistä sekä torjumaan yhteiskunnallista todellisuutta korostavien periaatteiden tuhoisaa "realismia". Itsessään nämä säännöt eivät esitä mitään tietä "unelmallisiin näkyymiin" tai ihmisten keskinäiseen ja yhteiskunnalliseen eli "sosiaaliseen mielikuvitukseen". Niihin johtavat tiet ovat kiertoteitä, joihin sosiaalinen mielikuvitus itse vie ja jotka kulloinkin ovat erilaisia ja ennustamattomia.

Jungk ja Müllert esittävät "tulevaisuusverstaas" seminaarimuotona, jota voidaan käyttää mitä moninaisimmissa yhteyksissä institutionaalisista oppimistilanteista vapaisiin, itsemääräytyviin hankkeisiin. Tässä on kova pala kasvatus-tieteellisille ja sosiaalipedagogisille projekteille ja laitoksille. Ei ole olemassa luonnonlakia tai yhteiskunnallista välttä-

mättömyyttä, joka estäisi oppimisprosessit, joissa osallistujien sosiaalinen mielikuvitus on ei ainoastaan tavoitteena vaan menetelmänä. Se todella vaatii "vastuunkantajamais-ta" tahtoa demokratiaan ja rohkeutta yhteiskunnallisiin konflikteihin. Sosiaalinen mielikuvitus ei voi kehittyä instituti-onaalisten, laitosmaisten puitteiden sisällä, sillä ne perustuvat osallistujien "kypsymättömyyteen", ohjattavuuteen kuten useimmat nuorten työllistämiprojektit, edes yhden esimerkin osoittaakseni. Mutta se voi hyvin kehittyä tällaisten puitteiden sisältä. Aloittaa voi kaikkialta.

"Tulevaisuusverstaas" eivät ole vain epätavallinen ja epätavallisen monikäyttöinen seminaarimuoto. Se ei ole (vielä) vain "pedagoginen" menetelmä, joka "aktivoi" ihmisiä, saa "kaikki mukaan" jne. Idean levittämisen ja edelleenkehittämisen tarkoitus on toinen, nimittäin demokraattisten prosessien kehittäminen niin, että väestö aktiivisesti osallistuu ja toteuttaa yhteiskunnallista elämää kaikilla sen tasoilla. Näin ollen "tulevaisuusverstaaden" idea ilmaisee ennen kaikkea poliittista ja moraalista asennetta, tiettyä näkökulmaa historialliseen kehitykseen.

Sosiaalinen mielikuvitus vapautuu "tulevaisuusverstaas-sa", kun huomio kohdistetaan toiveajatteluun: Miltä maailma, meidän maailmamme, voisi näyttää? Millaiseksi me haluamme sen? Niin kauan kun jumiutuneina tuijotetaan kehitystä, sitä mitä tapahtuu, sitä miten on niin kauan se myös määrää omaa toimintaa. Näin itsen annetaan rajoit-tua, liikkua epävapaasti. Kun näkee vain sen, miten on (ilmentyneenä), ei voi nähdä itseäkään, itsensä yli. Se on perustavanlaatuinen kokemus, jonka jokainen on tehnyt lapsena: Kun yrittää tasapainotella kaatuneen puun rungol-la tai rautatiekiskolla, ei paljon auta, jos lakkaamatta katsoo alas eteensä pitääkseen runkoa tai kiskoa silmällä. Kaatumisen pelon takia on vaikea ylipäättään pysyä pystyssä. Ainoastaan silloin, kun antaa katseen avautua vapaasti horisonttiin ja jalkojen etsiä tukea itse, voi liikkua kevyesti ja varmasti eteenpäin. On kysymys asennoitumisesta ja näkökulmasta. Myös luottamuksesta ja uteliaisuudesta. Mutta kaikkein eniten ehkä rohkeudesta uskoa siihen, minkä

pohjimmiltaan hyvin tietää tai voi huomata.

Robert Jungk ja Norbert Müllert haluavat muistuttaa meitä siitä, minkä hyvin tiedämme, mutta minkä aivan liian harvoin tohdimme ottaa päivittäisten toimiemme lähtökohdaksi. Siksi heidän kirjansa on myös muuta ja enemmänkin kuin tulevaisuusverstaiden käsikirja, kun verstaas ymmärtään määrättyinä (ryhmä)työmenetelmänä tai seminaarimuotona. He asettavat kysymyksiä ja keskustelevat asioista, jotka ovat välttämättömiä kaikille, jotka etsivät tai vain toivovat ulospääsyä nykyisestä yhteiskunnallisesta kehitysdynamiikasta totalitaarisine elämän tuhoavine tendensseineen. Millaiseksi voimme kuvitella liikkeessä olevan yhteiskunnan, joka on demokraattinen ja kokeileva? Yhteiskunnan, joka on rauhanomainen, koska konfliktit ja ristiriidat voivat näyttäytyä avoimesti? Millaiselta näyttäisi yhteiskunta, jossa mielikuvitus ei olisi vallan väline vaan laajan väestöosan ominaisuus? (Kaikki ajateltavissa oleva ei ole toivottavaa - olivatpa keksijöinä yksittäiset henkilöt, ryhmät tai kulttuurit. Myös mielikuvitus joutuu alistumaan eettisille normeille.)

Eräissä viimeisimmistä kirjoistaan Robert Jungk on nostanut esiin ja raportoinut vastarinnasta, murtautumisesta eri puolilla maailmaa, eri yhteiskunnallisen elämän aloilla ja tasoilla. Kertomustaan hän on kutsunut nimellä "Menschenbeben", Ihmisjäristys. Kapina sietämätöntä vastaan (suomeksi WSOY 1985?). Siinä hän kirjoittaa: "Valtava järjestys käy läpi maailman. Uusilla iskuilla se jatkuvasti vavisuttaa vallitsevaa. Ja vaikka se ohimenevästi näyttääkin ehtyvän, yhdessä tai toisessa paikassa, yhtenä tai toisena ajankohtana maa vapisee jälleen. Uhattujen pelko, viha ja toivo luo lakkaamatta levottomuutta. Se on ehtymätön ja paljon kattavampi ilmiö kuin tähänastiset vallankumoukset."

Kuinka tämä lakkaamaton, mutta pirstottu ja hajanainen vastarinta voisi kehittyä todelliseksi historialliseksi ja yhteiskunnalliseksi perusvoimaksi? Demokratian ja sosiaalisen mielikuvituksen avulla, ts. tekemällä monipuolisuus, yhteistoiminnallisuus ja julkisuus omaksi työtavakseen. Ottamalla toiveajattelu vakavasti ja kehittämällä kouriintuntuvia "unelmaluonnoksia" - ei totaalisina ohjelmina, joihin muut parhaimmillaan voivat yhtyä tai jotka he voivat hylätä, vaan ehdotuksina, jotka haastavat kokeilemaan, esittämään kritiikkiä ja kehittämään edelleen.

"Tulevaisuusverstaat" on tällainen ehdotus.

Kai Vaara
Tampereella 1.1.1988

RUOHONJUURITASON LIIKETOIMINTAA

Ruohonjuuri Oy:n toiminnan tarkoituksena on palata liiketoiminnan alkuperäisille juurille: kaupan tehtävänä on välittää mielekkäitä hyödykkeitä tuottajilta kuluttajille. Ruohonjuuri haluaa tuoda yritystoimintaan uudet eettiset periaatteet nykyiselle liike-elämälle ominaisen kilpailun sijasta. Omaksumiemme periaatteiden mukaisesti myymiemme tuotteiden on oltava ympäristöystävällisiä, terveellisiä ja oikeudenmukaisella tavalla tuotettuja sekä tarkoituksenmukaisia, kestäviä ja kauniita.

Emme pyri toiminnallamme lisäämään turhan tavaran määrää maailmassa, vaan ohjaamaan välttämätöntä kulutusta tarpeellisiin tavaroihin. Yritämme osoittaa, että useimmille jokapäiväisille kulutustavaroille on olemassa vaihtoehto, joka on nykyistä parempi, kestävämpi sekä luontoa ja ihmistä säästävällä tavalla valmistettu. Ruohonjuuri ei halua omia näiden tuotteiden kauppaa yksinoikeutekseen, vaan tahtoo näyttää, että vaihtoehtotuotteille on kysyntää ja että muidenkin kannattaa ottaa niitä valikoimiinsa. Tällä tavalla pyritään myös luomaan vaihtoehtoista, pehmeää taloutta nykyisen kovan talouden sisälle.

RUOHONJUURI POISTAA VÄLIKÄDET

Tavoitteenamme on solmia suoria yhteyksiä pientuottajiin ja tuotanto-osuuskuntiin niin kotimaassa kuin ulkomaillakin ja erityisesti kehitysmaissa. Tällä tavoin pyrimme avaamaan myyntikanavia hyvillä tuotteilla, joiden on muuten vaikea päästä markkinoille. Tarkoituksena on myös saattaa tuottajat ja kuluttajat suurempaan kosketukseen keskenään ja täten poistaa turhat välikädet. Näin myös tuotteiden laadusta on helpompi varmistua. Pureudumme myyntiin otettavien tavaroiden valinnassa pintaa syvemmälle.

Yritämme selvittää niiden valmistustapaa ja alkuperää juurta jaksen ja laatimalla perusteellisia tuoteselosteita. Kieltäydymme ehdottomasti myymästä ihmiselle ja luonnolle haitallisia tuotteita.

VAIKUTA OSTAMALLA

Valintoja tehdessämme "äänestämme" aina tahtomattamekin jonkin asian puolesta jotakin toista vastaan. Vaikka ostosten tekeminen saattaa tuntua aika merkitykseltömältä valintakeinolta, on se silti eräs tavallisen ihmisen tärkeimpiä tapoja ilmaista mielipiteensä ja vaikuttaa asioihin — edellyttäen tietenkin, että on olemassa todellisia vaihtoehtoja. Näissä päivittäisissä "vaaleissa" annetulla äänellä on vähintäänkin yhtä suuri vaikutus kuin oikeissakin vaaleissa, ja sitäpaitsi voi äänestää paljon useammin.

Merkittävimpiä Ruohonjuuri Oy:n tuoteryhmiä ovat uusio-paperi, ympäristöystävälliset maalit ja pesuaineet sekä kehitysmaatavarat. Tärkeän osan toiminnasta muodostaa myös ympäristö-, yhteiskunta- ja elämäntapakirjallisuuden myynti- ja kustannustoiminta. Viimeisimmät Ruohonjuuri Oy:n kustantamat julkaisut ovat "Suomen Aurinkotalot" sekä "Vaihtoehtoisten likeyritysten kataloogi 1987/88". Ruohonjuuren **EkoKehitysMaaKirjaKauppaKahvila** sijaitsee Mannerheimintiellä, eduskuntataloa vastapäätä ja on avoinna klo 10-19 päivittäin. TERVETULOA!

TULEVAISUUS

Verstaat

Tulevaisuusverstaat on hauska ja hyödyllinen opas ja menetelmä erilaisille mielta ja maata painaville kysymyksille.

Kirjassa käydään systemaattisesti läpi ongelmien työstämisen eri vaiheet ja annetaan eväitä ja välineitä omaan tulevaisuutemme tekemiseen.

Tee se on samalla avaus Sivistyseura Lataamon julkaisusarjalle, joihin valitsemme käytökelpoisia tekstejä olemassaolomme eri kan-
teilla.

TAMPEREEN YLIOPISTON KIRJASTO

PÄÄKIRJASTO

156 101 4493